



# સદગુણી સરોજ

કર્તા—

દીનશાહ નસરવાનજી દસ્તુર.

# ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ ]

અનુક્રમાંક ૧૫૪૪૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સદગુણી સત્સંગ

વિષય ૨ : ૩

# સદ્ગુણી સરોજ

એક અતિ બોધદાયક રસીલું નોવેલ.



રચનાર અને છપાવી પ્રસીધ્ધ કરનાર  
દીનશાહ નસરવાનજી દસ્તુર  
મુંબઈ.



પહેલી આવૃત્તિ પ્રત ૧૫૦૦

સને ૧૯૩૦

( સર્વ હક સ્વાધીન )



કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

---

મળવાનું ઠેકાણું.—એન. એમ. ત્રીપાઠીની કંપની.,  
કાલ્યાણેવી રોડ, મુંબઈ.

આ ચોપડીની ઉપજમાંથી ૧૦ ટકા જીવદયા મંડળના ફંડનાં  
લાભાર્થે આપવામાં આવશે.

ગુજરાત વધાપ ઠ ગ્રંથાલય  
સમઢાવાદ  
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ  
૧૫૫૪૩  
૪-૩

આ પુસ્તક શા. ચુનીલાલ અમીચંદ્ર ઝવેરીએ પોતાના  
શ્રી નટવર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું ઢેકાણું સેન્ડહર્સ્ટ રોડ,  
સઘવીસદન, મુંબઈ અને મી. ઢીનશાહ નસરવાનજી  
દસ્તુરે લેખરનમ રોડ, ગામઢેવીમાંથી પ્રગટ કર્યું છે.

આ ચોપડીનો કોઈપણ લાગ કર્તાની રજા સિવાય છાપશે, છપાવશે,  
ભજશે, ભજવાવશે અથવા સ્ક્રીન ઢ્રામા તરીકે લેશે, તો તેના  
ઉપર કાયઢેસર પગલાં ભરવામાં આવશે.



## પ્રાસ્તાવિક વચનો.



આજથી આઠ દસ મહીનાપર મહારાજ શહેરના એટલે ભરૂચના પારસી વતની મી. પેસ્તનજી શ્રીરોજશાહ કાપડીયા, બી. એ, બી. ઇ. જે. પી., પોતાની “ હયરત ” નામની વાતો માટે મહારી પાસે “બે બોલ” લખાવી ગએલા; એ “બે બોલ”ની શરૂઆતમાં મહે’ લખેલું કે, “પોતાના ધંધામાં મર્યા રહેતા હોવા છતાં પોતાની આવડત અને શક્તિ તેમજ દ્રષ્ટિ બિંદુ મુજબ શુજરાતી સાહિત્યની સેવા કરવા જે તત્પર હોય તેને નિરાશ ન કરતાં ઉ-તે-જન આપવું જોઈએ એવી માન્યતાને લીધે પણ મહે’ ભાઈ પેસ્તનજીને આ “બે બોલ” લખી આપવાની હા કહી. એજ અભિપ્રાયને આધિન થઈ આ દૂંઠ લેખ લખી આપવાની મહે’ મી. હસ્તુરને પણ હા કહી છે. જેમ મી. પેસ્તનજી ભરૂચના વતની છે તેમ મી. હસ્તુર પણ ત્યાંનાજ વતની છે, અને ત્યાંના એક જાણીતા ખાનદાન હસ્તુર કુટુંબના નળીરા છે, એટલે એક ભરૂચનો વતની બીજા ભરૂચના વતનીને સહાય કરે તો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું હોય નહિ : સહાય ન કરે તો આશ્ચર્ય.

“હયરત” નો “મે બોલ”માં મહે વિશેષ જણાવેલું કે “હાલમાં કેટલોક વખત થયા અંગ્રેજીમાં જેને Light Literature અને ગુજરાતીમાં “હળવું સાહિત્ય” કહે છે તે ઘણી ઝડપથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં પસરવા માંડ્યું છે.” “સદગુણી સરોજ” એ જાતની સાહિત્યની શાખા જોડે સંબંધ રાખતી વાર્તા છે. મી. દસ્તુર ન્હાની ઉમરના છે, ને એક ઉછરતા લેખક છે, છતાં એમણે કેઈપણ પુસ્તકનું અનુકરણ ન કરતાં માત્ર પોતાના મગજમાંથીજ આ વાર્તા ઉપજાવી કાઢી છે, એ એમને મુબારકબાદી લેવાનું કારણ થઈ પડ્યું જોઈએ. ઉછરતા લેખકને અનુભવની ખામી હોય અને તેને લીધે તેની કલમ જે કામ કરે છે તે કાચું (Crude) તો હોયજ પરંતુ તે કામમાં આગળ જતાં વિકાસ પામવાનાં અંશ છે કે નહિ, એ જુવાન લેખકની કલમ વખતના વહેવા સાથે ખીલતી જશે કે નહિ, તે વાંચકે જોવાનું છે અને તે દષ્ટિએ જોતાં મી. દસ્તુરની કૃતિ હસી કાઢવા જેવી નથી. ઘણી વાર્તાઓ વાંચી રીઠા થઈ ગએલા વાંચકને એમાં ખામીઓ ઘણી જણાશે, પરંતુ તેની સાથે ખૂબીઓ તેથી વિશેષ માલમ પડશે. એક પારસી આવી સારી રીતે હિંદુઓનો ગૃહ સંસાર ચિતરી શકે અને તે પણ હિંદુસાઈ ગુજરાતીમાં, એજ મી. દસ્તુરને ધન્યવાદ આપવાનું એક મોટું કારણ છે.

હાલના વખતમાં પારસી કેમના કેમપણ શખસને ભાગ્યેજ હિંદુઓના ગૃહ સંસાર, તેમના રીત રિવાજ, તેમની દિન ચર્યાની આટલી બધી ગાઢ માહોતી હોઈ શકે. વળી હિંદુ સ્ત્રીની ખૂબસુરતીનાં વર્ણન પણ પરદેશી ઢબને ન અનુસરતાં સ્વદેશી ઢબે આપવામાં આવ્યા છે (દાખલા તરીકે જુઓ પાને પાંચમે “ સરોજ ” ના સૌંદર્યનું વર્ણન ) એ પણ એ પુસ્તકની ખૂબી છે. જો લેખકની કેમ પારસી છે એમ વાંચકને ખબર ન હોય તો તેને ભાગ્યેજ લાગે કે એ વાર્તા એક હિંદુ નહિ પણ એક પારસીએ લખેલી છે.

વા-તોનું વસ્તુ બહુ સરળ છે, તેમાં જરાપણ અટપટાપણું નથી. લોખાઓને ભામટાઓ કેમ ઠગે છે, ને છેવટ ખરો પ્રેમ અને સદગુણ કેમ ફતેહમંદ થાય છે, તે એમાં બતાવ્યું છે. વાર્તા દંડી છે એટલે થોડા વખતમાં વાંચી પૂરી કરી શકાય છે, તેથી વાંચકને કંટાળો આવતો નથી અને વાંચી રહ્યા બાદ ધડો અને બોધ બંને મળે છે, એટલે મી. ઇસ્તુરની વચનાં જીવાન વાંચકોને એમાં રસ પડવોજ જોઈએ.

મુખ્ય, }  
તા. ૧૪મી મે સને ૧૯૩૦. } કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

## દીબાચો.

બહાલા વાંચક,

“સમય બળવાન છે, નથી પુરૂષ કે દારા બળવાન” આ વાત સાચીજ છે. જગતમાં ઘણીકવાર આશા નિરાશામાં અને નિરાશા આશામાં કેમ ફેરવાઈ જાય છે એ તો જે જગતનો અનુભવ હો છે તેજ સમજી શકે છે. આશા અને નિરાશાના કડવા અનુભવ મને મહારી નાની ઉમરમાંજ થોડા ઘણા મળેલા હોવાથી હું એટલુંજ સમજી શકું છું કે ફરેક બાબતમાં ‘Patience and Courage’ એ બે ગુણો જો ખીજવ્યા હોય તો આ દુનિયાના આશા નિરાશાના ભજવાતા નાટકના સ્ટેજ ઉપર કાંઈક ફત્તેહ મળવાના સંભવો વધારે હોય છે.

આ પુસ્તક કે જે બહાર પડે છે, તે પુસ્તકમાં શ્રીમંતોના પુત્રો માતાના ખોટા લાડથી કેમ બગડી જઈ, દુબ્બોની “સોનેરી જાળ”માં ફસાઈ જઈને, શરાબ અને વેશ્યાઓના ભોગ થઈ કુટુંબની ઇજ્જત, તન, ધન, વિગેરેનો નાશ કરી, કેવી રીતે દુઃખી થઈ, અંતે સદ્ગુણ અને સાચો પ્રેમ કેમ બહાર આવે છે તે, તથા ખીજ કેટલીક સંસારની બાબતો ચર્ચાવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. દુકમાં “હરબટ”

ના શબ્દોમાં એટલું જ કે :—

“By no means run in debt: take thine own measure  
Who cannot live on twenty pounds a year,  
Cannot on forty; he's a man of pleasure,  
A kind of thing that's for itself too dear”

આ પુસ્તક કેવી રીતે બહાર આવ્યું તે માટે થોડોક ખુલાસો નીચે મુજબ લખવા જરૂરીઆત છે :—

“મુબઈની મ્યુનીસીપાલિટીના જાણીતા માણ જોન્હનીયર મી. ફરામણ જમશેદજી ખીલ્યા L. C. E. અને મુંબાઈના પ્રજામિત્રના છાપાના જાણીતા માણ અધિપતિ રા. યુ. કે. જોઆ બી. એ. (કે જેઓ હાલ આફ્રીકા ખાતે હિંદીવાનોનો કેસ છાપા મારફતે રજુ કરવા ગયા છે અને જેઓ ભરૂચની ગવરનમેન્ટ હાઈ સ્કૂલમાં મહારા શિક્ષક હતા) તેમની મુચના અને ફરમાસથી કવિ રામલાલ (કે જે ગુજરાતી નાટક જુમી ઉપર જાણીતા અને અનુભવી ડાયરેક્ટર તરીકે પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા) તેમને રા. મણીલાલ દલાલ સાથે મળીને મહારા એ ઇતિહાસીક નાટકો તથા શોશલ (હિંદુ સંસારી) નાટક વંચાવ્યો. આ મહારા નાટકો જોમને પસંદ પડવાથી પોતાને માટે રાખવા માંગ્યા અને અમારું એગ્રીમેન્ટ થતું હતું પણ ચોક્કસ એક કારણને

લીધે અને કવિ રામલાલ આ અવનિનું અજવાળું ભેતા. અંધ થવાથી આ વાત પડતી મુકાઈ; પણ મહારે અહીં ખુલ્લા દીલથી કબુલ કરવું જોઈએ કે તે ભલા અને પ્રમાણીક ડાયરેક્ટર મરહુમ કવિ રામલાલે મને કેટલીક સુચનાઓ અને ગાયનોની ત્રણતરજો મહારા એક ઇતિહાસીક નાટક માટે આપી, અને સાથે એક એવી પણ સુચના કરી કે આ હિંદુ સંસારી નાટક નોવેલના આકારમાં હોય તોપણ ઘણાજ રસ પડે.

જહાલા વાંચક ! મને પણ આ વિચાર કાંઈક ઠીક લાગવાથી આજે મહારે “શોશીયલ દ્રામા” કેટલાક સુધારા વધારા સાથે નોવેલના આકારમાં જહાર પડવાને શક્તિવાન થાય છે, અને એવોજ વિચાર સ્વર્ગવાસી શેઠ નીતીસેન દ્વારકાદાસે જ્યારે મહારા શોશીયલ દ્રામાની માંગણી કરી, પણ મહારી કિમ્મત ભારે પડવાથી તે વિચાર માંડી વાળ્યો ત્યારે તેમને મહારા એ નાટકનો ખાલી પ્લોટ હીંદી ભાષામાં લખવવા માંગ્યો (કે જે હું કોઇપણ દિવસ આપી શકું નહિ) ત્યારેજ મને કાંઈક લાગ્યું કે આ મહારે “શોશીયલ દ્રામા” નોવેલના આકારમાં હોય તો ઠીક અને તેથીજ અતે તે નોવેલના આકારમાં ઘણાક સુધારા વધારા સાથે આજે જહાર પડે છે.”

કર્તા



દીનશાહ નસરવાનજી દસ્તુર.

Shri Natvar P. Press, Bombay 4.

બહાલા વાંચક ! કોઈપણ ધંધામાં Footing મેળવવું ઘણું મુશ્કેલ છે. આ વાત સાચીજ છે અને કોઈક સમયે તો સન્માનને ખાતર (Prestige) અથવા તો કેટલાકેની “લાંજફેડ”ની પોલીશીને લીધે આશા નિરાશામાં ફેરવાઇ જાય છે. મહારી ખાખતમાં પણ તેમજ થયું છે, પણ બધા કાંઇ લાંજફેડ કરવાવાળા હોતા નથી. કોઈકે wayમાં પણ પણ મુકવા રાજ હોય છે.

મહારા ભલા અને સદ્ગુણી મિત્ર શેઠ ખરસેદજી જે. બી. વાડીયા, શ્રી યુ. કે ઓઝાનો, તથા બીજા મિત્રોનો મને મદદ આપવા માટે આભાર માનું છું.

ગુજરાતી સાહિત્યના પિતા મુંબાઈની “સ્મોલ કોઝીઝ કોર્ટ”ના વઠા જડજ તથા મુંબાઈની હાઈ કોર્ટના પણ એક સમયના જડજ દીવાન બહાદુર કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી માટે તો હું એટલુંજ કહીશ કે એ ભાઈ સારી સુખાકારીમાં રહી લાંબુ આયુષ્ય ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા કરવા લોગવે. દીવાન બહાદુર કૃષ્ણલાલ ઝવેરી જેવા વિદ્વાન લેખકો ગુજરાતીમાં હોવાથી ગુજરાતી સાહિત્ય ઉંચે પગડીએ ચઢે તો કાંઈ નવાઈ નહિ, એ ભાઈનો પણ હું આભારી થયો છું, અને આવા વિદ્વાન તથા મોટા માણસ હોવા છતાં તદ્દન સાદા, અને કેટલા ભલા છે, તે તો જોએ એમની જોડે Contact માં આવે છે, તેઓજ સમજી શકે છે.

મુંબાઈ,	}	લી૦ પ્રજાનો નમ્ર સેવક,
તા. ૨૧-૧૧-૩૦.		દીનશાહ નસરવાનજી દસ્તુર.



## અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ	વિષય.	પૃષ્ઠ	પ્રકરણ	વિષય.	પૃષ્ઠ
૧	પ્રેમના ઉમેદવારો	૧	૨૦	સરોજનું હરણ	૧૧૪
૨	કુટુંબમાં કલેશ	૧૪	૨૧	અચાનક મેળાપ	૧૨૦
૩	બ્લેક લાઈન કલબ	૨૨	૨૨	કમનસીબ કુટુંબ	૧૨૫
૪	શેડની સંમતિ	૨૬	૨૩	નવલની શોધમાં સહેરીની	
૫	દગાબાજ દોસ્ત	૩૧		મદદ	૧૩૧
૬	મદન નવલ જોડે	૩૫	૨૪	ઝેરી જમાનામાં પાપનું	
૭	વિવાહની વધામણી	૪૫		હૃદયભેદક પરિણામ	૧૪૬
૮	મદન્ના લગ્ન	૫૦	૨૫	નવલનો ધમકી ભરેલો પત્ર	૧૫૦
૯	પતિ પત્નિ	૫૮	૨૬	એક વધુ સાહસ	૧૫૪
૧૦	મહાત્મા	૬૫	૨૭	ગરીબ બિચારી	૧૬૧
૧૧	મહાત્મા કે મવાલી	૭૦	૨૮	અવસાન અને ઉપકારનો	
૧૨	દોસ્તીની મજબુત ગાંઠ	૭૬		બદલો	૧૬૬
૧૩	ખુન	૮૧	૨૯	શાબાશ સહેરી	૧૭૦
૧૪	સરોજનું કદપાંત	૯૦	૩૦	પાપીના પંજમાંથી છુટેલી	
૧૫	મહાત્માની ચેલી પત્રાચન	૯૬		સરોજ	૧૭૭
૧૬	અદાલતને રસ્તે	૧૦૧	૩૧	કર્મનું ફળ, પત્રનો ભેદ, અને	
૧૭	બીન ગુન્હેગાર	૧૦૩		છેલ્લી સલામ	૧૮૩
૧૮	નવલ છટકયો	૧૦૭	૩૨	લગ્નેતસવ	૧૯૦
૧૯	મધરાતમાં આગ	૧૧૦	૩૩	છેવટ	૧૯૨

## અર્પણ પત્રીકા.



દીવાન બહાદુર અંગાશંકર ઉત્તમરામ મળજી કે જેઓ મહારા ંહાલા વતન ભરૂચ શેહેરના એક જાણીતા લોકપ્રીય શેહેરી અને એક બાહોશ ધારાશાસ્ત્રી છે, અને જેમને ભરૂચ શેહેરની સેવા ભરૂચની મ્યુનીસીપાલિટીમાં તથા પબ્લીક વર્કસના ચેરમેન તરીકે અને ધારાસભા મારફતે પણ કરી છે, અને હજીપણ જોકે લગભગ ૫૫ થી ૬૦ વર્ષની ઉંમર થઈ છે, છતાંપણ મહારાં બહાલાં વતન ભરૂચની સેવા મુગેમોઢે કરે છે. દીવાન બહાદુર મળજી ભરૂચના એક મોટા માણસ છે, છતાંપણ ઘણાજ સાદા, સલા અને પરોપકારી તથા પરદુઃખભંજન છે, એમ એમની જોડે જેઓ સંબંધમાં આવ્યા છે તેમને અનુભવ્યું છે. મહારા ટુંક સમયના મેળાપમાં એમનું મળતાવડાપણું, તથા ભરૂચના ગરીબોને મદદ કરવાની એમની ઉત્સાહ અને ઉમંગ જોઈને હું એક ભરૂચ શેહેરના વતની તરીકે ઘણો ખુશી થયો છું, અને એક ભરૂચના વતની તરીકે આ મહાઈ પુસ્તક એમને અર્પણ કરું છું.

લી. દીનશાહ એન. દસ્તુર.

## શુદ્ધિ પત્ર.

---

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૧૪	સીદી	સીડી
૨	૧૩	લટા	લટો
૩	૬	તવગર	તવંગર
૭	૪	રીખાયલાને	રીખાયેલાને
૮	૧૮	કોઈ	કાંઈ
૯	૪	નાહ	નહિ
૧૦	૮	ખને	ખન્ને
૧૧	૧૩	ખને	ખન્ને
૧૨	૧	રદય	હૃદય
૧૩	૧૯	લાગ્યો	લાગ્યું
૨૦	૨	અ કટોકટીના	આ કટોકટીના
૨૨	૭	કેમ	કેમે
૨૩	૬	શકાતું	શકાતુ
૨૪	૧૮	હમેશની	હંમેશની
૨૮	૧૧	આપણા	આપના
૨૮	૧૮	નજરે નહાળ્યા	નજરે નિહાળ્યા

( ૨ )

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૬	૪	મહાજને	મહારાજને
૫૫	૯	થયું	થયા
૫૯	૧૯	ની	તેની
૬૧	૧૬	ઉપરા આપરી	ઉપરા સાપરી
૬૪	૩	તની	તેની
૮૮	૨૦	પડડો	પડદો
૯૮	૯	હંકરાવી	હંકારાવી
૧૦૫	૨	પશ્ચિતાપ	પશ્ચિતાપ
૧૦૭	૮	નાવ મફક	તાવની માફક
૧૧૨	૧૬	ભામી	ભાભી
૧૧૪	૧૩	લફંગલો	લફંગાના
૧૧૮	૧૨	ડુસ	ડુસકાં
૧૨૮	૪	નેકરો	નોકરો
૧૩૦	૧૨	લોગવવાનો	લોગવવાનો
૧૩૮	૬	ચાંદની	ચાંદની
૧૩૯	૩	કરી	કહી
૧૩૯	૯	કરીશ	કહીશ
૧૩૯	૧૩	નવલની	મદનની
૧૪૨	૧૬	ઇનસ્પેરટર	ફેજદાર

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૪૫	૮	સુશીલે	સુશીલ
૧૪૯	૧૭	દેડી	દોડી
૧૫૦	૧૧	હતી	હતો
૧૫૦	૧૫	ભા	પ્રભા
૧૫૧	૨૦	સરનમું	સરનામું
૧૫૪	૧	કયોં	કયેં
૧૫૪	૫	અથાગ	અઝાથ
૧૫૬	૧૯	પોલીસો	પોલીસ
૧૫૭	૧૦	હંઠરાવી	હંઠારાવી
૧૫૭	૧૨	સુમસાન	સુમસામ
૧૫૯	૧૬	રીવેલ્લર	રીવોલ્લર
૧૫૯	૧૭	લોળો	લોળો
૧૬૪	૫	નયું	નરું
૧૭૦	૧૬	હથિઆર	હથીઆર
૧૭૪	૫	સેખચલ્લીમાં	શેખચલ્લીના
૧૭૮	૨૧	દુરથી	દૂરથી
૧૮૨	૪	મજામાં	મજાહમાં
૧૮૩	૧૪	સારદા ભૂવન	શારદા ભૂવન
૧૮૯	૧૬	વનવ	નવલના

# સદ્ગુણી સરોજ.

૧૫૫૪૩

પ્રકરણ ૧ હું.

“ પ્રેમના ઉમેદવારો ”



લકેશ્વર પર આવેલું “ શારદાભુવન ”  
અત્યારે પૂર ભપકામાં શોભાયમાન દીસતું  
હતું આ મોટા આલીશાન ભૂવનમાં ઢાખલ  
થવાને એક મોટો દરવાજો રસ્તા પર  
પડતો હતો. તેને કમ્પાઉન્ડથી  
ઘેરી લેવામાં આવ્યું હતું. એના આગલા યોગાનમાં  
જાતજાતના કુલોથી શોભીતો બગીચો હતો. મકાનમાં પ્રવેશ  
કરવાને મોટી આરસપહાણની પગથીઓ હતી, તેનાથી  
જરા આગળ જતાં મોટો ઢાહર હતો, તેનાથી પહેલે મજલે  
જવાતું હતું. આ ઢાહર એટલો પહોળો હતો કે એકી સાથે છ  
માણસ સહેલાઈથી ચઢી શકતાં હતાં. ઉપર જતાં આગલા  
ભાગમાં મોટો ઝરૂખો હતો, તેની પાળ ઉપર વિવિધ  
જાતનાં પુષ્પોનાં કુંડા ગોઠવેલાં હતાં. અહિં એક નાની  
સીંદી પરથી ધાખા ઉમ્મર જવાતું હતું ધાખા ઉપર જઈને

જોતાં આખી મુંબઈ નગરી નજરે ચઢતી. તેની પેલી મેર  
 એક ગોળ સીડી ઠેઠ લાયબ્રેરી હોલમાં જતી. આ હોલ  
 જોતાં એક રાજના મહેલનો ખ્યાલ થતો. તેની બીંત પર  
 કેટલાક પંડીતો અને મહાત્મા પુરુષોની છબીઓ લટકાવેલી  
 હતી. વચમાં એક મોટું ઝુમર એક મોટા રાઉન્ડ ટેબલ  
 ઉપર લટકતું હતું. રાઉન્ડ ટેબલ ઉપર થોડાંક પુસ્તકો  
 તથા પેપરો પડ્યા રહેતાં. આ હોલ બધા ઓરડાઓ  
 કરતાં મોટો હતો. તેની પાછળની બાજુએ શયન ગૃહ  
 હતું. આ નાના ઓરડામાં તરેહવાર મોહક ચીજો હતી.  
 એક આરામ ખુરસી ઉપર પરચીસેક વર્ષનો યુવાન હાથમાં  
 પુસ્તક લઈ વાંચતો હતો. તેની સામે એક હીંચકા ઉપર  
 એક સોળ વરસની કુમારીકા બેસી બેઠી હતી. તેના વાજોની  
 લટા પવનથી ઉડી આંખ ઉપર આવતી ત્યારે તે ચાંવના  
 અતી મોહક લાગતી. તેના સાથુનો પાલવ ઘડીક પવનને  
 સપાટે ચઢતો ત્યારે તેની યુવાનાની મસ્તી જણાઈ આવતી.  
 તેના નયનમાં આકર્ષણ કરનારું કાજળ હતું. તે હસ્તી  
 ત્યારે તેના મુખમાંથી કુલો ખરતાં હોય એમ લાગતું હતું.  
 “કેમ જોઈને ! આજે ફરવા આવવું છે ! આજે અમારી  
 કોલેજનું સોશયલ ગેધરીંગ છે.” યુવક પુસ્તક બાજુપર  
 મુકતાં બોલ્યો. “નહિ, ભાઈ હું આજે ભગીની સમાજમાં  
 ગીતાનું અધ્યયન થવાનું છે ત્યાં જનાર છું એટલે

તમારી સાથે આવી શકું એમ નથી. સ્ત્રીઓને હંમેશાં એવી મોજશોખમાં રચ્યાં પચ્યાં રહેવું ન જોઈએ, સ્ત્રીઓએ તો મોહક વસ્તુઓથી દુર રહી કલ્યાણનો પંથ લેવાનો છે.” તે યૌવનાએ ભાઈને ખોટું ન લાગે એમ કહ્યું.

આ ભાઈ બેન એક બીજાને અત્યંત ચાહતાં હતાં. તેઓ એક તવ ગર પિતાના બાળકો હતાં. તેમના પિતાનું નામ દ્વારકાદાસ હતું. દ્વારકાદાસ શેઠની સ્ત્રી શારદાગૌરીની ઉંમર ચાળીસ વર્ષની હતી. તે લોખી અને ઉદાર હતી. પીયરથી સાસરે આવી ત્યારે તે પુષ્કળ દ્રવ્ય લાવી હતી. તેનાજ પૈસે દ્વારકાદાસ શેઠ ધનવાન બન્યા. આથી શેઠ કંઈક શારદાથી દબાતા. તેમનાં બે છોકરાં માતાપિતાનાં અતી લાડકવાયાં હતાં. મદનને લાડ લડાવવામાં શારદાએ કંઈ બાકી રાખી ન હતી. જ્યારે તેની પુત્રી કિશોરી લાડમાં ઉછરેલી હોવા છતાં સદ્ગુણી અને સુશીલ હતી. કોઈનું દુઃખ તે પોતાનું સમજી લેતી. આ કુટુંબ હાલ સુખના સામ્રાજ્યમાં કલ્લોલ કરતું હતું.

.....મદન કપડાં પહેરી મોટરમાં બેસી સોશયલ ગેધરીંગમાં જવા નીકળ્યો. કોલજના કમ્પાઉન્ડમાં આવતાં મદનના બધા મિત્રો તેને રહામા લેવા આવ્યા.

કમ્પાઉન્ડ આશોપાલવના પાંદડાના તોરણથી ઘણુંજ દીપતું હતું. મહેમાનોને માટે સુંદર ટેબલો ઉપર સફેદ



ચાદરો પાથરી દીધી હતી. બીઓની પણ થોડી સંખ્યા હતી. ઇંગ્લીશ બેન્ડનો મીઠો સરોહ દરેક આગન્ટુકને આવકાર આપતો હતો. દરેકના મહોંપર ખુશાલી જણાતી હતી. મહન મિત્રોનાં ટોળામાં હસી હસી વાર્તાલાપ કરતો હતો.

આજનો દિવસ એ મહનની પડતી શરૂ કરનારો હતો. આજથીજ તેનું નશીબ પલટતું હતું. તેનું એ બીચારાને ક્યાંથી ખબર હોય ? તે ભોળા યુવાનનું દીલ નિષ્કપટી હતું. તેનું દીલ એક બચ્ચાંના જેવું હતું. મહનને એ મિત્રો અંગતના હતા તે બેમાં એકનું નામ સુશીલ કાન્ત હતું. સુશીલકાન્ત એક તવંગર પીતાનો પુત્ર હોઈ સાદો વિનયી તેમજ સદ્ગુણસંપન્ન હતો; તેની ઉંમર મહનના જેટલીજ હતી. મહનની સાથે કોલેજમાં અભ્યાસ શરૂ કર્યો ત્યારથીજ તેને તેની સાથે ઘાડી મિત્રતા બંધાઈ હતી. જ્યારે તેનો બીજો મિત્ર નવલ એક બદમાસ અને કપટી હતો. તેણે તેની સાથે બદ્ધાંતથી મિત્રતા બાંધી, તેનો પિતા તેને નાનપણમાંજ મુકી મૃત્યુ પામ્યો હતો. તેનામાં ઇર્ષાની આગ હંમેશા બળ્યાં કરતી. ધનવાન થવાને તે બહુ ઉત્સુક હતો, બાળપણથીજ કુસંગતને લીધે તે એક પુરો બદમાસ થયો. એક નીચ મિત્ર કેવી મિત્રતા રાખે છે તેનો તે દ્રષ્ટાંતરૂપ હતો.

લોકો ધીરે ધીરે છુટાં પડવા લાગ્યાં. માત્ર કોલેજ-અનોનો થોડો સમુહ આમ તેમ ફરતો હતો. એ વખતે

સરોજ નામની એક વીસ વર્ષની યુવતી ત્યાં આતી. આ સ્વરૂપવાન કુમારીકા તેના પીતાની એકનીએક લાડકવાઈ પુત્રી હતી. હજી તે કુમારીકાજ હતી. તે મદનની સાથે કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી હતી. તેની કામદેવના ધનુષ્ય જેવી કાળી ભમરોએ કેટલાકોને આકર્ષ્યા હતા. તેના પડતો બોલ ઝીલવાને કેટલા યુવકો આતુર રહેતા. તેની શુકની ચાંચ જેવી નાસિકા તેના ચહેરાને વધારે દીપાવતી. તે છુપું હસતી ત્યારે કેટલા યુવાનો ભાન ભુલતા. ટુંકમાં દરેક તેની તરફ આકર્ષતા. આ સૌંદર્યની પુતળીને મદન તથા સુશીલકાન્ત સાથે થોડો પરિચય હતો.

તેને આવતી જોતાં ત્રણે યુવકો તેને આવકાર આપવા દોડ્યા, કારણકે તેઓ ત્રણેજણા આ ખુબસુરતીને ચાહતા હતા.

“કેમ? મી. મદનલાલ તમે મારો રૂમાલ જોયો છે?” આમતેમ રૂમાલ શોધતાં તેણે પૂછ્યું”

“હાજી, આજ કે?” નવલે રૂમાલ બતાવતાં કયું.

“થેંકયુ! મી નવલ.” તેણે આભાર માન્યો.

એટલામાં મદન તથા સુશીલને તેના એક મિત્રે બોલાવવાથી તેઓ તેની પાસે ગયા. ફક્ત નવલ અને સરોજ એકાંત રથળે રહ્યા.

સરોજે રૂમાલ લઈ જવા માંડ્યું એટલામાં નવલ

બોલી ઉઠ્યો. “અરે જવાય છે મીસ સરોજ ? મારે તમને એક વાત કહેવી છે.”

“ખુશીથી કહો જે કહેવું હોય તે”

“તે વાત આપ કબુલ રાખશો ?”

“હા, હું તમને વચન આપું છું” લોખી સરોજે તેને વચન આપ્યું.

“જુઓ, હું તમારી પાસે, પૈસા ટકા માંગતો નથી, પણ એક પ્રેમ કે જે મેળવવો ગહુ મુશ્કેલ છે. હું આજે કેટલો વખત થયાં તમને મારા ખરા જીગરથી આહું છું મારે માટે કેટલાં ઘરોની માંગણી થઈ છે, પણ બસ મારી નજરમાં તમેજ રમી રહ્યાં છો. જો આપ મારી માંગણી કબુલ રાખશો તો આહા ! મારો સંસાર કેવો સુવર્ણમય બનશે તે હું કહી શકતો નથી. તમે મને નિરાશ ના કરો મીસ સરોજ ? હું તમને ફરી કહું છું કે આ દુનિઆમાં અન્ય સ્ત્રીઓ મારી બેન સમાન છે. ઓ સરોજ ? મારીપર જરા તો દયાની દૃષ્ટિએ જુઓ ? શેકસપીઅરના રોમીયો અને જુલીયટને યાદ કરો તેવોજ પ્રેમ મારો તમારા પ્રત્યે છે.” ઢાંગી નવલે આંખમાં અશ્રુ લાવી તે લોખી કુમારીકાને ફસાવવાનું પગથીઈ બાંધવા માંડ્યું. નવલ એ એટલો મીઠા બોલો હતો કે સામા માણસને જરાપણ બંધેમ પડવા દેતો નહિ.

“મી. નવલ ! હું શું કરું ? લાચાર છું, સરોજ ગળગળી થઈ બોલી, મારું વેવિશાળ થઈ ગયું છે નહિ તો તમનેજ હું પસંદ કરત.”

“સરોજ ! રીખાયલાને વધારે ના રીખાવો. હું તો આપની પાસે હજી પ્રેમ યાચના કરું છું. એ ભિક્ષા આપવી એ આપનાથી થઈ શકે એમ છે. મારા જીવનની દોરી આપના હાથમાં છે. મને મારવો જવાડવો એ તમારી મુનસફી ઉપર છે.”

“ હું શું જાણું કે તમે મને આવા ખરાં જીગરથી ચાહો છો ” સરોજે નવલનાં આંસુ લુંછ્યા. તે ભોળી ધીરે ધીરે નવલની જાળમાં સપડાતી ગઈ.

“સરોજ ! આપના પતીનું નામ શું ?” નવલે પૂછ્યું.

“મી. મોતીલાલ, કે જેઓ હાલ ઇન્ટરમાં છે.”

“અરે ! શું ! વિકૃલરાય ઝવેરીનો પુત્ર તો નહિ ?”

“હજી તેજ, કેમ તમે આશ્ચર્ય કેમ પામો છો ?”

શીવ, શીવ, મારે શા માટે બીજાનું અણુઘટતું બોલવું જોઈએ, પરંતુ મારે તમને કહેવું જોઈએ કે તમે એક નાલાયક સાથે પરજીનાર છો સરોજ ! મને તમારે માટે બહુ લાગી આવે છે.

“મી. નવલ ! ખરું કહો, મારાથી બીલકુલ છુપાવતા ના અને કહો કે મારા પતિ કેવા ચારિત્ર્યના છે !” ‘તમે મને

ચાહતાજ હો તો તમારી ફરજ છે કે મને બચાવવી જોઈએ.”  
સરોજના મનમાં વહેમનું જાળું ગુંથાવા લાગ્યું.

“મારે કહેવુંજ પડશે ? અરે દુનિયામાં કેવી જાતના  
લોકો હોય છે. તેઓ હંમેશાં પાપી કૃત્યો કરવામાં મશગૂલ  
રહે છે. તમારો પતિ પણ એક વેશ્યાગામી છે” નવલે તેને  
હાથમાં લેવા માંડી.

“ઓ ? શું કહો છો ?” સરોજ ગભરાઈ ઉઠી

“જુહા, આ બધું સાચુંજ છે અને વધારામાં બિહારીલાલ બેરીસ્ટરની પુત્રી રમણીની મોહ જાળમાં સપડાયા  
છે. તમને પરણી તમારો પૈસો હજમ કરી બીજી સ્ત્રીપરણી  
તમને રાજગતાં કરી મુકશે. આ વાત મને તેના  
એક ખાસ મિત્રે કરી છે. તમેજ વિચારો કે તમારા પિતાએ  
આવા રત્ન જોડે તમારું કેમ વેવિશાળ કર્યું ?” “નવલ મને  
કંઈ રસ્તો બતાવો, સરોજની આંખમાંથી આ વખતે ઊન્હાં  
અશ્રુ વહેતાં હતાં. તેના ગાલની લાલ્લી ઉઝી ગઈ હતી.  
અશ્રુથી ભીંજાયેલા ગાલોથી તેનું મુખ વધારે દયાજનક  
લીસતું હતું. તેનું હૃદય આ સાંભળી ચીરાઈ જતું હતું  
હું કંઈ મોતીલાલને પરણુનાર નથી. ભલે મારા પિતા  
એક વખત મારો જીવ લે પણ હું કદિ હવે તેનું મ્હોં  
જોઈશ નહીં.”

“ત્હમે હજી નાહાન છો, હવે તમારે તમારા પિતાની

વિરૂધ ન જવું જોઈએ નહિ તો માહું પરીણામ આવશે. નવલ તેને સમજાવતો હોય એમ બોલ્યો. તમે તેને નહીં પરણશો તો તમારી યોગ્ય બીજો કોણ એવો ધનવાન મળશે ?”

“ નહિ નાહ, મી. નવલ, હું પૈસાની ભુખી નથી. પૈસા તો આજે છે કાલે નથી. પૈસાના પૂજક તો પ. પીઓજ હોય છે, મને માત્ર શુદ્ધ પ્રેમ કે જે અવિચળ હોય છે તેજ જોઈએ છે. અને જાતે ન મળશે તો જીંદગીભર કુમારી રહીશ” સરોજ જુરસાભેર બોલતી હતી. તેની આંખ રાતી ચોળ થઈ ગઈ હતી.

થોડી ક્ષણ સુધી બેમાંથી કોઈ બોલ્યું નહિ. માત્ર સરોજ થોડી થોડી વારે તેની સાડીના પાત્રવથી આંસુ લુછતી હતી.

નવલ ! હું તમારી પાસેથી પ્રેમની આશા રાખું છું; તમે મારા પતિ થશો? હું તમને મારા પ્રભુ તરીકે ચાહીશ, મને તરંગર જાણી અટકશો ના, જેમ એક ગરીબ પત્નિ પતિના પાસામાં રહે છે તેમજ હું આપની પાસે રહીશ”.

“મારી ગુણીયત્ત સરોજ હું હવેથી તારોજ છું” કહી નવલે સરોજને પાસામાં ખેંચી.

આજ પળે મદન પાછળ ઉભો રહી આદ્રશ્ય જોતો હતો. “ અરે ! આશું ? મારી સરોજ નવલના હાથમાં ? ગયા સોમવારે તો મને વચન આપ્યું કે મદન હું તમારી

સાથેજ લગ્ન કરીશ. નારી એ નર્કની ખાણ છે તે વાત સાચીજ ઠરે છે.” તે વિસ્મય પામી મનમાં બોલ્યો.

સરોજ દુરથી મદનને જોતાં ગભરાઈ. ને ઉભી થઈ અને બોલી “નવલ ! હું રજા લઉં છું, મારા પિતા મારી વાટ જોતા હશે. હવે મારે જવું જોઈએ.”

“ઘૈર્ય રાખજો, હું તમને મારાથી બનતી મદદ કરીશ” નવલ બોલ્યો.

બંને ઉઠવા જતાં હતાં તેટલામાંજ મદન ત્યાં આવી પહોંચ્યો. “મીસ સરોજ ? તમારે જેને ચાહવું હોય તેને ચાહજો પરંતુ મને જે સોમવારે વચન આપેલું તે આટલીવારમાંજ ભુલી જાઓ છો ? ખરું કહો તમે મને ચાહો છો કે નવલને ? તે યુવાન તેનો જવાબ સાંભળવા ટટાર થઈ ઉભો.

બંને યુવાનો તેના મ્હોંસામુ ટીકીને જોતા હતા. તેના જવાબ પર તેઓના કિસમતની દોરી લટકેલી હતી. બંને ઉત્સુક હતા.

“ખરું જોતાં મેં આ વિશ્વાસઘાતનું પગલું ભર્યું છે. મી. મદન તમને એક વખત હું વચન આપી ચુકી છું તે મારાથી ઇનકાર કરી શકાય નહિ, મેં આપને ઠગ્યા તેની માફી માંગુ છું. માટે હવે આપજ મારા શીરતાજ છો.” આ સાંભળી પાપી નવલનો ક્રોધાગ્નિનો ભભુકો ઉઠ્યો પણ તે ખુસી થયો હોય એમ બતલાવી મદનને અલીનંદન આપ્યું.

“મી. મદન ! હું તમારા એક સુહૃદ તરીકે અભિનંદન આપુ છું ” મદને હસીને ડોકું ધુણાવ્યું.

“ મીસ સરોજ ? હું ઘણોજ ખુશી છું કે આપને યોગ્ય પતિ મળ્યો પ્રભુ તમને સુખી રાખે આજથી મને એક બંધુજ માનજો. “ નવલે તેના હૃદયની ઉદારતા બતાવવા માંડી.

મદનને કયાં ખબર હતી કે તે દિવસથી આફતના વાદળાંઓ તેની આજુ બાજુ ધુમતાં હતાં. ત્યારથીજ તેની ખાના ખરાબીનું મંડાણ હતું.

થોડીવારમાં સુસીલ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. મદન જાડના કુંડાની સાથે લાકડીથી રમતો હતો. “ કેમ છો ? મીસ સરોજ ? આ પત્ર જરા વાંચી જોજો ” સુસીલે તેને પત્ર આપતાં કહ્યું.

સરોજે એક બાજુ જઈ પત્ર વાંચવા માંડ્યો.

“ શ્રીમતી સરોજ,”

કેટલા લાંબા વખતે આજે મારો હૃદયનો ઉભરો ખાલી કરૂં છું, હું અવિવાહીત છું, મારે આપની માંગણી કરૂં છું. હું આપના સિવાય અત્યાર સુખીમાં કોઈને આહતાં શીખ્યો પણ નથી જો આપ બીજાને વરી ચુક્યાં હોય તો લાચાર છું આશા છે કે આપ મને નાખુસ કરશો નહિં એજ લી. આપને મેળવવા ઉત્સુક સુસીલ “



કાગળ વાંચતાં સરોજથી હસી જવાતું હતું તેનું રહ્ય પ્રવૃત્તિ હતું, તે મનમાં બોલી, “મને મેળવવાને કેટલા જણા ઇંતેજાર છે. વિધી જ્યાં દોરે ત્યાં ખરું.” તે ધીમે ડગલે સુશીલ પાસે આવી.

“સુશીલ ? લાચાર છું. મદનને મનથી વરી ચુકી છું”

સુશીલની આશાના મહેલો જમીનદોસ્ત થયા હતા એ તેનું શોકજનક રહેરો દેખાડી આપતો હતો.

‘બલે, સરોજ’ તારા નશીબમાં મદનજ લખ્યો હશે એટલે તું તેને મળી આવી. હું નારાજ નથી થયો. પ્રભુ તમને સર્વપ્રકારનું સૂખ આપે. આજથી તું મારી બહાલી બહેન છે. એક બાઈ જેમ પોતાની બહેનને આહે છે તેમજ હું તને મારા પવીત્ર ધર્મના સોગન બાઈ કહું છું કે તને તેવીજ રીતે ચાહીશ. મારે બહેનની ખોટ છે તે તું પુરી પાડીશ.’ સુશીલના માયાળુ શબ્દોએ સરોજનું દીલ પીગળાવી નાંખ્યું.

મદન ત્યાં આવી વાતોલાપમાં સામેલ થયો, “કેમ કીયર ? સુશીલની સાથે શી ચર્ચા કરે છે ?” તેણે હસતાં હસતાં કહ્યું.

‘મારા બાઈની સાથે જરા અધ્યાસ વિષે ચર્ચા ચલાઉં છું’ તેણે પણુ સ્મીત કરી પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

સુશીલ છુટો પડી ઘર તરફ વળ્યો. આ જોડું

હાથમાં હાથ મેળવી વાતચીત કરતું જતું હતું એટલામાં દુર બે વ્યક્તિઓ ગુસગુસ કરતી હતી. તેમાંનો એક મોતીલાલ કે જેનો સરોજ સાથે વિવાહ થયો હતો તે અને બીજો કપટી અને દુરાચારી નવલ હતો.

‘શું મારી સરોજ આટલી બધી બેવફા ?’ મોતીલાલે નવલને પુછ્યું.

‘અરે મોતીલાલ! તને તો હજી કંઈજ ખબર નથી, તારી સ્ત્રી એક વેશ્યાજ છે’ મોતીલાલની પાસે તોપનો ગોળો ફાટતે તોએ આટલો ન ચમકતે એટલો તે ચમક્યો.

તેની આંખમાં ખુન ઉકળી આવ્યું. તે એક વિકાળ પ્રાણી જેમ શીકાર પર ત્રાય મારે તેમ તે આનંદમાં ફરતાં મદન અને સરોજ પર તુટ્યો.

‘કમબખ્ત ! તને શરમ નથી આવતી? પારકી સ્ત્રીઓને ફસાવતાં કેવું પરિણામ આવે છે તે હું આજે તને બતાઉ છું’ કહી મોતીલાલે ગજવામાંથી ચાકુ કાઢી મદનને મારવા હોડ્યો.

આ જોઈ બીજા સ્ટુડન્ટસો અને નવલ દોડી આવ્યા, સરોજ બેબાકળી બની ગઈ. હોસ્ટેલનો લઈયો પણ દોડી આવ્યો. મોતીલાલ હાથ ઉંચો કરી મદન પાસે આવ્યો. ચાકુ મદનને ન વાગતાં ભઈયાના કપાળ પર લાગ્યો. મદન સરોજને લઈ મુઠ્ઠીવાળી નાઠો. મોતીલાલને વધુ ઉશ્કેરી નવલ ધર્ષાની આગ હોલવતો હતો.

## કુટુંબમાં કલેશ



રેક વાગ્યા હશે, મદન એક ટેબલ પર પત્ર લખતો હતો. પત્ર લખવામાં એટલો મશગુલ હતો કે તેને આબુખાબુનું ખીલકુલ ભાન ન હતું. તેની માતા શારદા તેની પાછળ છુપાઈને

પત્ર વાંચતી હતી.

પત્ર પૂરો થયો, એટલે શારદાએ તેના ખભા પર હાથ મુક્યો.

‘એટા, કેને પત્ર લખે છે?’ તેણે તેના લાડકા પુત્રને હેતથી પુછ્યું.

‘મારા એક ગિત્રને.’

‘લાવ જોઉં કેવુંક લખ્યું છે.’ તેણે પત્ર જોવા માંગ્યો.

‘બા ! એમાં શું જોવાનું ? જેમ બધા લખે તેમ મેં લખ્યું છે.’

‘મદન ! તું એમ ધારે છે કે હું તારી આ વાત નથી જાણતી, મેં આખો પત્ર વાંચ્યો છે. તારો શો વિચાર છે ? જેવું હોય તેવું કહે, મારાથી છુપાવીશ નહિ. તારો વિવાહ

થયો છે તે છોકરી તને પસંદ નથી?' શારદા પુત્રના વિચાર જાણી લેવા બોલી.

ઘડીભર મદન ચુપ રહ્યો. 'કાંઈક એમ છે ખરું, મને એવું અલણ બેર પસંદ નથી' તે મર્યાદા મુકી બોલ્યો.

'દીકરા ! એવું ના બોલીએ, હજી તું નાદોન છે, ગમે તેમ તેને વેડી લેવી પડશે, હવે તારું વેવિશાળ ભંગ કરીએ તો લોકો કેવું ખુરું બોલે એનું તને જ્ઞાન છે?' શારદાએ સહેજ ઠપકો આપતાં કહ્યું.

'એમાં મારી તમે સલાહ લીધી હતો અને મને પુછ્યું હોત તો હું નાજ પાડત'

'પણ આના કરતાં બીજી કંઈ છોકરી તને સારી મળશે ?'

'તને ખબર નથી ? વૃજલાલ બેરીસ્ટરની પુત્રી સરોજ કેવી ભણેત્રી અને સુશીક્ષીત છે, અને ખુલ્લું કહું છું કે મેં તેને તેની સાથે પરણવાનું વચન પણ આપ્યું છે.

'હે ! ક્યારે !' શારદા વિસ્મય પામી બોલી.

'ગઈ કાલે સાંજે હું જ્યારે અમારી કોલેજના સોશયલ ગેઝરીંગમાં ગયો હતો, ત્યારે તે મને ત્યાં મળી હતી અને તે વખતથી અમે પરસ્પર લગ્નથી જોડાવા વચન લીધાં છે' મદન માતાની શરમ રાખ્યા વગર બોલ્યો જતો હતો.

'તારા પિતાની સંમતિ લીધી ?' શારદાએ પૂછ્યું.

‘ના, એમાં સંમતિ શું લેવાની.’

‘મહન ! શું તું તારો વિચાર નહિજ ફેરવે ?’

‘બા ! હવે ગમે તે થાય પરંતુ મારો બોલ નહિ ફેરે, હું માફ વચન પાળીશ.’

‘ભલે, દીકરા તને ગમે તેમ કર.’ શારદાએ મહનને માથે હાથ ફેરવતાં કહ્યું.

‘પરંતુ બા, તું બાપાને ન સમજાવે ? હું ધાડું છું કે તે આ વિવાહની વિરૂધ્ધ થશે.’

‘ઠીક, હું તેને સમજાવીશ’ કહી શારદા ચાલી ગઈ.

મહનના મગજમાં અનેક વિચારો આવવા લાગ્યા. ઘડીમાં તે તેનું ભવિષ્ય વિચારતો તો ઘડીમાં તે હાલની સ્થિતિ જોતો. તે આમતેમ ચોરડામાં આંટા મારતો હતો, કોઈક વખત એક દીવાનાની માફક બડબડા કરતો. ‘બાપા મને રજા આપશે ? નહિ આપે તો મારે ક્યાં પરવા છે ?’ તે મનમાં બોલવા લાગ્યો. એટલામાં ચોરડાનું ઘર ઉઘડયું. ‘ભાઈ આજે બહાર નથી જવું, ક્યારની ગાડી ખોટી થાય છે.’ મહનની ખંડેન કિશોરીએ બારણું ઉઘાડી કહ્યું. તે સ્વસ્થ થઈ બોલ્યો ‘હા, જવું છે ખંડેન, તું નથી આવતી ? ચાલ હું કપડાં પહેડું એટલી વાર’ કહીને તૈયાર થયો.

મહને ગાડીમાં બેસી ગાડીવાનને ચોપાટી તરફ હંકારવાનું કહ્યું. આજે મહનના મનમાં એકજ વિચાર ઘોળાયો કરતો હતો. ગાડી કઈ તરફ જતી હતી તેનું પણ તેને જ્ઞાન ન હતું.

ગાડી ચોપાટી આગળ આવી લાગી. છતાં મહન ઉતર્યો નહિ. તે તો તેના એકજ વિચારના મણુકા ફેરવ્યા કરતો હતો. તેના ચશ્મે આગળ હંમેશાં સરોજની પ્રતિમા ખડી રહેતી હતી. ‘શેઠ, આપ ચોપાટી આવ્યા છો’ ગાડીવાને મહનને કહ્યું. મહન ઉતરીને થોડે દુર રેતીમાં બેઠો.

સાગરના મોજાં મહનના મનને વધારે વિઠ્ઠળ બનાવતાં હતા. તે ક્ષિતીજમાં અદ્રશ્ય થતા સુર્યને પલવાર નીહાળી રહ્યો. આ દ્રશ્ય નિહાળતાં ક્ષણભર તેને વૈરાગ્ય આવ્યો. સંધ્યાએ પોતાનું શ્યામ વસ્ત્ર પૃથિવિ પર બીછાવવું શરૂ કર્યું હતું લોકો ઘરભણી વળતા હતા. જ્યારે સંપુર્ણ અંધકાર છવાયો ત્યારે મહન એક છાકટાની માફક ડોલતો ગાડી આગલ આવ્યો, ગાડી શારદા ભુવન તરફ ચાલી. મહન પગથીઆં ચઢતો હતો ત્યારે કીસોરી હીંચકે બેસી શંકરની આરતી ગાતી હતી “બહેન, બાપા બહારથી આવ્યા?” આવતાં વારજ મહને આ પ્રશ્ન પુછવાથી કીસોરી કંઈક વિસ્મય પામી. “ના, ભૂખ લાગી હોયતો રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે,” કીસોરીએ મજાક કરતાં કહ્યું.

થોડીવારમાંજ દ્વારકાદાસ શેઠ આવ્યા. બધા સાથે વાળુ કરવા બેઠા. શેઠને ખુશમીબળમાં બેઠું શારદાએ વાત કાઢી. “તમે માનસો? મનેતો મદનની વહુ જરા પણ ગમતી નથી, એ આવો ભણેલો અને તે તદ્દન અભણ એ કેમ બની શકે?”

“તેમાં શું થયું? દ્વારકાદાસે પ્રત્યુત્તર આપ્યો. વહુ કેવી ડાહી કે આવતાંવારજ આખું ઘર સંભાલી લે એવી છે. મદનના સાસુ સસરા કેવાં વિનથી અને સાદાં છે, તેવાજ ગુણ તેની પુત્રીમાં હોય એ સ્વભાવીક છે.”

“શું ધુળના વિનથી છે? મદન તે દિવસે સાસરે જમવા ગયો ત્યારે ત્યાંનાં રંગ ઢંગ કેવા હતા તે મદનેજ પૂછોની એટલે સમજશે.” શારદા વાતને રાહ પર લાવતાં બુઢું બોલી.

“હોય, એતો એમજ ચાલે.”

“શું એમજ ચાલે? ના, ના, મારે એને માટે સુશીક્ષીત અને મોટી છોકરી બેવી છે.” શારદાએ જરા આંખ ફેરવી કહ્યું.

“હવે જે થયું તે ખરું, હવે વેવિશાળ ફરે એમ નથી. માફ વચન હું તોડનાર નથી.” શેઠે મક્કમપણે જવાબ આપ્યો.

“તમારે જો મદનનું હીત બળવણું હોય તો એનો વિવાહ બીજે કરો, પણ અહિં તો હું મારા છોકરાનું લગ્ન કરનાર નથીજ.”

મામલો ગંભીર થતો હતો. આ બધો વખત મદન સ્થિર ચિ-તે નીચું ડાકું ઘાલી માતા પીતાની તકરાર બેચા કરતો હતો. માતાની જીત અને પીતાની હાર ઉપર એની મુરાદનો પાયો ચણાતો હતો.

“માફ વચન હું કદી ફેરવીશ નહિ, એવું બાણતે તો હું તેજોને વચન ન આપત. આ તને શું ગાંડુ લાગ્યું છે?” શેઠ તપીને બોલ્યા.

“ગાંડુ તો તમને લાગ્યું છે. ધારો કે તમે એનાં લગ્ન કરો પણ તેથી તમે એમ ધારો છો કે એ સુખી થશે? કદી નહિ, એ કોઈ ખરાબ રસ્તે ચઢી જશે તો તમારું અને માફ નાક કપાશે માટે સમજો. હવે મદન મોટો થયો છે એટલે સારા નરસાનો વિચાર એ કરી શકશે.” શારદાએ શેઠની સામે ટક્કર ઝીલી.

બધાં ઉદાસ થઇ ઉઠ્યાં કોઈ કોઈની સાથે બોલ્યું નહિ. શેઠાણી આંખમાંથી આંશુ વરસાવતી હતી. જો બીજી કોઈ વાત હતે તો શેઠાણી શેઠને સમજાવી શકત તો તે તેનું સાંભળતે એવા દારકાદાસ શેઠ હતા પણ તે એક વચની હતા. પોતાના બોલ પુરેપુરા પાળતા. શેઠાણીએ આ બધો રોષ નોકરોપર ઉતારવા માંડ્યો.

દારકાદાસ શેઠની સ્થિતિ સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી હતી. તે પોતાનું હાથે કરી માન ગુમાવતા નહિ, કારણ



કે તે તેની જ્ઞાતિમાં એક પ્રભાવશાળી અને સત્યપુરુષ લેખાતા હતા. આ કટોકટીના પ્રસંગે તેમનું મગજ ખંડેર મારી ગયું.

ઘરમાં સર્વાંત્ર શાંતી હતી. શેઠે મદનને બોલાવ્યો. મદન એક કેદીની માફક નીચે મુખે શેઠની પાસે આવી બેઠો.

“દીકરા ! આ વિષયમાં તારો શો મત છે ? મારે તારો અભિપ્રાય પુછવો જોઈએ કારણ કે તું હવે સમજી છે” શેઠે શાંતપણે પુછ્યું.

“મને શું પુછો છો ? બાએ જો કહ્યું તે બરાબર છે. હું આ વેવિશાળથી તદ્દન નારાજ છું.”

શું એમ ? અરે મુખ ! તને તારી બાએ બંધેરો લાગે છે. પણ જરા વિચાર કરી જો કે આવી કન્યા તને મળનાર છે ?

“હાજી, એક નહિ પણ સત્તર એનાથી ચે સારી.” મદને ખુલ્લા દીલથી જણાવ્યું.

“તે કોણ છે ? તેનું નામ શું છે ?” શેઠે ક્રોધ કરીને પુછ્યું.

સરોજ, તે વૃજલાલ બેરીસ્ટરની એકની એક પુત્રી.” મદન જુસ્સાથી બોલ્યો.

“તે તારી સાથે નહિ પરણે તો ?”

અમે વચન લીધાં છે. અને તેનો પુરાવો જોઈતો હોય તો આ રહ્યો.” મહેને ખીસામાંથી એક પત્ર કાઢી શેઠ આગલ ધર્યો.”

દ્વારકાદાસ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. તે આ તેના નાદાન છોકરા ઉપર શુરસે થઈ બોલ્યા “એ કેનો પત્ર છે?”

“વાંચો એટલે ખબર પડશે.”

‘શું’ માફ કરપાલ વાંચું, આ નાદાન છોકરા! મારી આગલ આવી વાત કરતાં શરમાતો પણ નથી? ચાલ, જા અહિંથી.’ શેઠના ક્રોધની સીમા નહતી.

‘ન વાંચો તો બલે હું માફ ધાયું કરીશ.’

‘શું’ તું તાફ ધાયું કરીશ? શું તું મારી વિરુદ્ધ જશે? તું મારો દરેક બોલ પાળવા બંધાએલો છે. હું તારો દુશ્મન નથી. હું તારા મુખમાં મુખી માનનાર તારો પીતા છું એ ખ્યાલ લાવ. રામ અને બીજાઓના ચારિત્ર્યે યાદ કર, તેમણે પિતાની આજ્ઞા પાળી કેવી અમર નામના કરી ગયા છે. પણ તને ક્યાંથી તેનો વિચાર આવે? તને પ્રથમથીજ એવું સુશિક્ષણ અપાયું નથી. તેં પશ્ચિમની વાંદર નકલ કરવામાંજ તાફ ગૌરવ માન્યું છે. તેં કોઈ દિવસ આપણા પવિત્ર ધર્મને સંભાર્યો છે? કમબખ્ત! માદ રાખજે કે મારી આજ્ઞામા નહિ રહેશે તો

તારે માઠાં ફળ ચાંખવાં પડશે. હજી મારી શિખામણ માન. તારામાં હજી એક નાદાનની મરતી છે. કોઈ દિવસ મને તું યાદ કરશે.”

શેઠ આટલું બોલી રહી પડ્યા હતા. કીશોરી આ જોઈ શેઠના ગળે હાથ વીટાંળી રોવા લાગી. “ભાઈ, આમ શું કરો છો ?” ગરીબ બીચારી કીશોરી પિતાના આંસુ લુછતી આટલા શબ્દો કેમ કરી બોલી શકી.



પ્રકરણ ત્રીજું.

“ જોડેક લાઇન કલખ. ”



યખલાના સ્ટેશન પર માણસોની ભીડ સખત હતી કારણકે અત્યારે દશ પાંત્રીસની ટ્રેન આવવાની હતી થોડીજ વારમાં ધમધમાટ કરતી ટ્રેન પ્લેટફોર્મમાં દાખલ થઈ. લોકોનાં ટોળાં દબ્બામાં ઘુસવાને પ્રયત્ન કરતાં હતાં.

આ વખતે એક યુવાન અપટુડેટ પોશાકમાં હાથમાં હેન્ડ બેગ લઈને ઉતર્યો. બહાર વાંચક ! તે કયાં જાય છે તે આપણે જાણીએ. તેણે સ્ટેશન વટાવી ધોરી રસ્તા તરફ જવા માંડ્યું.

આ વખતે લોકોની આવજા થોડી હતી. વાહનો પણ કોઈક જ  
 જોવામાં આવતાં હતાં. ફક્ત ત્રામ એકાદ નજરે પડતી. હવે  
 તેણે ડાળા હાથ પર ચાલવા માંડ્યું; આજુ બાજુ જોઈ  
 સંતાતો છુપાતો એક સાંકડી ગલીમાં પેઠો. આ ગલી એટલી  
 બધી સાંકડી હતી કે એક માણસથી વધારે એકીસાથે સાથે  
 ચાલી શકાતું નહિ. આ ગલી ઓળંગી તે એક ન્હાંના  
 લત્તામાં આવી પહોંચ્યો. આ લત્તો સુમસામ દેખાતો હતો.  
 કેટલાક ફફીરો આમતેમ પડી ઘસઘસાટ ધોરતા હતા, એ  
 રથજોથી જોતાં થોડેક દુર એક નાના મકાનમાં દીવો દેખાતો  
 હતો. આ વ્યક્તી તેના દ્વાર પાસે આવી થોડી પણ સુધી  
 ચિચાર કરવા લાગી. અંદર તદ્દન શાંત હતું. કોઈક વખત  
 કોઈના ગળુગળુવાનો અવાજ આવતો હતો. તેણે ધીરેથી દ્વાર  
 પર ત્રણ ટકોરા માર્યા. અંદરથી એક ખોખરો અવાજ  
 આવ્યો. ‘ફ્લેક લાઈન’ ખડાર ઉભી રહેલી વ્યતિએ નીશાની  
 આપી. તરત એક રસ્ત પુસ્ત ખેડોળ આકૃતિએ દ્વાર ખોલી  
 તેના મુંબ ઉપર ખત્તીનો પ્રકાશ નાંખ્યો. તેને ઓળખી તે  
 જાડા માણસે સલામ કરી. અંદર એક બીજો ખંડ હતો.  
 આ ખંડમાં એકજ વીજળીનો દીવો હતો, તેની નીચે  
 એક મોટા રાઉન્ડ ટેબલ ઉપર દારૂના ગ્લાસો અને સીસા  
 અવ્યવસ્થિત રીતે પેડેલા હતા. આ આવનારને જોઈ બધાએ  
 ખુસાલીનો અવાજ કર્યો. તેઓ બધા મળીને સાત જણા હતા.

કળાટમાંથી દારૂના સીસા કાઢી ગ્લાસો ભરવામાં આવ્યા. પ્રત્યેક વ્યક્તિનાં મ્હોં અત્યારે ગંભીર હતાં. અર્ધા કલાક પછી તેઓ ટેબલની આસપાસ બેઠા.

“નવલ આજની મિટીંગનો ઉદ્દેશ શો છે?” એક ચુકલડી માણસે પુછ્યું.

બહાલા વાંચક ! આ મિટીંગમાં આવનાર બીજો કોઈજ નહિ પણ પાપાત્મા નવલ હતો. તે આ કલબમાં છ માસથી બેઠાયો હતો, આ કલબ એવા સ્થળે હતી કે કોઈ આ કલબને વિષે બાણતું હતું નહિ. દિવસે અહિં કોઈ આવતું હતું નહિ. મધરાતે આ સાતજણની ટોળી દારૂની રેલમછેલ કરતી હતી. આ ટોળીનો મુખ્ય નાયક કોઈજ નહતો. આવનાર મેમ્બર સંકેત શબ્દ બોલતો ત્યારેજ દ્વાર ઉઘાડવામાં આવતું!

દુક સમયમાંજ આ ટોળી કેટલાં કાવત્રાંઓમાં સંડોવાયેલી હતી. દરેક મેમ્બરને ‘બ્લેક લાઈન’ની હાથ ઉપર નિશાની કરવામાં આવતી હતી કે જેકોઈ દિવસ બુન્સી શકાય એમ ન હતી. આવી નીસાની મેમ્બર તરીકે ઓળખ વાને માટે કરેલી હતી. નવલ તેનો હાથ હંમેશાં ઢંકાએલો રાખતો. આજે પણ હંમેશની માફક આ શયતાનો અહીં ભેગા મળ્યા હતા.

“દોસ્તો, આપણે એક બેળમ ભરેલું કાચું કરવાનું છે. પરંતુ હાલ તમારી તેમાં જરૂર નથી. પ્રસંગ આવે હું

તમને સૂચના આપીશ. સરોજ નામની ખુબસુરત સ્ત્રી એક  
 ધનવાન પિતાની પુત્રી છે. એ સ્ત્રીએ દારકાદસ શેઠના  
 છોકરા મદન સાથે મોહાજત કરી છે. હવે હું સરોજને મારા  
 તાબામાં લેવા માંગું છું. હું મદનના આખા કુટુંબને  
 પાયમાલ કરી, મદન અને સરોજ વચ્ચે કંકાસ કરાવી  
 સરોજને હાથપર લઇશ, પછી તેનો પૈસો તે આપણોજ છે.  
 હાલ તુ ત મદન પાસેથી જેટલું ઓછાવાય એટલું ઓછાવીશ.  
 આજથી આપણે સુરત થઈ બેસી રહેવનું નથી. હું આવતી  
 કાલે મદનને મળીશ તેને સરોજના ચારિત્ર્ય વિષે વહેમી  
 બનાવીશ. એક વાત ધ્યાનમાં રાખજો તે એ કે તેનો મિત્ર  
 સુશીલ કે જે મારી સાથે કોલેજમાં છે તેનાથી સાવચેત  
 રહેજો. કદાચ તેણે આપણી પુઠ પકડી તો આપણો નાશ  
 કર્યા વગર તે પાછો પડશે નહિ”

“ હોસ્ત નવલ, અમે તારા વફાદાર મિત્રો જીવસાટે  
 પણ તને મદદ કરીશું,” એક મોટા માથાવાળો બટુકજી  
 બોલી ઉઠ્યો.

“ શાબાશ, હું કાલે મદનને સાથે લેતો આવીશ.  
 એને રમવા બેસાડીશું.” નવલે વધારામાં કહ્યું.

“ ખંકા, તું આવતી કાલે મોતીજનને સાથે લઈ  
 આવજો તેનું પણ કામ પડશે ” નવલે એક કદાવર પુરૂષને  
 ઉદ્દેશી કહ્યું. એનું ખરું નામ બીહારી હતું પણ એને

સૌ બંકા કહીને બોલાવતા. બીહારી કપટબાલમાં સર્વથી નિપજુ હતો. ગમે તેવા સંકટમાં તે ગમરાતો નહિ. નવલને એ જમણો હાથ હતો.

બારને ટકોરે આ મંડળ વીખેરાયું.

પ્રકરણ ચોથું.

:૦:

“શેઠની સંમતિ.”



લાકરે ક્યારની પોતાના સુવર્ણ કિરણોથી મુંબઈ નગરીને જાગૃત કરી હતી. શીતળ વાયુની લહરી પ્રાણી માત્રને આનંદ આપતી હતી. શારદા ભુવનમાં હજી મહન ઉઠ્યો ન હતો. હંમેશની માફક આજે શારદા ભુવન કિલકિલાટથી ગાજતું ન હતું. તેમાં શોકનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું હતું.

મહન આંખ ચોળતો ઝડખામાં આંટા મારવા લાગ્યો. શેઠનું ગંભીર મુખ જોઈ કોઈ તેની સાથે બોલવા હિંમત કરતું નહિ. થોડીવારમાં નોકર ચ્હા લઈને શેઠ પાસે આવ્યો. શેઠ ચ્હાનો ઘુંટડો બરે છે એટલામાં પોસ્ટમેને મહનનું

નામ પોકાર્યું. શેઠે પત્ર લઈ ધારીધારીને જોવા માંડ્યો. અક્ષર અપરીચિત લાગ્યા. શીરનામું મદનના નામનું હતું. પત્ર ફાડવો કે કેમ એ વિચારમાં શેઠ ગુંથવાવા લાગ્યા. તેને વાંચવાની ઉત્કંઠા વધી. પત્ર ફાડ્યો.

“પ્રાણેશ્વર.....શેઠ અટક્યા. “લાવ જોઈ આ લખનાર કોણ છે ?” શેઠે ગણગણી પત્ર નીચે સહી જોઈ, ‘લી. આપની સરોજ’

“બસ, થઈ ચુક્યું, છોકરાએ પોતાનું ધાર્યું જ ક્યું. હવે એને રોક્યો રોકાય એમ નથી. ઓ પ્રભુ! આવા પુત્ર કરતાં નહિ હોય તો સાફ” શેઠે નિશ્વાસ નાંખ્યો.

+ + + + +

અગીઆર વાગતાં મદન કોલેજમાં જવા ઉતર્યો. આજે તેણે પિતાની સામું પણ ન જોયું. પિતા પુત્રના મન ઉપર નિરાશાની છાયા વળી હતી. લોખી શેઠાણી શેઠની આ દશા જોઈ પશ્ચાતાપ કરવા લાગી.

સ્કાંજ સુધી કિશોરીએ પિતાની પાસે બેસી તેને આશ્વાસન આપ્યા કહ્યું. “બાપૂ! ક્યાંસુધી આમ ચાલશે ? તમે શું કામ દુઃખી થાઓ છો ?” પોતાની લાડકી પુત્રીના અમૃતમય શબ્દોથી શેઠને અત્યંત બહાલ છુટતું. “દીકરી ! મને લાગે છે કે તું જ માફ નામ રાખશે. મદનતો હાથથી



ગયો છે.” કહી શેઠ આંખમાંથી આંસુ ખાળતા હતા.

કોલેજમાં પણ મહન સરોજનેજ ટીકીને જોયા કરતો હતો. તેને તેના વગર સંસાર સુનો લાગતો. કોલેજ છુટયા પછી તે તરતજ તેની પાસે ગયો.

‘આજે કેમ ઉઠાસ દેખાઓછો? મારો પત્ર મલ્યો હતો?’ સરોજે રહેજ સ્મિત કરી પુછ્યું.

“ના હું ધાર છું કે તે પિતાના હાથમાં ગયો હશે. ંહાલી! આપણો પાસો અવળો પડ્યો છે, મારા પિતા આપણા ભક્ષની વિરૂધ્ધ છે.” મહને ખુલાસો કર્યો.

“હવે શુ થશે? મારા પિતાજીની તો ખુશી છે, પણ આપણા પિતા માનશે?”

“પ્રિયર હું તારા વગર જીવી શકવાનો નથી.”

“બહાલા! તમે તમારા કાધરને સમજાવી ન શકો?”

“શુ સમજાવું? બહુ સમજાવ્યા પણ એકના બે ન થયા.” મહને કપાળ પર હાથ થોકતાં કહ્યું.

આ પ્રેમી યુગલ એક બીજાના હૃદયના ઉમરા ખાલી કરી છુટું પડ્યું. જ્યાં સુધી મહન અદ્રશ્ય થયો નહિ ત્યાં સુધી લોખી સરોજે તેને એકી નજરે નહાળ્યા કર્યો.

સરોજે તેની માતાને મહન વિષે કંઈક અણુસારે ક્યો હતો. તેના પિતા પણ સરોજના મહન સાથે લગ્ન કરવામાં રાજી હતા સરોજ તેની એકની એક લાડકી

પુત્રી હતી. તે તેને જરા પણ ઓછું આવવા દેતા નહિ. પોતે બેરીસ્ટર હતા એટલે જ્ઞાતિમાં પણ એક વિદ્વાન પુરુષ તરીકે લેખાતા. સરોજના પિતા વૃજલાલ પોતાના આદીશાન જ્યોતિ મેન્શનમાં કુટુંબ સાથે રહેતા હતા.

મદન આજે જહાર ન જતાં પોતાના રૂમમાંજ ગોંધાઈ રહ્યો. રાત્રે વાળુ કરી સુઈ જવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં કિશોરી એ તેને યુમ મારી ‘ભાઈ, બા બોલાવે છે.’

‘આવું છું’ કહી મદન નીચે ગયો. શેઠ આરામચેર પર આડા પડેલા હતા. તે વિચારમાં ગરકાવ થઈ ગયા હોય એમ લાગતું હતું. પાસે એક નાના ટેબલ પર વાંચવાને માટે નાનું ઇલેક્ટ્રીક લેમ્પ હતું. શેઠાણી તેની પાસે બેસી પાન બનાવતાં હતાં. મદન આવીને તેની પાસે બેઠો.

‘મદન, મને કંઠાસ બીલકુલ ગમતો નથી,’ ન્યાયાધીશ છેવટનો ચુકાદો આપતી વખતે જેમ ગંભીર આવાજે બોલે છે તેમ શેઠ બોલતા હતા. તેના મ્હોંપર ગંભીરતા છવાઈ હતી. બધા શેઠ શું કહે છે તે સુપ થઈને સાંભળતા હતા. ‘બેટા, છોડે કછોડે થાય પણ મા બાપથી કાંઈ તેવું થવાય છે? હું મારો મહકમ વિચાર હજીયે બાબુએ

ન મુકત પણ તેથી કુટુંબમાં કલેશનો વધારો થાત. આથી હું તને સરોજ સાથે પરણવાની રજા આપું છું પણ તે મારા ખરા દીલથી તો નહિજ પણ મારી અનીચ્છાથી. મારો તને આશીર્વાદ છે કે તું બવિખ્યમાં સર્વરીતે સુખી થજે પરંતુ મારું હૃદય તે કબુલતું નથી. કોણ જાણે કેમ મારું મન તને અનુમોદન આપતા અચકાય છે. જા બેટા તું અને તારી બા જીતી, હવે તારું મન રાજ થયું? ગુ-હોગારને જડજ છોડી મુકવાનો હુકમ કરતાં જે આનંદ તેને થાય છે. તેમ મદનના હૈયામાં હર્ષની ભરતી ચઢી શેઠાણીએ પુત્રને છાતી સરસો આપ્યો.

‘જા બેટા, બાપુને પગે લાગી ક્ષમા માંગ’ લોખી શેઠાણીએ મદનને કહ્યું. નાદાન મદને શારદાનું ન સાંભળતાં સીટી વગાડતો વગાડતો પોતાના રૂમમાં ચાલી ગયો.

‘હજી ઉદ્ધતપણુ, આવડો મોટો થયો પણ કંઈ અછલ આવી નહિ’ દ્વારકાદાસ શેઠાણી તરફ ફરી બોલ્યા. એને જરા શિખામણુ આપ. જેટલા બેટા લાડ લડાવશે એટલો આપણે ભારે પડશે એ યાદ રાખજે.

હશે, આપણે લાડ ન લડાવીએ તો કોણ લડાવે? શારદાએ મદનનો પક્ષ લેતાં કહ્યું.

‘શેઠ નિઃશ્વાસ નાંખી શયન ગૃહમાં ચાલ્યા ગયા.

શેઠાણી ખુશી થઈ મદનના ઝોરડા તરફ ફરી.

મદન હજી સુતો ન હતો. તેનું હૈયું અત્યારે હર્ષને હિંડાળે ઝેલાં ખાતું હતું.

‘દીકરા કેમ હવે તું રાજી થયો? કાલેજ આપણે તારા વિવાહનું નક્કી કરી અને આજ સાલ લગ્ન કરીશું. ચાલ સુધ્ધ, સાડાઅગીઆર થયા.’

શારદાએ તેના વાંસે હાથ ફેરવી પુત્ર ભાવ દર્શાવ્યો. શારદા ભુવનમાં ફરી ખુશાલી પ્રગટી રહી.



પ્રકરણ ૫ મું.

“દગાખાજ દોરત”



‘ગ ! દ્રીંગ ! દ્રીરીરીંગ દ્રીંગ ટેલીફોનની ઘંટડી વાગી. મદને રીસીવર લઈ કાને ધકુ’. ‘એલાવ ! એલાવ ! આપ કોણ છો?’

‘હું’ નવલ, આપ ક્યારે મળશે ?

નવલે જવાબ આપ્યો.

‘હું’ આજે સાંજે મારી રૂમમાંજ રહીશ.’

‘ઠીક, હું’ ચાર વાગે આવીશ. સાહેબજી, નવલે માત ખંધ કરતાં કહ્યું.

લોળો મદન દુનિઆના રેંટમાળમાં હજી સપડાયો ન હતો. તે પોતે નિખાલસ હૃદયનો હોઈ પારકાને પણ પોતા જેવાજ માનતો. કોઈના ભરમાવ્યાથી ભરમાઈ જતો હતો. ટુંકમાં આ યુવકનું હૃદય નિષ્કપટી હતું.

સાંજે ચારના ટકોરે નવલ પોતાના ગોઠીઆ સાથે ડાલતી ચાલે શારદા ભુવનના કમ્પાઉન્ડમાં ફાળલ થયો. નવલનો આ ઠીંગુસ સોળતી ચપળ અને બટક બોલો હતો. દરેકની તે કટાક્ષ કરતો. નવલ એને લહેરી કહી બોલાવતો. આ લહેરી લાલની ચાલ જોતાં ઘણાંને હસવું આવતું. એની આંખો તિક્ષ્ણ અને ઝીણી હતી, તે બતાવતી હતી કે તેનામાં હુઆઈ અને હોંશિયારી હતી. તે તેની ખુંદને લીધે વધારે બેડોળ લાગતો.

શારદા ભુવનમાં આવતાં સામી નવલની બેન કિશોરી મળી. લહેરીને જોઈ કિશોરીએ મહા મહેનતે હસવા ઉપર કાળુ મેળવ્યો.

“મદનભાઈ છે કે?” નવલે કિશોરીને ધારી ધારીને જોતાં પુછ્યું.

‘હા, એની રૂમમાંજ બેઠા હશે, ઉપર જાઓ!’ કિશોરીને નવલની ચાલ ઠીક ન લાગી. નવલ તેને કામી ટ્રાઉઝર જોતાં જોતાં ઉપર ચાલ્યો ગયો.

“વેરી ગ્લેડ ટુ સી યુ માઈ પ્રિયર મદન ! હાઉ આર યુ?” નવલે મદનને તેની રૂમમાં પેસતાં કહ્યું.

‘આવો, આવો, હું તમારીજ રાહ જોતો હતો.’ મહેને આવકાર આપતાં કહ્યું.

ત્રણે જણા એક રાઉન્ડ ટેબલ પાસે બેઠા.

‘અમારા ખાસ મિત્ર છે. રૂના દલાલ છે.’ નવલે ઠીંગુસની સાથે મહેનને ઓલખાણ કરાવતાં કહ્યું.

‘એમકે ? ચાલો ઠીક થયું, એમને પણ સાથે લેતા આવ્યા માટે હું રાજ થયો છું’ મહેને આનંદ દર્શાવતાં કહ્યું.

‘હાજી ચાલો નવલભાઈના મિત્રને મળી આવીએ’ લહેરીએ સ્મીત કરતાં કહ્યું.

ઠીંગુસની નજર ચારે તરફ ફરતી હતી. તેની ઢાનત આ રાત્ર સ્ત્રીલું જોઈ બગડી હતી. તે ખીસા કાતરવામાં તે એકકો હતો.

‘મહેનલાલ ! આપના લગ્ન ક્યારે છે ?’ નવલે પુછ્યું.

‘હું ધારૂં છું કે એક માસ પછી થશે.’ મહેને જવાબ આપ્યો.

‘કેમ ! સેવકને યાદ કરશો કે નહિ ?’ લહેરીએ મ્હોં મલકાવી પુછ્યું.

‘વાહ વાહ, એમ હોય ? તમે તો પહેલા.’ મહેને પણ ટોળમાં કહ્યું.

‘મહનલાલ ! સુશીલ હમણાં આપને મળે છે કે નહિ ?  
એ તદ્દન વિચિત્રજ પુતળ છે’ નવલે વાત ઉપાડી.

‘લગભગ આઠેક દિવસ થયા મને મળ્યો નથી.’  
મહને નિખાલસ હીલે જવાળ આપ્યો.

‘હા બાઇ, મોટા લોક એટલે મિત્રને મળવાની પણ  
પુરસૂઠ ક્યાંથી મળે !’ ઠીંગુસે ટાપસી પુરી.

‘મી. મહનલાલ જરા આવો, કારણકે હું તમને તમારા  
ફાયદાની એક વાત કહેવા ઈચ્છુ છું, જેકે આ વાત મારે  
તમને કહેવી ન જોઈએ છતાં મિત્રની ફરજ આડે આવે છે  
એટલે મારે તમને ખુલ્લું જણાવવું જ જોઈએ.’ નવલે  
પોતાનો પાટ બજવવા માંડ્યો.

‘શું છે ?’ મહન આશ્ચર્ય પામ્યો. ‘નવલ તું મને  
તમે કહીને ના બોલાવ. આપણે એક સરખી વયના મિત્રો  
છીએ એટલે મને એવા મોટાઈના શબ્દો પસંદ નથી.  
તારે જે કહેવું હોય તે કહે, હું ખુશીથી સાંભળીશ.’

સાંભળ ત્યારે, સુશીલ મને સારો માણસ લાગતો  
નથી. એ સરોજ સાથે બહુ છુટથી વાત કરે છે પણ  
સરોજ તેને ગણકારતી નથી.

‘નહિ, દોસ્ત, તું જુલે છે, સુશીલ એવો હોયજ  
નહિ. મને તેનો ભરોસો છે.’

“ મિત્ર, તને ખરું કહું છું. તું એની ચાલ ચલગત તપાસજે પછી મને કહેજે. એ અહિં શું શું ધંધાઓ કરે છે એની તને ખબર નથી.”

“ હાજી, તમારા જેવા સારા માણસે એવાની સોખત નજ કરવી જોઈએ.” ઠીંગુસે મસ્કો ચોપડ્યો.

મદનને પોતાના મિત્રનું ખુરું બોલનાર લહેરીને એક તમાચો ખેંચી કાઢવાનું મન થયું, પણ સ્વાર્થી, લુચ્ચી અને મતલબી દુનિયામાં દુબોટની “ સોનેરી જાળ ” આગળ હમેશાં સોળા અને ખુદલા દીલના સ્ત્રી પુરૂષો જેમ પાણીમાં નાંખેલી ખાંડ દુંક સમયમાંજ પીગળી જાય છે, તેમજ પીગળી જઈ લુચ્ચાઓની “ સોનેરી જાળ ”માં ફસાઈ જાય છે, તેમજ આ મદનની ખામતમાં પણ થંયું હતું. થોડોક વખત પછી નવલ મદનને તેની કલખમાં લઈ જવા મોટરમાં બેસી ઉપડી ગયો. —:૦:—

પ્રકરણ છઠું.

“ મદન નવલ જોડે.”



સ્તામાં નવલ તેની કલખના બહુગાં કુંકતો હતો. મોટર ભાયબલાના રસ્તા ઉપર આવતાં તઓ ઉતરી પડ્યા, અને તે સાંકડી ગલીમાં ગયા. આ ગલી જોઈ મદનના જીવને કચવાટ થયા, પણ નવલે જ્ઞાનું ખતાવ્યું કે હાલ જગ્યા મળતી નથી તેથી આવી જગ્યાએ કલખનું મકાન રાખ્યું છે. કલખ આમળ



આવી નવલે દ્વાર ઉપર ટકોરા માર્યા. દ્વાર ઉઘડતાં તેઓ અંદર ગયા. મદનને અંદરનું રાચરચીલું જોતાં કંઈક ખેદ થયો. મદનને એક ખુરસી ઉપર બેસાડી દેમનનો ગ્લાસ આપ્યો. તેઓએ થોડી વાર સુધી વાતના તડાકા માર્યા, પછી નવલે લહેરીને પૂછ્યું, “લહેરી, હજી સુધી પેલાઓ કેમ આવ્યા નથી ?”

“ આવતા હશે, નહિ તો કંઈક કામમાં રોકાયા હશે.” લહેરીએ જવાબ આપ્યો. આજ વખતે દ્વાર ઠોકાયું. “ બેઠેક લાઈન ” બહારથી અવાજ આવ્યો. નવલે દ્વાર ખોલ્યું.

“ આવો, દોસ્તો તમારીજ રાહ જોતા બેઠા છીએ.” નવલે તેના ગોડીઆઓને જોઈને કહ્યું.

“ આ મારા પ્રીય મિત્ર મી. મદનલાલ છે, એમનો સ્વભાવ બહુ મજાતાવડો છે.” મદનની ઓળખાણુ આપતાં નવલે ખોલ્યો. બધાએ મદનની સાથે હસ્ત ધૂનન કર્યું.

“ દોસ્તો ! હવે કંઈક મ્યુઝીકનો આરંભ કરીએ તો ઠીક. મી. મદનલાલ આવ્યા છે એટલે ઠીક મજા આવશે. મી. મદનલાલ પણ પેટી વગાડતાં જાણે છે.” નવલે પ્રસ્તાવના કરી.

“એમ! ત્યારે સોનાથી પીણું. ભલે, મી. મહનલાલ આવો, બીરાજે આ ખુરશી ઉપર.” નવલના મિત્રોએ મહનને પેટી વગાડવા કહ્યું. મહન તરતજ હસ્તે મહેરે હામોનિયમ વગાડવા બેઠો. ધીરે ધીરે તે ખીલવા માંડ્યો. બધા “વાહ વાહ” ના પોકારો કરી મહનને ખુશ કરતા હતા. મહનના ગાયને બધાને ગુસ્તાન બનાવી દીધા. ગાયન પુરું થયું એટલે ઠીંગુસ બોલ્યો, “ નવલ આ વખતે કોઈનાચનારી હોય તો મઝા આવે. આજે મી. મહનલાલ આપણા મહેમાન છે, એટલે એમને ખુશ કરવા કંઈ પણ આપણે કરવું જોઈએ.” “હા, ખરું કહ્યું.” નવલ બોલ્યો. “બંકા, આપણે તે દિવસે મોતીબનનું સંગીત સાંભળ્યું હતું તે કેવું મધુર હતું! તારાથી બને તો તેને તેડી લાવ.”

“ઓહો, હમણાંજ લાવું. તે ગાવામાં ઉસ્તાદોને થપ્પક મારે તેવી છે.” લહેરી આંખમીઆમણાં કરી બોલ્યો.

નવલે કંઈક બંકાના હાથમાં મુક્યું, તે લઈ તે તરતજ બહાર ચાલ્યો ગયો.

મહન આ બધું જોઈ આનંદ પામ્યો. તેનો હર્ષ માતો ન હતો. તે તો આ પાપાત્માઓને પોતાના સમજવા લાગ્યો. બોળા મહનને અત્યારે સરોજ પણ વિસ્મરણ થઈ હતી.

કલાક પછી બંકો એક ખુબસુરત ગુણીકાને લઈ આવ્યો. આવતાંનીજ સાથે તેણે નીચા વળી બધાને સલામ કરી. એક સિતારનો તાર તૂટે તેમ મદનના હૃદયમાં આંચકો લાગ્યો.

હવે કેાંઈ આવનાર બાકી ન હતું, એટલે નવલનો હુકમ મળ્યાથી ઉસ્તાદોએ સારંગીના સુર મેળવવા માંડ્યા. અર્ધા કલાકે સાજ તૈયાર થયા કેંડે નૃત્યીકાએ ઉભી થઈ નાચ શરૂ કર્યો. તાલ સહિત પડતો તેના પગનો ઠેકા ફરેકના મન વિન્હળ બનાવી દેતો. તેના ધુધરાના ઝમકારથી પ્રત્યેકના કાનમાં અમૃત રેડાતું હતું. તેના બે નાચોથીજ મદનનું મન પ્રકુલિત થયું, ત્યાર પછી તેને ગાવાનો હુકમ કરતાં તે નીચે બેસી ગાવા લાગી.

મધરાત થવાને થોડી વાર હશે. નૃત્યીકાએ સુરીલા કંઠે આલાપ શરૂ કર્યો. તે સુરે ફરેક વાજાંત્રો સાથે બળી જઈ પ્રેક્ષકોનાં મન રીઝવ્યાં. સમય થતાં તેણે ભેરવી ઉપાડી, તબલચીએ ગાયીકાને ઉત્તેજિત કરવા તબલાની થાપ આપી. બધા એક દ્રષ્ટિએ તેનો રહેરો નિહાળી તેના સુર ઉપર ભાન ખૂલ્યા હતા. “વાહ વાહ ! અચ્છી સુનાઈ” ના ખોઠાર સાથે ગાયન પુરૂ થયું. “મોતીબન ! મોતીબન ! શાબાશ, તું કમાલ કરનેવાલી વ તબિયેત ખુશ કરનેવાલી હુરે હીંદુસ્તાન વ ગુરે-વતન હય. હજી ફસરા બી હોને

દીજીયે.” મોતીબને “ જોત અચ્છા સાહબ ” કહી ગાવું શરૂ કર્યું. નવલ મદનની પાસેજ બેઠો હતો. તેણે મદનને કહ્યું, “ આ ગાનારીનો જોટો આખી મુંબઈમાં મળે એમ નથી. એ પહેલાં આગ્રામાં ગાવાનું કામ કરતી હતી. ત્યારપછી મુંબઈમાં પોતાની કળા દર્શાવવા આવી છે. એના તો રોજ પર જલસા પણ થાય છે.” મદને હસીને ડોકું ધુણાવ્યું. “ આફ્રીન ! કહી ઠીંગુસે એક રૂપીઆ મોતીબન તરફ ફેંક્યો. આ જોઈ બીજાઓએ પણ તેમ કયું. નવલે મદનને બતાવવા પાંચ રૂપીઆ મોતીબનને આપ્યા. મદને પોતે ધનવાન છે એવું દર્શાવવા દશ રૂપીઆ તેને આપ્યા, જે તેણે કટાક્ષ કરી સલામ કરી લીધા.

મદન તેનો મીઠો સરોદ સાંભળી મોહ પામ્યો. નવલ મોતીબનના તેની આગળ વખાણ કર્યો જતો હતો.

બાર વાગ્યા ને મોતીબને સોહીણીના સૂર કર્યા. જેમ મોરલી વાગતાં નાગ ડાલે છે તેમ તેઓ ડાલવા લાગ્યા. મોતીબનના મધૂર કંઠે પ્રત્યેકનાં મન હરી લીધાં. મદન હજી તેના ગાયનો વધારે ને વધારે સાંભળવા ઉત્સુક હતો. હજી તે આટલેથી સંતોષ થયો ન હતો. ગાયન પૂરું થયું એટલે કેટલાકોએ પોતાના ઘર તરફ વળવાની નવલ પાસે રજા માંગી. “ હવે જવાય છે, આટલું એક ગાયન

સાંભળીને જાવો.” નવલે કહ્યું. મદન તો તેનાં મધૂર કંઠ ઉપર કુરબાન હતો. સેતાનોની “સોનેરી જાળ” માં મદન ધીમે ધીમે ફસાતો હતો, તેનું એ બિચારાને જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ?

ફરી એક બીજું ગાયન શરૂ થયું. તે પુરૂં થયા બાદ નવલની ટોળી સિવાયના જેઓ આવ્યા હતા તેઓ ચાલ્યા ગયા, હવે ફક્ત નવલ મદનના ગોઠીઆઓ સાથે રહ્યો હતો.

“મોતીજનન ! મોતીજનન ! તુમેરે નામ, વ ખુબસુરતી વ ગાનેપે દુનિયા કુરબાન હય.” નવલે તેને શાબાશી આપી.

“આપ શેઠીયોંકી મેહેરબાની.”

“મોતીજનન, એ શેઠ સાહેબ તેરે કંઠપે બહોત ખુશ હવા હય.” નવલે વધારામાં કહ્યું.

“મેરી પાસ એસી ચીઝો બીશ્યાર હય, આપ સુનનેકા ધરાદા કરો તો એક રોઝ મેરે મકાનપે આનેકી તકલીફ લીજીયે, વમેં આપકું ખુશ ખુશ કર ડાલુંગી.”

“અરુશ ! હમ દોનો એક રોઝ તેરે બહાં ગાના સુનને કે લીયે આનેકા ધરાદા રખતો.” મદન બોલ્યો.

“તેરા પત્તા મુઝે દે.” નવલે તેનું શરનામું પુછ્યું.

“ફ્રેન્ચ બ્રીજ, ડાવે હાથકી પહેલી ગલીમેં આસમાની રંગકા દુસરા મકાન હૈ, ઉસકે દુસરે મજલેમેં મેં રહેતી હું. આપ જરૂર આઈએ. આપ મેહિરબાનોકે દહમ મેરે મકાનમે હુવે તો મેરા મકાન પાક હોમવે” તેણે આછું સ્મીત કરતાં કહ્યું.

તેણે જવા માંડયું ત્યારે નવલે તેના હાથમાં પાંચ રૂપીઆ મુકયા, મદનને પણ રૂ. ૧૦ ની નોટનો કટકો આપ્યો. પુરૂષો તો નારીઓના ચાળા, લટકા અને બપકા ઉપર દીવાના થઈ, પોતાનું તન ધન પણ કુરબાન કરી, ઘણીક વખતે પોતાની આખરને પણ સંસાર સાગરના ખડક સાથે અથડાવાનું કરે છે, અરે પુરૂષોને ક્યાં ખબર છે કે “નારી કરે ચાળા, તો ફસે મરદ બિચારા.” મદનને અને નવલને સલામ કરી ઉસ્તાદોની સાથે આ અજબ અવનિની અજબ દારા ચાલી ગઈ.

તેના ગયા પછી નવલે મદનને પુછયું. “મદન ! આપણે આવતા રવિવારે રાત્રે આઠ વાગે એને ત્યાં માયન સાંમળવા જઈશું, કેમ ! આવશેને ?”

“હા આવીશ. એમાં શું ?” તેણે હા પાડી.

નવલના હોસ્તો પણ ધીરે ધીરે વીખેરાવા માંડયા. નવલ મદનની સાથે જહાર જવાને તૈયાર થઈ, ટેક્ષી

નહિ મલવાથી એક વિક્ટોરીઆ બાઝે કરી સ્ટેશન ઉપર નવલ મહન આવ્યા, તેજ વખતે ટ્રેન ઉપડવાની બ્હીસલ વાગી. તેઓ બંને જોશભેર ઢોડી ટીકીટ લઈ ચાલતી ટ્રેને ચઢી બેઠા.

રાત્રિનો અંધકાર લેહતી ટ્રેન આગળ ધસ્યે જતી હતી. સર્વત્ર શાન્તિ હતી. માત્ર એનજીન અને ટ્રેનનો ધમધમાટ શાન્તિનો ભંગ કરતો હતો. નવલ બારીક દ્રષ્ટિથી મહનનો ચહેરો તપાસતો હતો. ત્યારે મહનના મનમાં અનેક ભાંજગડ થતી હતી. તેના હૃદયમાં અનેક ગુંચલા વળવા લાગ્યાં. ‘હું’ ઘેર બાઉ છું’ પણ દરવાજો બંધ હોય તો મ્હારે શું કરવું? બાપુ બાણુશે કે આટલો મોઝો આવ્યો તો? ભલે જે થાય તે ખરું.’ એમ મન વાળી તે નિશ્ચીત થઈ બેઠો.

સ્ટેશન આવી પહોંચ્યું, તેઓ બંન્નેએ ઉતરીને, એક એકને શેકડેન્ડ કરી છુટા પડ્યા. મહને ગાડી કરી વાળકેશ્વર તરફનો રસ્તો લીધો. જ્યારે ગાડી શારદાભુવન આગળ આવી પહોંચી ત્યારે તેના પેટમાં ધાસકો પડ્યો. તેણે ગાડીવાનને પૈસા આપી પોતે દરવાજાપાસે અંદર નિહાળતો ઉભો. તેને ચિંતા થવા લાગી કે અત્યારે દ્વાર કોણ ઉઘાડશે? ભૈયો અત્યારે ત્યાં હશે કે નહિ? તેના

પગો ધ્રુજવા લાગ્યા. કમ્પાઉન્ડના દરવાજા આગળ આવી  
 ભૈયો ત્યાં છે કે નહિ તે ખારીકીથી જોવા લાગ્યો. બધે  
 અંધકાર હતો. મધ્યરાત્રિની શાંતી તેને વધુ ડરાવતી હતી.  
 રહેજ અવાજ થતાં તે ચમકતો. દુર વૃક્ષનું થડ જોઈ  
 તેને ભૂત માનતો. તેની આંખમાંથી ચોધાર આંસુ વહેવા  
 લાગ્યા. આ વખતે સમુદ્રના તોફાની મોજાઓના અવાજ  
 ચોક્કસ સંભળાતાં હતા.

મદનના મનમાં અનેક વિચારો ઘોળાવા લાગ્યા. ‘હું  
 અહીં ઉભો છું’ તે કોઈક જોશે તો નહિક મને બદમાશ  
 માનશે. અત્યારે હું કોઈ મિત્રને ત્યાં પણ કેવી રીતે જઈ  
 શકું? લાવ જરા દરવાજા ઠોકી જોઉં. ભૈયો જાગતો હશે તો  
 તરવજ આવશે.’ આમ વિચાર કરતાં તેણે દરવાજા  
 ઠોક્યો પણ કોઈ આવ્યું નહિ. બીજીવાર દરવાજા હચમચાવ્યો.

‘કોન હય?’ બાગમાંથી અવાજ આવ્યો.

‘દરવાજા ખોલો!’ મદન ઝહીતાં ઝહીતાં બોલ્યો.

ભૈયો લાંબી ડાંગ લઈ દરવાજા પાસે આવ્યો.

‘કોન? કયા કામ હય?’ તેણે ઘોઘારી અવાજે કહ્યું.

‘દેખો મૈં કોન હુ’ મદને બેટરીને પ્રકાશ પોતાના  
 રહેરાપર નાંખ્યો.

‘શેઠ! આજ ઝહોત દેર લગી!’ ભૈયાએ આશ્ચર્ય  
 પામી પુછ્યું.



“જાસ્તી ખાત મત કરો.” મદન ઉસ્કેરાઈ બોલ્યો.  
ભૈયાએ દરવાજો ઉઘાડ્યો. તે ઉતાવલે પગે ઢાઢર  
આગળ આવી પહોંચ્યો. ધીરે પગલે ઉપર આવી પોતાના  
ઝોરડા તરફ જવા લાગ્યો.

એજ ક્ષણે બે બીલાડીઓ એક એકની સામે ઘુરકયાં  
કરતી હતી. આ અવાજથી કિશોરી જાગી ઉઠી, પોતાના  
રૂમનું દાર ખોલી બહાર આવી.

“કેણ છે એ ?” તે અંધારામાં મદનને જોઈ  
ગભરાઈ ગઈ.

“બહેન ! મોટેથી ના બોલ, એતો હું તારો ભાઈ  
મદન છું.” મદને કિશોરીના મોઢાએ હાથ દીધો.

‘કેમ ભાઈ બહુ આજે મોડા આવ્યા ? ક્યાં ગયા હતા ?’  
કિશોરીએ ઉપરાસાપરી પ્રશ્નો પુછ્યા.

“મારા એક મિત્રની વર્ષગાંઠ હોવાથી હું ત્યાં ગયો  
હતો.” મદને જવાબ કહ્યું.

“જહેન ! આજે હું તારી રૂમમાંજ સુઈશ કારણ કે  
મારી રૂમનું દાર અંદરથી બંધ હશે.”

મદનના ઝોરડાનું બીજું દાર લાઈબ્રેરી હોલમાં  
પડતું હતું. અને લાઈબ્રેરી હોલ પણ બંધ હતો.

(૪૫)

“ભલે, ભાઈ કપડાં ઉતારી જલદી સુઈ જાઓ, કેટલું મોડું થયું? હવે આટલું મોડું ના કરતા. જલું હતું તો બાપૂને કહીને જવું હતું ને! કે તમારી રૂમ અંદરથી બંધ નહિ કરત.”

“ચાલો, હવે હું દરરોજ બહેલો આવીશ, હવે આપણે ઉંઘી જઈએ.” મદને ટુંકમાંજ પતાવ્યું.

અર્ધા કલાકમાં તો મદન નિંદ્રાવશ થયો.

---

પ્રકરણ સાતમું.

“વિવાહની વધામણી.”



હા આઠ વાગ્યા છતાં મદન ઉઠ્યો ન હતો. તેની આંખો ગંધ રાત્રિના ઉજાગરાને લીધે લાલચોળ થઈ ગઈ હતી. તે મહા મહેનતે થોડીવાર પછી ઉઠી શક્યો.

“મહ....ન!” નીચેથી શારદાએ બૂમ મારી.

“આવ્યો.” કહી મદને ઉતાવળથી હાતણું કરી લીધું, અને નીચે ગયો.

(૪૬)

મદને નીચે જઈ જોયું તો શેઠ ગોરમહારાજની સાથે વાતો કરતા બેઠા હતા.

“મહારાજ! ત્યારે બીજું કયું સારું મૂહુંત છે?” શેઠે મહારાજને પુછ્યું.

“શેઠ! ફાગણ શુદ્ધ પાંચમનું મૂહુંત સારું છે.” મહારાજે કહ્યું.

“આજેજ આપણા વેવાઈ વૃજલાલને મહારાજ સાથે કહેડાવી દો” શેઠાણી વચમાં બોલી ઉઠી.

મહારાજને દક્ષિણા આપી વિદાય કર્યા.

“બેટા! તારાં લક્ષનું મૂહુંત ફાગણ શુદ્ધ પાંચમનું છે.”

“એક માસ બાકી છે. માતા તમે વૃજલાલને કહે- વડાબંધુ તો હશે?” મદને પુછ્યું.

“હા, તેતો બીચારા તૈયારજ છે, વિવાહનું કહેણ પ્રથમથીજ મોકલ્યું અને તેની ‘હા’ નો જવાબ પણ આવી ગયો હતો” શેઠાણી બોલી.

મદન હરખાયો. હવે સરોજ ટુંક સમયમાં તેની થશે એ જાણી તેનું મન પ્રકુલિત થયું. પણ સંસારના વિકટ સાગરમાં કે જ્યાં કરોડો બહાણો ખડકો સાથે અથડાઈ, અનેક નિરાશા, હાર, મુશ્કેલીઓ અને અનેક જંજળો અવિભાગમાં ખમવી પડશે, તેનું આ બિચારાને આજે જ્ઞાન

કયાંથીજ હોય ? નહાનું બાળક જોગ નવા રમકડાને જોઈ રાજી રાજી થાય છે, તેમજ આજે મદન પણ રાજી થતો હતો.

આજે રોજના કરતાં કૉલેજમાં ંહેલો ગયો, કારણ કે તે સરોજને આ વધાઈ કહેવાને બહુ ઇંતેજાર હતો. કૉલેજમાં પહોંચ્યા બાદ અર્ધા કલાક પછી સરોજ આવી. દુરથીજ એકબીજાને નેત્રોએ સામ સામે આવકાર દીધો.

“સરોજ ! તને એક વધાઈ કહું.” મદન ખુશી થતો બોલ્યો.

“હું પણ તમને એક નવીન વધાઈ કહું.” કહી સરોજ ખડખડાટ હસી પડી.

“ત્યારે તું શું જાણે છે ?”

“તમારા કરતાં વધુ નથી જાણતી.”

“સાંભળ ત્યારે, આપણું લગ્ન ફાગણ શુદ્ધ પાંચમનું ઠયુ” છે.”

“એ તો મને ખબર છે.” સરોજે સ્મીત કરી કહ્યું.

“લુચ્ચી ! ત્યારે મને શું પુછે છે ?” મદને લાડથી સરોજને ટપલી મારી.

આહા ! બહાલા વાંચક ! આ યુગલનો હાલનો પ્રેમ કેવો દૈવીક હતો ! જો આવોજ પ્રેમ મદનને શારદા પ્રત્યે હોત તો આ વાર્તા કંઈ જુદાજ રૂપે લખાત.

તેઓ બંને પોતપોતાના કલાસમાં ચાલ્યા ગયાં.

કોલેજ છુટતાંજ મદન પોતાની મોટરમાં બેસી ઘેર આવ્યો, કારણ કે આ વખતે ગોર મહારાજ તેના સસરા તરફથી ખુશ વધાઈ લાવવાના હતા. થોડીવાર સુધી મદને ગોરની રાહ જોઈ પણ ન આવ્યા. તે તેની કાગને ડાળે રાહ જોવા લાગ્યો.

થોડા વખતમાંજ ગોર મહારાજ આવ્યા. “બા, દયો, વધાઈ લાવ્યો છું. વૃજલાલ શેઠે ફાગણ શુદ્ધ પાંચમનું મૂહૂંત કબુલ્યું છે.” ગોરે વધામણી આપતાં કહ્યું.

“ચાલો, બહુ આનંદની વાત છે.” કહી શેઠાણીએ પ્રાદ્ધાન્યના હાથમાં દશ રૂપીઆ મુક્યા, તે લઈ મહારાજ આશીર્વાદ દઈ ચાલ્યા ગયા.

જનેતા, એ બાલકોનું શુભ ઈચ્છનારી દેવી છે. તેનો પોતાના બાળકો પ્રત્યેનું વાત્સલ્ય, પતિ પત્નિનો પ્રેમ, ભાઈ બહેનનો પ્રેમ, પિતા પુત્રનો પ્રેમ વગેરે કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. જનેતા પોતાનું જીવન બાળકોના શુભાર્થેજ અર્પે છે, તેમજ શારદા પોતાના પુત્રના લગ્નની વધાઈ સાંભળી હર્ષ થેલી થઈ. સગાં રનેહીઓમાં સાકર બહેંચાઈ, અને અત્યારથીજ શારદા લગ્નની તૈયારી કરવામાં ગુંથાઈ.

શારદાએ મદનને વધાઈ કહી. મદનની આંખમાં હર્ષના આંસુ આવી ગયાં. તે કપડાં ખેરી બહાર જવા

નીકળ્યો, જતી વખતે કિશોરીએ તેને કહ્યું, “ભાઈ ! કાલ જેટલું મોડું ના કરતા.” આ શબ્દોએ મદનના હૃદયને આઘાત થયો. તેને ગંધ રાત્રિનો પ્રસંગ યાદ આવ્યો.

તેના ગયા બાદ નવલ આવ્યો. તે એકલોજ હતો. આજે પૂર ભપકામાં હતો.

“મી. મદનલાલ ઘરમાં છે કે ?” તેણે કિશોરીને મુખ મલકાવી પૂછ્યું.

“ના, હમણાજ જ્ઞાર ગયા.” તેણે ઉત્તર આપ્યો.

“ઉભા રહો ભાઈ, લ્યો સાકર ખાઓ. મદનના વિવાહ વૃજલાલની પુત્રિ સાથે થયા છે.” શારદાએ નવલને સાકર આપતાં કહ્યું.

નવલે સાકર લીધી, પણ મ્હોંમાં મુકવાનું મન ન થયું. તે ઈર્ષાની આગથી બળવા લાગ્યો. શારદાને બતાવવા સાકરનો એક ગાંચડો મોઢામાં નાંખ્યો. તે પાછો વળ્યો. જતી વખતે તે શારદા ભૂવન તરફ મુક્કી ઉગામી બોલ્યો, “મદન યાદ રાખજે, હું તને હવે મુખે બેસવા દેતાર નથી. સરોજને પરણીને તું સુખી થશે એ ખ્યાલ તજ દેજે. આ કાળો નામ તારી પાછળજ ભમતો રહેશે.” અંતે તે જમીન પર પગ પછાડી ગુસ્સામાં ચાલ્યો ગયો.



( ૫૦ )

પ્રકરણ આઠમું.

“ મદનના લગ્ન. ”



જે જ્યોતિ મેન્શનમાં અપૂર્વ ઠાઠમાઠ દેખાતો હતો. તેને સુંદર ઝાડપાનોથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. એક જગી માંડવો તેના બહારના ભાગમાં ઉભો કરેલો હતો તેને પણ ઝુંમરો, હાંપીઓ વગેરે આકર્ષિત થીએથી દીપાવ્યો હતો. અત્યારે તેમાં ઇંગ્લીશ બેન્ડનો સુંદર સરોદ સંભળાતો હતો. મકાનમાં પુષ્કળ માણસો ઉભરાતાં હતાં. બાણે કોઈના લગ્ન થવાનાં હોય તેવોજ જોનારાને આભાસ થતો. કમ્પાઉન્ડની બહાર મોટર અને ગાડીઓની હાર બંધાઈ હતી.

આજે વૃજલાલની પુત્રી સરોજનાં લગ્ન હતાં. મદનના વિવાહની વાત થયાને આજે બે મહીના વીતી ગયા છે. આજે ફાગણ સુદ પાંચમ હતી મદન અને સરોજનું ભાવિ આજથી એક થનાર હતું. આજથીજ સંસારનો શેત્રંજ બેલવાની તેઓની તૈયારી હતી.

સરોજ તેની બહેનપણ્યો સાથે વાર્તાલાપ કરતી, ઘડીકમાં ખુશ થતી આમતેમ કરતી હતી. તેના મુખ ઉપર આજે યૌવને પુરેપુરો રતાશ આણ્યો હતો.

જ્યારે બીજી તરફ વાલકેશ્વરનું શારદા ભૂવન મહેમાનોના ઘોઘાટથી અને વાજાંત્રોના નાદથી ગાજી રહ્યું હતું. દ્વારકાદાસ શેઠે પોતાનો લાઇબ્રેરી હોલ સારી રીતે શણગાર્યો હતો. હોલની દીવાલો ઉપર આરસાઓ લટકાવી દીધા હતા. ઠેર ઠેર વીજળીના દીવાઓ અને પંખાઓ રાખવામાં આવ્યા હતા. મહેમાનોને સુવા બેસવાને માટે બીજે માળે એક મોટો ચોરડો રાખવામાં આવ્યો હતો. શેઠના નોકરો પરોણાઓને કંઈપણ અગવડ ન પડે, તેનું ખાસ ધ્યાન રાખતાં. આજે નોકરોમાં પણ સંપૂર્ણ આનંદ પ્રસરી રહેલો હતો. તેઓ પોતાના નાના શેઠને જોઈ ખુશી ખુશી થઈ જતા હતા.

બાગમાં ફરતાં બધી જગ્યાએ સુંદર પુલોના ઓડો નજરે પડતાં હતાં. શેઠે કામેલ માળીઓને રાખી બાગ ઘણોજ સુધરાવ્યો હતો. બાગની વચમાં એક મોટું બેન્ડ સ્ટેન્ડ હતું. તેના પર આખો દિવસ મધૂર બેન્ડ વાગ્યા કરતું હતું.



( ૫૨ )

આજે મદનની ંહાલી બેન કિશોરીનો આનંદ માતો ન હતો. હરણીની પેઠે આમતેમ તે ગેલ કરતી કુદતી હતી. પોતાના વીરાને લગ્નના પોશાકમાં જોઈ તેનું હૈયું ઉભરાઈ જતું હતું ત્યારે તે તેને કાઢે વળગતી. ઘડીમાં શારદાને પુછતી ‘બા! આજે હું કેવી સાડી પહેરું?’ કબાટો અને પેટીઓ ઉથલાવતી પરંતુ તેને શું પહેરવું તે સુજતું નહિ. જ્યારે મદન કહેતો કે ‘બહેન, તને આ સાડી ઠીક શોભશે.’ ત્યારે તે આનંદથી પહેરી લેતી હતી. અત્યારે મદન તેના મનથી તેનો આત્માજ હતો. ભાઈનું હસ્તું મોં જોઈ તે હસતી. આ વખતે સુશીલ પણ કરાંચીથી આવી લાગ્યો હતો. તે સરોજને મળ્યો. સરોજ તેને વારંવાર કહેતી કે ‘ભાઈ! તમારે તો મારે ત્યાંજ આવવું પડશે કારણ કે તમે મને એક બેન ગણી છે તો બેનના લગ્નમાં તો ભાઈએ આવવુંજ જોઈએ.’

આવા શુભ પ્રસંગે નવલ અને તેના જોડીદાર લહેરીએ મદનને ત્યાંજ તેના આગ્રહથી પડાવ નાખ્યો હતો. તેઓ હ મેશાં મદનને ખુશામતથી રીઝવ્યા કરતા હતા. અત્યારે મદન તેઓની સાથે પોતાના રૂમમાં બેઠો હતો, તેણે કીંમતી મોતીની માળા તથા એક હીરાની વીંટી પહેરી હતી કે જે મદનની કાંતિને વધારે દીપાવતી હતી. તેઓ વાત

કરતા હતા તેટલામાં કિશોરી ત્યાં આવી. ‘ભાઈ ? તમે આ ખમીસ કેમ પહેયું ?’ પેલું રેશમી હમણું શીવડાબુંડું હતું તે પહેરે ને ?’ તે તેનો પોશાક નીહાળતાં બોલી.

‘નહિ જ્ઞેન ! આ ઠીક છે.’

‘ના, પેલું પહેરે, માફ કરજી મારું. હું કેમ તમે કહો છો તેજ પહેરું છું ?’ મદનને જ્ઞેનનું દીલ દુખાવાનું મન ન થયું. તેને કિશોરીના આવા પ્રેમી શબ્દો બહુ ગમતા હતા, અને કિશોરીનું મન નારાજ કરવાનું તેને મન થતું નહિ. જ્ઞેનને રાજી કરવા મદને બીજું ખમીશ પહેયું.

‘ખસ, હવે મારાં ભાભીને તમે ગમશે,’ તે હાસ્ય કરતી બોલી, ‘પણ મેં તો હજી મારાં ભાભીને જોયાં પણ નથી.’

‘કિશોરી ! હજી તારી મશ્કરી કરવાની ટેવ ગઈ નથી ?’ તેણે પણ હસતાં હસતાં કહ્યું.

‘હવે થોડાજ વખતમાં જોશો, કેમ મદન ખરું છે ને ?’ નવલ્લે ટાપસી પુરી.

‘ભાઈ ! ભાભી કેટલી ઉમરના છે ?’ તેણે ફરી મજાક કરી. ‘ચાલ જાય છે કે અહીંથી ?’ મદને તેને હસતાં

હસતાં ટપલી મારી કહ્યું, તે અતીહાર્ય કરતી નીચે ચાલી ગઈ.

+ + + + +

સાંજના પાંચ વાગે વરઘોડો નીકળ્યો. મદનને એક અરખી ઘોડા ઉપર બેસાડવામાં આવ્યો. તેણે એક કીંમતી સાફા ખાંધ્યો હતો. આ વખતે તે એક રાજકુમાર જેવો લાગતો હતો. નવલ અને લહેરી વાતો કરતા તેના ઘોડાની સાથે ચાલતા હતા વરઘોડામાં શેઢેરના બાણીતા ગૃહસ્થો જઢજો અને બેરિસ્ટરો વગેરે પણ હતા. સૌથી આગળ ઇંગલીશ બેન્ડની ટુકડી હતી. તેની પાછળ ટકોરખાનુ' આખા સરઘસમાં ધમધમી રહ્યું હતું. દારકાદાસ શેઠ સુરતી પાઘડી પહેરી હાંપિંત મુખે બધાની વચમાં ચાલતા હતા, બ્યારે સ્ત્રી મંડળ સૌની પાછળ હતું. વરઘોડો સાંજના સાડા છ વાગે જ્યોતિ મેન્શન પાસે આવી પહોંચ્યો. તે વખતે વૃજલાલ બેરિસ્ટર ધામધુમથી દારકાદાસ શેઠને સામા આવકાર આપવા આવ્યા. બન્ને વેવાઈ હોંસથી લેટયા ને આ મોટું સરઘસ જ્યોતિ મેન્શનના દરવાજામાં દાખલ થયું. એ પ્રસંગે આવકાર દેવાને બેન્ડ તૈયારજ હતું. તેણે એક ચુનંદુ પોઆમ પરો-ણાઓને હાંપિંત કરવા રજુ કર્યું. માણસોની મેદની સખત હતી. આ વેળા લહેરીએ પોતાનો કીસબ અજમાવવા માંડ્યો.

ખીસામાંથી એક મોટી કાતર કાઢી તેણે જેઓ લાગમાં આવતા ગયા તેમના ખીસા હલકા કર્યા. બીડ એટલી હતી કે પાછળ શું થાય છે તેની કોઈને ખબર પડતી નહિ. નવલ કોઈને વાતમાં નાંખતો ત્યારે તે તેનું કામ કર્યો જતો હતો. લગભગ પાંચ છ માણસોનાં ખીસામાં બાકાં પડ્યાં હશે. લહેરી ઠીંગણો હોવાથી કોઈ તેને આવી સખત ગીરદીમાં ભેઈ શકતું નહિ. તેણે જેટલું આગ્યું તેટલું તેના ખીસામાં ભરી દીધું.

સરોજ અને મદનનું સૂર્યાસ્ત વખતે હસ્તમિલન થયું ત્યારે એકસરખા વાણ ત્રે બેસણેર વાગવા માંડ્યા

સરોજ અને મદનનું ભાવિ બેડાયું. ઉભયના એક-ખીબના હસ્તનું મિલન થતાં બન્નેનાં શરીરમાં હર્ષની કંપારી છુટી. સરોજે શરમાઈને નીચું જોયું. સ્ત્રી વંડળ અતી ઉમંગથી લગનના ગીતો ગાતું હતું. કિથોરીથી તે હર્ષના આવેશથી ગવાતું પણ ન હતું. તે તો આવેશથી ભાઈ ભાણીનું બેડલું, એક હસ હંસણીના બેડાં સાથે સરખાવતાં એક્રીટસે નીહાળી રહી હતી. તે પાસે આવી સરોજની પાસે બેસી બારીકાઈથી તેનો ચહેરો જોયા કરતી હતી.

જ્યારે બંધાનાં મ્હોંપર ખુશાલીની છાયા પ્રગટી રહી હતી ત્યારે એક વ્યાકતનો ચહેરો ઉદાસ અને બિન્ન દીસતો

હતો. તે કોણ ? નરપીશાચ નવલ ! સરોજને મદનની સાથે પરણતાં જોઈ તેનું પથ્થર જેવું હૃદય બળવા માડ્યું. ઈર્ષાએ તેને ગાંડો બનાવ્યો. ઈર્ષાએ તેને વેર લેવા સૂચવ્યું. તેનાથી આ દ્રશ્ય જોવાયું નહિ. આથી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. સુશીલ પળવારમાં તેની આંતરીક ઈચ્છા પારખી ગયો. તે તો પોતાની એક સગી બેન પરણતી હોય તેટલા ઉમંગથી સરોજના લગ્નમાં મહાલતો હતો.

મદન અને સરોજ પરણ્યાં, વિધીના લખેલા નાટ્ય બજાવવા સંસાર રંગભૂમિપર આવ્યાં.

ગોર મહાશયે આશીર્વાદ દીધા પછી આ પ્રેમી યુગલ વડીલોના આશીર્વાદ લેવા ગયું. વૃજલાલ બેરિસ્ટર અને તેમનાં ધર્મપત્નિ સરસ્વતીએ પોતાની પુત્રી તથા જમાઈને માથે હાથ મુકી કહ્યું, “પ્રભુ તમારા આયુષ્યમાં વૃદ્ધિ કરો,” સરસ્વતીએ પુત્રીને શીળામણના શબ્દો કહ્યા. “પુત્રી ! તું સુશીક્ષીત છે એટલે-મારે તને વધારે કહેવું પડે એમ નથી, પરંતુ તારી જનેતાના થોડાજ શબ્દો સાંભળ, હવે તું પારકું ધન છે. તારા સાસુ સસરાની સેવામાં હંમેશા તત્પર રહેજે. પતિને પ્રભુ તુલ્ય માનજે, કારણ તે તારો સૌભાગ્યનો શીરતાજ છે. તેને ખીલકુલ ખોટું લગાડીશ નહિ. આપણાથી મોટા હોય તેઓની મર્યાદા રાખજે. વડીલો આગળ ખપ જેટલુંજ ખોલવું.

તેઓ હોય ત્યારે મોટેથી હસવું નહિ. પતિની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કોઈ કાર્ય કરવું નહિ. નમ્રતા અને સાદાઈમાં જેટલું માન જળવાય છે તેટલું કોઈમાં જળવાતું નથી. પુત્રી, નમનતાઈના નીચાણથી મોટાઈના ઉંચાણ ઉપર જવાય છે, એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખજે. મને એકજ અભિલાષા છે કે તું એક આદર્શ ગૃહિણી થાય અને તારા માતાપિતાનું નામ કાઢે. કોઈ કડવા શબ્દો કહે તો સામે ન બોલતાં ગળી જવા, કારણકે તેમાંજ સત્યની કસોટી છે. સંકટમાં પણ સત્યને તજવું નહિ. દીકરી ! મેં બહુ કહ્યું. એ પ્રમાણે વર્તવું એ તારા હાથમાં છે. સદા સુખમાં રહે ” આટલું બોલી સરસ્વતીએ ઉમળકાથી બન્નેને માથે હાથ ફેરવ્યા. ત્યાંથી તેઓ દ્વારકા-દાસ શેઠ અને સારદાને પગે પડી તેમના પણ આશિર્વાદ લીધા. વૃજલાલને એકની એક પુત્રીને વળાવતાં આંખમાં આંસુ આવ્યાં.

સરોજને પહેરામણી આપવાની શરૂઆત થઈ. વૃજલાલે પોતાની પુત્રીને કેટલાક ખંગલાઓ, જમીનો અને દ્રવ્ય કન્યાદાનમાં આપ્યું, કારણ કે તેની પાછળ ખીજું કોઈ સરોજ સિવાય વાપરનાર ન હતું. સુશીલે એક કિંમતી વીંટી સરોજની આંગળીમાં પહેરાવતાં આશીર્વાદ આપ્યો, “ મારી ધર્મલગિની ! આજે મને આ નજીવી ભેટ આપતાં



(24)

[illegible]



વર્ષા ઋતુ બેડી હતી. વાદળાનાં . ઝુંડ આકાશમાં આમ તેમ વિહાર કરતાં હતાં. જોતજોતામાં તે વરસાદનું એક સખત ઝાપટું આવ્યું. દુરથી સુશીલ વરસાદમાં ભીંજાતો આવતો હતો. આ વેળા મદન સરોજ અને કિશોરી લાઇબ્રેરી હોલમાં વીંટળાઈને ટોળ ટપ્પા મારતાં હતાં. સુશીલે ત્યાં આવી વાતમાં લંગાણ પાડ્યું. “ કેમ છો મી. મદન ? ” “ આવો આવો ” કહી મદને એક ખુરશી બેસવાને આપી.

“ લાઇ ! કપડાં કાઢી નાંખો નહિતો શરદી લાગશે. ” સરોજે તેને ભીંજાએલો જોઈ કહ્યું. સુશીલ કપડાં સુકાવા નાંખી ખુરસી ઉપર બેઠો.

સુશીલને જોતાંજ કિશોરી કેાણ જાણે શાથી શરમાઈ જતી. તેને તેની વાતમાં ટાપસી પૂરવા ઘણુંએ મન થતું હતું, પણ મ્હોથી બોલી ન શકતી. તે આડી નજરથી સુશીલને પગથી માથા સુધી નીહાળતી.

“ સુશીલભાઈ ! હવે તમે ક્યારે લગ્ન કરવા માંગો છો તે કહો ? ”

સરોજ કિશોરી તરફ રહેજ દ્રષ્ટિ નાંખી બોલી. ‘ હાલતો મારો વિચાર નથી. જ્યાં સુધી હું મારા પગ ઉપર ઉભો રહી શકું નહિ ત્યાં સુધી મારો એ વિચાર મોકુફ રાખીશ. ’

‘ પરંતુ ભાઈ ! મને પણ મારી ભાભીને જોવાનું મન થાયજ કેની ? ’ સરોજે સ્મીત કરતા કહ્યું. ‘ મદન તારો શો મત ? ’ સુશીલે પુછ્યું. “ હું પણ તનેજ મળતોજ છું. ”

આમ તેઓ ચર્ચા ચલાવતા હતા તેવામાં નવલ પોતાના હંમેશના અપટુડેટ પોશાકમાં આવી ઉભો. તેને જોઇ સરોજ તથા કિશોરી ખીજા ખંડમાં ચાલ્યાં ગયાં. નવલે મદન તથા સુશીલ સાથે હાથ મીલાવી એક ખુરસી પર બેઠક લીધી. સુશીલને હવે વાર્તામાં રસ પડતો ન હતો, કારણ કે તે નવલને એક ખદખદતા ક્રીડા રૂપે જોતો હતો. તેણે રજા માંગી જવા માંડ્યું. “ બેસને જવાય છે, ઉતાવળ શી છે ? ” મદને આગ્રહ કરતાં કહ્યું. “ મારે હજી ઘણું કામ છે. કાલે આવીશ. ” આટલું કહી કપડાં ખેંચી તે નવલ તરફ તિર્કેણ દ્રષ્ટિ કરી ચાલ્યો ગયો.

નીચે ઉતરતાં સરોજ તેને સામે મળી. “ કેમ ભાઈ આટલી વારમાં ચાલ્યા ? કેમ વાર ! નવલ સાથે ગોઠતું નથી ? તેણે ઉપરાચાપરી સવાલો પૂછ્યા. “ હા. જરા એમ છે ખરું. બહેન તું એનાથી ચેતતી રહેજે. ”

“ મને પણ એ માણસ સારો લાગતો નથી, હું એને સમજાવીશ કે એવાની મિત્રતા સારી નથી. ”

‘ વાર બહેન, હું રજા લઉં છું. ’

હવે ક્યારે આવશો ? આ, ના ! હવે હવે !  
 નહીં નહીં, બનતો સુધી પરમે દિવસે ઓનીશે.  
 કિશોરી આ બધું સતાઈને બેઠી કરતી હતી. તેણી  
 બહાર આવી રસ્તા પર સુશીલને કયાં સુધી નિહાળ્યાં કર્યો.  
 'નાનીબેન ! એ કોને ધારીધારીને બેઠા કરા છો ?  
 સુશીલકાન્તને ?' સરોજે મનક કરી કહ્યું. બિચારી કિશોરી  
 શરમાઈ બધું તે પ્રત્યુત્તર આપવાને બદલે પગના અંગુઠાથી  
 લોચ કોતરવું લાગી.  
 'બેન ! સુશીલકાન્તમા શું જડ્યું છે ? હીરા કે માણેક ?'  
 સરોજ ખીખી કરી ફસી પડી. 'ભાભી ! આમ શું  
 મનક કરો છો ? તમે પણ એક વખત એમજ કોઈને બેઠા  
 કર્યું હશે.' ભાભી કિશોરીથી અચાનક આ શબ્દો મુખમાંથી  
 નીકળી પડ્યા. તેની આતરિક આકાંક્ષા સરોજના મગજમાં  
 આવી હશે એ બાબતે તે વધારે શરમાઈ નિહાવ કિશોરીએ  
 ભાગપણમાં બાંધી નાખ્યું.  
 'એ તમે શી રકડક કરો છો ?' શેઠાણીએ તેઓના  
 ચેષ્ટા બેઠ પૂછ્યું.  
 'સાનીબેન ! તમારી વત્ત કહું બાને !' હુલ્લી સરોજ  
 નળુંદને વધારે સત્તાવવા તેના કાનમાં કહ્યું.  
 'ના, ભાભી ! મારા સમ કહો તો' તે ફરગરી પડી.

કાં આમ નુબંદ લોખંધ નિર્દોષ આનંદ કરતાં. કિશોરી  
સસેજને જ રૂપે વીલી મુકતી નહિ તે તેની વડાલસોઈ  
લાલીને જોઈ ચાંપી થઈ જતી. સરોજ તેને ભરત, ગૃથણનું  
શિક્ષણ આપવા માંડ્યું હતું.

લાઇબ્રેરી હોલમાં નવલ અને મહન બેઠા હતાં.  
નવલને આંખાને અર્ધો કલાક થયો હશે પણ તે હજી પોતાની  
વાત ઉપર આંખો ન હતી. તેણે મહન કહ્યું, "હાસ્ત તે  
દિવસે તે કહ્યું હતું કે આપણે ફરી એક વખત મોતીબનનું  
સંગીત સાંભળીશું. પરંતુ તારા મૈરજ (લગ્ન) ની  
ધામધૂમને લીધે જવાયું નહીં. ....

‘અરે હાં હાં-ભૂતો, ચાલ ચાલતી કાલે જમણું  
 ઢીક યાદ દેવડાવ્યું. મને તેનો કંઈ બહુ મધૂર કોમળ લાગે  
 છે. જાણે એમ થાય છે કે તેનો મધૂરલાપ સાંભળ્યાજ કરીએ.’

‘મદન ! મને લાગે છે કે તું મારાથી જુદાઈ ગયો છે’

... 'કેમ વાર' જાગૃતિ નામ ને બે સ્તંભો

‘જયાશેઠું’ ભાષિન કામગીરીથી ત્યાં સુધે જઈને સરોજ અને ભાતી પાંડેન બિડી ગયાં. જો કે સરોજને અને ભાતે તે કાલેજમાંથી પ્રતિજ્ઞા છે. આ સુધે સુધે અપમાન લાગે છે.’

‘ નહિ, નહિ, નવલ તું ખોટો અર્થ લે છે, એ તો આપણા હિંદુઓનો રિવાજ છે કે કોઈ આવે ત્યારે તેઓ તની મર્યાદાની ખાતર ત્યાંથી ઉઠી જાય છે. ’

‘ જ્યારે સુશીલ અહિં આંચો ત્યારે કેમ કોઈ ઉઠ્યું નહિ ? ’

‘ સુશીલને અને સરોજને ભાઈ બેનપણું છે એટલે એની મર્યાદા એ રાખતી નથી, મદને ખુલ્લે દીલથી કહ્યું. ’

‘ બહાલા મદન ! અહિંજ તું ભૂલ ખાય છે. સુશીલ તારી વાઈફ સાથે આટલી છુટ લે છે, એ શું ખતાવે છે ? કે તેની આલાદ સારી નથી, તેની દાનત સાફ નથી. ’ નવલે જાણે શિખામણ આપતો હોય તેવો ડાળ કર્યો.

મદનના મગજમાં રહેજ શંકાની વાદળી આવી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ.

‘ ભલે તને વધૂ ખાતરી જોઈતી હોય તો કોઈક પ્રસંગે ખતલાવીશ. હું તો તારા ભલામાંજ મારું ભલું જોઉં છું. તારું બુદ્ધિ થતું જોઈ મારાથી સહન થતું નથી. ’

‘ ભાઈ ! હું તારો તે માટે આભાર માનું છું. ’  
થોડી વાતો કર્યા પછી નવલ ચાલ્યો ગયો.

## પ્રકરણ ૧૦મું.



## “ મહાત્મા ”



હનની કુર્ષ જમનાડોશી એક ભકતાણી હતી. તે દ્વારકાદાસ શેઠની કાકાની પુત્રી થતી હતી. મહન અને કિશોરી તેને મોટી કુધ કહી બોલાવતાં, કારણ કે તે દ્વારકાદાસ કરતાં ત્રણ ચાર વરસે મોટી હતી. જમના ને નંદા નામની બહેનની છોકરી હતી. નંદા ઉપર તેને ઘણું ઠડાણ હતું, પણ ડોશીએ હજી સુધી તેને પણ કહ્યું ન હતું કે તેની પાસે કેટલી પુણ હતી. તે સવારથી બપોર સુધી દેવ સેવામાં ગુંથાઈ રહેતી અને ત્યારબાદ કોઈને ત્યાં જઈ ટોળ ટપ્પા મારતી હતી આટલો એનો રોજનો કાર્યક્રમ હતો. તે કોઈ વખત દ્વારકાદાસ શેઠને ત્યાં આવતી હતી, તેમજ મહન અને કિશોરી પણ તેને ત્યાં જતાં હતાં.

+ + + + +  
 નંદાની ઉંમર સત્તરેક વર્ષની હશે. તે પરણેલી હતી. તેનું સાસરું મધ્યમ સ્થિતિનું હતું. પતિ થોડી પુણમાં ગૃહસંસાર ચલાવતો હતો, નંદા સાસુ સાથે લડતી અને તેથી ઠંકાસ થયો. આથી ડોશીએ તેને તેડાવી લીધી હતી. નંદાને તો આટલુંજ જોઈતું હતું. તે શિક્ષણ અને કેળવણીના

અભાવે સ્વછંદી અને વિલાસી બની ગઈ હતી. તેની માતા તેને બાળપણમાં જ મુકી સ્વર્ગવાસી થઈ હતી એટલે તેને તેની માસી જમનાએ ઉછેરી મોટી કરી હતી.

\* \* \* \* \*  
આજે ગંગાડોશીના ઘરમાં પ્રભાતથી જ યુગ્મા સળગ્યા હતા. નંદા રસોઈની તૈયારી કરતી હતી. જ્યારે ડોશી તેની સેવા પૂર્ણ કરતી હતી. માસીબા ! ‘મહારાજ ક્યારે પધારવાના છે ?’ નંદાએ ડોશીને પૂછ્યું, ‘બારેક વાગે આવશે, તું મામાને ત્યાં જઈ મદન કિશોરી અને તેની વહુને આપણે ત્યાં જમવાનું કહી આવ.’

‘ઠીક હું હમણું જાઉં છું.’ એમ કહી નંદા દ્વારકાઢાસ શેઠને ત્યાં ગઈ.

\* \* \* \* \*  
ઘણે દિવસે નંદાને જોઈ કિશોરીએ પૂછ્યું ‘કેમ નંદા જડેન ! ઘણે દિવસે દેખાયાં ?’ ‘હા જડેન ! આજે તમને ભાઈ ભાભીને માસીબાને ત્યાં જમવાનું કહેવા આવી છું.’

‘આલો બાને કહો. તે કહેશે તો આવીશું.’

તેઓ બન્ને શારદા પાસે આવ્યાં. શારદા દેવ સેવામાં હતી. ‘ઓ હો હો ! આવ બેટા નંદા ! કંઈ ઘણું ફા’ડે મામીને યાદ કરી ?’ ‘મામી ! ભાભી તથા કિશોરીને જમવાનું નોતરું દેવા આવી છું.’

‘ ભલે આવશે. પણ બેટા ! આજે શું છે ! ’ શારદાએ પ્રશ્ન કર્યો, ‘ આજે એક યોગી ભિક્ષા લેવા પધારવાના છે. તેથી માસીબાએ કહ્યું કે જા મામાને ત્યાં કહી આવ. ’

‘ એમ ત્યારે તો હું પણ વખત મળશે તો તેમના દર્શન કરવા આવીશ. જા ભાભી ઉપર હશે તેને મળીને જા. ’

‘ વાડુ ’ નંદાએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો. તેને સરોજ ગમતી ન હતી, કારણ કે તે સુશીક્ષીત અને સમાજમાં માન મેળવતી હતી, જ્યારે પોતાને કોઈ ગણકારતું પણ ન હતું. આથી તે તેના ઉપર બળતી હતી. તે તેને મળવા ન જતાં સીધી ઘેર આવી ગઈ.

\* \* \* \* \*

બાર વાગ્યાને મહાત્મા પાવડીનો અવાજ કરતા આવ્યા. તેણે સફેદ વસ્ત્ર ધારણ કરી એક હાથમાં માળા પકડી હતી. તેના વાળો ખભા સુધી લટકતા હતા. તેની દાઢી લાંબી હોઈ તેના મુખને તે વધારે ગંભીર બનાવતી હતી. જમના મહારાજને સામે આવકાર દેવા આવી.

‘ પધારો મહારાજ. ’ તે નમસ્કાર કરી બોલી.

મહારાજ આશિર્વાદ આપી એક આસન પર બેઠા. તેને આવ્યાને થોડીવાર થઈ હશે, એટલામાં મદન, કિશોરી અને સરોજ એ ત્રણે આવી પહોંચ્યાં. સર્વેએ તેને પ્રણામ કર્યો. મદન મહાત્માની સામે બેઠો. મહાત્માની મુખાકૃતિ કાંતિમાન હતી. તેની આંખો આકર્ષક હતી. સરોજ દુર



બેઠી બેઠી મહાત્માના મુંખ સામે જોયા કરતી હતી. તે તેનું મન વાંચતી હતી.

‘મહારાજ ! આપકા મૂકામ કહાં હય !’ મદને પુછ્યું.

“સાધુકા મૂકામ સર્વત્ર હય. ઉનોકા મૂકામ સ્થાયી નહિ હય. મયને અહીં તો રામેશ્વરીકી ધર્મશાલામેં મૂકામ કીયા હય.” મહાત્મા ઘડીકમાં એક ચિત્તે માળા ફેરવતા ગણગણ કરતા તો ઘડીકમાં શાન્તિથી આંખમીચીને બેસી રહેતા હતા.

જમવાનો વખત થયો ત્યારે બધા ઉઠયા. ચોગીને માટે એક રંગીન પાટલો મુકવામાં આવ્યો હતો જે તેણે આઘો મુકી પેતાનું આસન પાથર્યું. આ જોઈ મદનના હૃદયમાં તેના પ્રત્યે માન ઉપજ્યું.

‘બેટા ! ચોગીકુ વૈસી વસ્તુઓકા બહિષ્કાર કરના આહિએ !’ તે ઘડી ઘડી ઉપદેશ દેતા હતા.

આ બધામાં જો કોઈ વ્યક્તિ ચોગીને ધારી ધારીને જોતી હોય તો તે સરોજ હતી. તે બાકીઆંખે જોતી હતી કે મહાત્મા કોઈક વખત ઝીણીઆંખે પોતા તરફ જોતો હતો.

મદન અને મહાત્મા ચર્ચા ચલાવતા હતા ત્યારે નંદા એક ખુણામાં બેસી મહારાજને કંઈ જોઈએ છે કે નહિ તેની ખાસ કાળજી રાખતી હતી.

મદન મહાત્માના તેજમાં અંજયો હતો. મહાત્મા જે

બોલતા તે તેને સત્યજ્ઞ લાગતું. તેને મહાત્મા એક વિદ્વાન તેમજ તપસ્વી લાગતા.

એવીજ સ્થિતી નંદાની હતી. તે મહાત્માની વાતોમાં ટાપસી પુરતી. ક્ષણવારમાં સરોજે નંદાના વિચારો વાંચ્યા.

સર્વે જમી ઉઠ્યાં, એટલામાં શારદા પણ યોગીના દર્શન કરવા આવી. તે યોગીને પ્રણામ કરતાં બોલી.

‘મહારાજ ! પરમ દિવસે મારે ત્યાં ભીક્ષા લેવા પધારશો ?’

મહાત્માએ મદન સામું જોયું. મદન બોલ્યો ‘મહાત્મન આપ પધારોગે તો મેરા પિતાશ્રી ઝોર મેં ફીર આપકા દર્શન પાવેગા.’ યોગીએ ડોકું ધુંણાવી ના કહી.

થોડી વારમાં મહારાજ ચાલ્યા ગયા. તેને જતા જોઈ નંદા મનમાં ગણગણી ‘આહા ! શું રૂપ છે ?’

જમનાડોશી જમી ઉઠી ને તે બધાં વચ્ચે આવી બેઠી.

‘બા ! મહાત્મા તો એક ખરેખર દેવ પુરૂષજ છે.’ મદન બોલ્યો.

‘હા, અને તેના મુખ ઉપર તેજ પણ કેટલું છે !’ નંદા વચમાં બોલી ઉઠી.

સરોજ તિક્ષણ દ્રષ્ટિએ નંદાને ટીકી રહી હતી.

જમનાની રજા લઈ શારદા બધાંની સાથે શારદા ભુવન તરફ વળી.



પ્રકરણ ૧૧ મું.

## “ મહાત્મા કે મવાલી ”



રગામ ખેંકરોડ પર આવેલા શ્રીધર બિલ્ડીંગના બીજા મજલા ઉપર નવલ તેની મા સાથે રહેતો હતો. તેની સ્થિતી સાધારણ હતી. તેથી તેણે માત્ર બે ખંડની ઝોરડી લાડે રાખી હતી. તેની મા લક્ષ્મી

સદ્ગુણી હતી. તે નવલને ઘણીયે શિખામણ દેતી ત્યારે નવલ તેની સામે થતો. નવલના પિતાના અવસાન પછી તેણે ફાવે તેમ વર્તવા માંડ્યું હતું. લક્ષ્મીએ નવલને લાડ લડાવવામાં બાકી રાખી ન હતી.

આ વખતે તે ઝોરડીમાં નવલ અને લહેરી વાતો કરતા બેઠા હતા. તેની મા પાડોશના ઘરમાં ગઈ હતી.

‘ દોસ્ત ! પેલો આવી પહોંચ્યો જો ! ’ બટુકજીએ કાખલી કુટાવતાં કહ્યું.

‘ કેણ ? ’

‘ પેલોજ તો. ’

‘ સીધો ભસી મરની ! ’

‘ પેલો ખંજુ ! કે જેનું નામ સરકારને ચોપડે ચઢ્યું હતું. ’

‘હા યાર! એણે તો પેલા મંદીરમાંથી ચોરી પણ કરી હતી, ખરી વાત?’

‘અરે હા ! તે ભતનો હાલમ કેની ! હવે ભાઈખંધે મહાત્માના વેશમાં મુંબઈને પાવન કરી છે.’

‘એમ ! ત્યારે તો આપણને ઘણો ખપ લાગશે.’

‘અક્ષત્ત, આપણે એને મળવું જોઈએ.’

‘પરંતુ એ ક્યાં મૂવો છે એ આપણને શું ખબર!’

‘અરે ભુલેશ્વરની ધર્મશાળામાં મારો બેટો નિરાંતે ગાંજની ચલમ કુંકે છે. જોવું હોય તો ચાલ અત્યારે મારી સાથે.’ લહેરી બોલ્યો.

તેઓ ખન્ને ભુલેશ્વરના મંદીર તરફ ચાલ્યા

રહાંજનો સમય હોવાથી આ લત્તાપર સખ્ત ગીરદી રહે છે. આ બીડમાંથી પસાર થઈ તેઓ મંદીરના એક અખાડા બાજુ વળ્યા. ત્યાં આવી લહેરીએ ફરીથી નવલને સાધુને બતાવ્યો. કેટલીવાર સુધી નવલે સાધુનો ચહેરો એક ચીતે જોયા કર્યો. ત્યારપછી તેઓ સાધુની પાસે જઈ તેને નમસ્કાર કરી તેની પાસે બેઠા. આ વેળા સાધુ પાસે જોઓ બેઠા હતા, તેઓ પણ ગાંજે કુંકી વીખેરાયા.

‘કયું ખચ્ચા ! કયસા હય !’ સાધુએ ગંભીર મુખમુદ્રા ધારણ કરી પૂછ્યું.

‘ઝેટે! યોત અચ્છા તુમેરા ઢંગ હૈ!’ લહેરી વચમાં યોદ્ધી ઉઠયો.

સાધુ ચમકયો. તેને ખબર નહતી કે તેને આમ અચાનક આ બંને વ્યક્તિઓ ઓળખશે. ‘આસ્તે! હજવે યોલ, નહિ તો કોઈ સાંભળશે.’

અરે એમાં શું થયું? ફરી સરકારની મહેમાનગીરી સ્વીકારવી પડશે એજ કે. કાંઈ બીજું!’ લહેરીના આ શબ્દો પર નવલ ખીખી કરી હસ્યો.

‘કેમ દોસ્ત નવલ! મઝામાં છે ને? સેવક તો એક વખત જોલમાં જઈ આવ્યા. અને છુટયા ત્યારે આ વેશ પહેર્યો. કુદરતની લીલા અપરંપાર છે.’

‘હા! એ પણ કુદરતની ખુબીજ છે ને? કે અચ્છા પરથી ભગવાંપર આવ્યો.’

‘નવલ! તું આને જરા મ્હેં સંભાળીને યોલવાનું કહે.’

નવલે લહેરી તરફ ડોળા કાઢ્યા. એટલે લહેરી કુતરો જેમ પુછી પટ પટાવતો ચુંમાઈને એસે તેમ તે નવલની સોડમાં બેઠો.

‘બંજુ.’ નવલ બોલ્યો.

અરે! અહિં બંજુ નહિ પણ મહારાજ! સ્વામી! યોગીરાજ! બગેરે કહે, નહિ તો મને કોઈ ઓળખશે.’

‘લે ત્યારે, મહારાજ! કેટલા દિવસ થયાં તમે અત્રે છો?’

‘આઠ દિવસ થયા.’

‘આઠ દિવસમાં કેાઈ શિકાર મળ્યો કે નહિ?’

‘આ સ્થળે એ વાત જવાદે નહિ તો આપણા બધાના બાર વાગી જશે.’

‘કેાઈકને ત્યાં ભિક્ષા બીક્ષા મળી કે નહિ?’ લહેરી વચમાં બોલ્યો.

‘હા, આજે એક ડાસીને ત્યાં ગયો હતો. સેવકને સત્કાર તો સારો મળ્યો, અને એક સ્ત્રીને આકર્ષી પાણુ આવ્યો છું.’

‘ઓ હા! એમકે! તે કેાણુ! કહે તો ખરો?’

‘મને તે સ્ત્રીનું નામ બખર નથી, પરંતુ એટલું બાણું છું કે દ્વારકાદાસ શેઠના છોકરાંઓ જમવા આવ્યાં હતાં.’

ઠીક, એ હું બખર મેળવીશ. મહારાજ! તમારે અમારી સાથે રખડવું પડશે તેમાં તમારો આ વેશ કામ લાગશે નહિ.’

‘અરે એમ તો મને વેશ બદલતાં બહુએ આવડે છે, હજી તે’ મને બરાબર ઓળખ્યો નથી.’

આમ બોલતાં તેની આંખોમાં અવનવા રંગો પલટાતા હતા.

તે ગંભીર વિચારમાં હોય તેમ તેની દાઢીને આમળવા લાગ્યો. તેની આંખ ઘડીમાં સંકેત્યાઈ જતી તે બતાવતું હતું

કે તેનામાં ફૂરતાનું ઝેર વ્યાપી રહ્યું હતું. તેના ઝહેરા તરફ એકટીસે જોઈ નવલે તેના કાનમાં કહ્યું.

‘ ચાહ રાખજે ! મારી સાથે દગો રમ્યો તો તારા હાડકાં સીધાં નહિ રહે, મને મદદ કરશે તો તને ધનવાન બનાવીશ. ’

‘ નહિ, નહિ, એ શું બોલ્યો ? આટલા સમયયાં કોઈ દિવસ મેં તને દગો દીધો છે ? ’

‘ મહારાજ ! જેવું હોય તેવું કહેજો, કારણ કે આ જમાનામાં તમારા જેવા સાધુઓનાં તો ગોડાઉન ભરાય એમ છે. ’ લેહેરીએ ટુચકો મુક્યો.

‘ નવલ ! તું જરા આ દોસ્તને કહે કે સાંભળીને બોલે. ’

‘ એનો સ્વભાવજ એવો છે. હું શું કહું ? ’

‘ નવલ ! તું કયું કામ હાથપર લેવા માંગે છે ? ’

‘ સાંભળ ! ’ નવલે તેના કાન તરફ મોં ધર્ચું.

‘ દારકાદાસના પુત્ર મદનની સ્ત્રી સરોજ, કે જે અતી સૌંદર્યવાન છે. દોસ્ત ! તેના રૂપનું શું વર્ણન કરું ? વાત એમ છે કે જો આપણે સરોજને કળજે કરવી હોય તો પ્રથમ મદનની સાથે ગાઢી મિત્રતા બાંધવી જોઈએ, અને તે તો મેં કયું છે. હવે મદનને પૈસાથી ખુવાર કરવો. તેને પૈસાની જરૂર પડે ત્યારે આપણે તેની પાસે લખાવી

લઈ પૈસા આપવા. એમ કરતાં તે આપણો દબાએલો રહેશે. આપણે તેને તેનો દોસ્ત મુશીલ તેની સ્ત્રી સાથે ખ્યારમાં પડયો છે એમ બતાવી આપવું. આથી તે ઉશ્કેરાઈ સરોજને ઘરની બહાર હાંકી મુકશે એટલે ત્રિપુરી પડેલી હરિણીનો શિકાર કરતાં વાર લાગશે નહિં. તેની પાસેથી તેના બાપની મિલકત મદન પાસેથી કઢાવીશું. તેને પુરેપુરી નીચાવી તેને પણ તજ દેશું. આ નાટક ભજવતાં કોઈનાં કાટલાં કાઢવાનો વખત આવે તો તેને માટે ન ડરતાં તત્પર રહેવું, વખત આવે ત્યારે મદનને પણ પુરો કરવો. આ મારો હેતુ છે. તારાથી બની શકે તો મદદ કર નહિ તો મારા બે બાહુમાં અતિશય બળ છે. ’

મહારાજની જીમ પલળી હતી. તે આંખની સમીપે મુવર્ણના ઢગલા જોતો હોય એમ લાગતું હતું.

આ કારસ્તાની ત્રિપુરી સંધ્યા સમય થતાં સુધી આમ વાતો કરતી બેઠી હતી. નવલના કાર્યમાં એક બીજી વ્યક્તિ મદદ રૂપ થઈ પડશે એ જાણી તે અતી આનંદમાં હતો.

‘ આજે તારે ગુણીકાને ત્યાં આવવું પડશે ’ નવલે તે મહાત્માના કાનમાં કહ્યું. ‘ પણ આ વેશમાં નહિ, બીજો વેશ ધારણ કરજો. ’

નવલે તેને મોતીબનના ઘરનું ઠેકાણું આપ્યું. અને તેઓ ઉઠી ગયા.



પ્રકરણ ૧૨ મું.

## ‘દોસ્તીની મજબુત ગાંઠ’



ત વાગતાંજ નવલ શારદા ભુવનના પગથીઆં ચઢતો હતો. તેનું પાપી હૃદય આવું નીચ કૃત્ય કરવાને જરાયે ડંખ દેતું ન હતું. તે મદનના ઓરડા નજીક આવ્યો ત્યારે મદન સરોજ સાથે પ્રેમાલાપ કરતો સંભળાતો હતો.

તેમનું આ સંભાષણ સાંભળી નવલનું મગજ વલોવાતું હતું. તેણે હળવેથી બારણા પર ટકોરા કર્યા.

‘એ કોણ?’ સરોજનો અવાજ આવ્યો.

‘એ તો હું નવલ.’

‘આવો, હું તમારીજ રાહ જોતો હતો.’ મદને બારણું ઉઘાડતાં કહ્યું.

સરોજ આજે નવલના આવ્યાથી ઉઠી નહિ. તેને આજે તેઓનો વાર્તાલાપ સાંભળવો હતો. તેને આજે નવલની વાર્તાનો સાર વાંચવો હતો. તે આવી બેઠી.

‘કેમ છો લાભી!’ નવલ સરોજ તરફ વળી બોલ્યો.

‘ઠીક છે,’ સરોજે ટુંકમાં પતાવ્યું. નવલ સરોજની હાજરીથી વાત કરતાં ખંચાતો હતો.

‘પ્રિયર! હું જરા બહાર જાઉં છું’ આજે વાળુ

કરવાનો વિચાર નથી. મારી રાહ ના જોતી.’

સરોજના મનમાં સહેજ શંકાએ નિવાસ કર્યો.

‘કેમ વાડ ! આજે વાળુ કરવું નથી ?’

‘ભૂખ નથી.’

‘થોડું ખાજો.’

‘પ.....ણ ળીલકુલ ભૂખજ નથી.’ સહેજમાંજ સરોજના સવાલ જવાબથી મદનની જીભ લથડી. ચકોર સરોજે મદનના મુંચવાએલા ચહેરા પરના અક્ષરો વાંચ્યા.

‘નવલભાઈ ! એ વાળુ કરી રહે એટલી વાર બેસોને ?’

‘અમારે એક મિત્રને મળવું છે, તેણે પોણા નવનો મળવાનો ટાઈમ આપ્યો છે. એટલે અમારે જવું જોઈએ.’

‘એવું શું કામ છે ? કાલે મળાશે.’ સરોજ બોલી.

‘વાડ, હું વાળું કરી લઉં છું, કબાટમાંથી મારા કપડાં કાઢ. નવલ બેસજો હું હમણાં વાળુ કરી લઉં છું.’ તે નીચે ચાલ્યો ગયો.

અત્યાર સુધી નવલ કામી અંગાર જે રાખોડીમાં ઢંકાએલો હતો તે હવે આ એકાંતમાં વધારે પ્રદીપ્ત થયો.

‘ભાભી ! હવે પહેલાંની માફક બોલતાં નથી, મારો કંઈ ગુન્હો થયો છે ? હોય તો કહો.’ નવલે તેના તરફ કામી દ્રષ્ટિથી જોયું.

આ વખતે તેને સરોજ અતીશય રૂપવાન લાગતી

હતી. તેના દરેક અંગ ઉપર તેની આંખ ચોંટી હતી.

‘ શું બોલું ! તમે મને લાભી કહી બોલાવી એટલે મારે તમને જેઠ ગણવાજ જોઈએ, જેઠની મર્યાદા રાખવી જોઈએ આથી વધુ તમારી સાથે બોલી શકતી નથી. ’

જે તમે જડેન કહી બોલાવી હોત તો હું જડેન તરીકે બોલવાની છુટ લઈ શકત. તમારે તો મને જડેનજ કહેવી જોઈએ. તમને તમારા શબ્દો યાદ છે ? યાદ કરો. ’

નવલ સજ્જડ ગુંચવાયો. એક તરફ તેના શરીરમાં કામદેવે વાસ કર્યો હતો. બીજી બાજુ તેને જડેન કહી બોલાવવી એ કેમ બને ?

‘ હા, પણ હવે તો તમે મી. મદનને પરણ્યાં એટલે મારે લાભીજ કહેવાં જોઈએને ? ’

‘ ભલે ત્યારે હું આપની મર્યાદા રાખીશ. ’

તે કબાટમાંથી કપડાં કાઢતી હતી, ત્યારે નવલ મનમાં બોલ્યો ‘ અરે ! આ રત્ન જે મારા હાથમાં આવી જાય તો કેવું સારું ? ’

તેનું નાજુક અંગ નીચે વળતું ત્યારે ઇંદ્રનીપરી સમ લાગતી. અધુરામાં પુરું કબાટમાંથી કપડાં કાઢતાં માથા પરથી સાળુ સર્યો એટલે તે વધુ આકર્ષીક દેખાવા લાગી.

નવલે મદ ભરી આંખે તેના પ્રત્યેક વળતા અંગને ધારી ધારીને જોયા કર્યું. નવલનું મગજ કામદેવના ધુમ્મથી

ઘેરાઈ ગયું હતું. તે કયી ઘડીએ સરોજને બાંથમાં બીડશે એ કહી શકાતું ન હતું.

‘ આ વીંટી કયી ! સુશીલે ભેટ આપી હતી તે ? ’  
કહી તેણે સરોજની આંગળી પરની વીંટી જોવા હાથ ધર્યો.

‘ હા તેજ છે, ’ સરોજે દુરથી આંગળી પરની વીંટી દેખાડી.

‘ બહુ સરસ છે ’ આટલું કહી તેણે સરોજની આંગળી પકડી વીંટી જોતો હોય એમ ટોળ કર્યો.

અંગુલીનો સ્પર્શ થતાંજ નવલ જાન ભૂલ્યો. વીજળી શરીરમાં પ્રસરી હોય એમ ધ્રૂણ્યો.

‘ આ શું કરો છો ? નવલભાઈ ? દુર રહી વાત કરો. પરજીને સ્પર્શ કરવો એ સુજનનાં લક્ષણ ન હોય ’

આમ બોલી સરોજે હાથ તરછોડી નાંખ્યો.

આજ પળે સુશીલે દ્વાર ઉઘાડ્યું, તેણે આ શબ્દો સાંભળ્યા હતા તેને એમ થયું કે હમણાં નવલનો ટોટો પીસી નાંખુ, પણ હજી તે સમયને વાર હતી.

‘ આવો, બહુ દિવસે દેખાયા. ’ નવલે જાણ્યું કંઈ બન્યું ન હોય એવો દેખાવ કરતાં પૂછ્યું.

‘ હું તો દરરોજ આવું છું, કેમ ખડેન ! મદન કયાં ગયો ? સરોજ બોલી શકી નહિ તેનો ચહેરો ફ્યામણો થઈ ગયો હતો બોલતાં ટુગો આવી જતો હતો.

‘વાળુ કરવા ગયા છે.’ તેની આંખોમાંથી અશ્રુનું એક બીંદુ સરી પડ્યું આ બેઠું સુશીલના હાથે ગરમ થયા તે ઉશ્કેરાયો હતો, તેણે સરોજને પૂછ્યું કેમ બેઠેન ! કેમ રૂવે છે ? શું થયું ?

‘કંઈ નહિ’ આટલુંજ બોલી તે ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

‘નવલ એ શું થયું’ તેણે નવલની સામે આંખો કાઢી પુછ્યું

‘કોણ બણે, શી ખબર ! કંઈ મદન સાથે બોલા-બોલી થઈ હશે.’

‘ચૂપ !’

‘શું છે ! મને શાનો દમ લીડાવે છે ?’ નવલ બહીતાં બોલ્યો.

‘કારસ્તાની ! કયાં સુધી તારું પાણી બતાવવું છે ?

‘મહે’ શું પાણી બતાવ્યું ?’ મામલો ગંભીર થતો જતો હતો પણ મદનના આવવાના ભણકારા સાંભળી તેઓ ચૂપ થઈ ગયા.

‘માફ કરજે, ખાતાં જરા વાર લાગી’ ભોળો મદન હસીને બોલ્યો.

‘ક્યારે આવ્યો સુશીલ !’

‘હમણાજ.’

મદને કપડાં પહેરવાં માંડ્યા સુશીલે પૂછ્યું ‘જહાર બય છે ?’

‘હા, જરા એક દોસ્તને મળી આવું. આપણે કાલે મળીશું.’

‘આલને હું પણ આવું’ સુશીલ બોલ્યો.

‘મારે બીજું પણ કામ છે એટલે હું ફરતો ફરતો જઈશ. કાલે જરૂર આપણે સાથે ફરવા જઈશું.’

‘વારૂ કાલે આવીશ’ સુશીલે રબ લીધી.

‘જોયું? મહન! કેટલો એ કપટી છે. કેવો સવાલ જવાબ કરે છે? હમણાં એ આવ્યો ત્યારે તારી વાઈફ સાથે વાત કરવા મંડી પડ્યો. તારી તો ખબર પણ ન પૂછી. એ તારા ઘરમાં આવે છે તે ખરાબ દાનતથીજ.’

‘હું એને છેક એવો ધારતો નથી. હજી મેં નજરે જોયું નથી તો હું કેમ કહી શકું?’

‘ઠીક છે, હજી હું તને આગળ દેખાડીશ.’

આટલું કહી તેઓ બન્ને શારદા ભુવનમાંથી બહાર નીકળ્યા.

—:૦:—

પ્રકરણ ૧૩ મું.



“ ખુન.”



યંનારાયણ સમુદ્રમાં ડુબકી ભારી ફિતીજમાં સમાયો. અંધારૂં થવા આવ્યું હતું. ઠેરઠેર દીવા સળગી ગયા. મુંબઈની શોખીન પ્રજાનો ઘણો ભાગ ચોપાટી અને હેંગીંગ ગાર્ડનસ ઉપર ફરવા નીકળી પડ્યો હતો.

લોકો અંધારૂં થવાથી ઘર તરફ પાછા વળતા હતા.

જ્યારે આ વખતે મોટા રસ્તાઓ ઉપર માણસોનો આવજા થયો હતો ત્યારે નીચ વસ્તીવાળા લત્તાઓમાં આ વખતે માણસો ઉભરાતાં હતાં. ત્યાં ગાનતાન સંભળાયાં કરતું. બારીએ ઝુલતી વેશ્યાઓ પોતાની મોઢ જાળમાં ફસાવવાને કેટલાએ યુવાનોને અણસારા કરતી. કોઈક ઠેકાણે તબલાના ઠેકા ગાનારીના સૂર સાથે સંભળાતા.

પ્રસ્તુત સમયે નવલ અને મહન બંન્ને ફ્રંચપ્રીજના રસ્તા તરફ જતા હતા. તેમણે આ વખતે ફેશનેબલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં. એક સાંકડી ગલીમાં વળી એક ભુરા મકાનમાં ગયા. આ મકાન બહારથી બહુ સુંદર દેખાતું હતું. રોશનીનો પ્રકાશ બારીમાંથી દુર સુધી પડતો જે જોનારાંઓને આકર્ષતો હતો.

નવલ અને મહન પહેલે મજલે ગયા ત્યાં આગલા દિવાનખાનામાં મોતીજન એક સોફા ઉપર બેઠી હતી. તેમને જોતાંજ તે સામી લેવા ગઈ.

‘આઈએ આઈએ, શાહેબાને આલી ખાનદાન! મેં ખંડોત ખુશી હું આપકે આનેસે.’

નવલ અને મહન એક સુંદર સોફા ઉપર બેઠા. ઝુણીકાએ ઉસ્તાદોને બોલાવ્યા. અર્ધા કલાકની શાન્તિ પછી ઝુણીકાએ ગાન શરૂ કર્યું. ધીરે ધીરે મહનના હૃદય પર આ

વેશ્યા જીત મેળવવા લાગી. તેના તાન પક્ષટા ઉપર મદનની આંખો નાચતી હતી. તેનું હૃદય વલોવાતું હતું. મદને પાંચ રૂપીઆની નોટ તેના તરફ ફેંકી. આજે મદન તેના કંઠ ઉપર દિવાનો બન્યો હતો. થોડી વારમાં તો તે સપૌરાજ મોરલી સાંભળતાં જેમ ડાલે તેમ ડાલવા લાગ્યો.

નવલે જોયું કે શિકાર ખરાબર સપડાતો જાય છે.

એજ વખતે મહાત્માના વેશમાં ભ્રમતો બંબુ ઈંગ્લીશ ડ્રેસમાં ત્યાં આવ્યો. તેણે તેની બનાવટી દાઢી કાઢી નાંખી હતી. નવલે તેને બેસવાને જગ્યા આપી.

બે ત્રણ ચીજો સંભળાવ્યા બાદ મોતીબન મદનને ઉદ્દેશીને બોલી.

‘ શેઠજી ! આપ શરાબ લેનેકા ધરાદા રખતે હો ? ’

‘ નહિ, હમ લોક શરાબ નહિ પીતે ક્યોં કે હમારે ધર્મમે’ શરાબ પીનેકી મનાઈ હય.’

‘ થોડાસા લેઓગે તો ઉસમે ધર્મકા બાધ નહિ હય.’

‘ હમ સરખત પીએંગે.’ નવલ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો.

સરખતના શીશા લાવવામાં આવ્યા. ગ્લાસમાં રેડતી વખતે ત્યાં શું ક્રિયા થતી હતી તે આ કોઈને ખબર ન હતી. તેમાં દારૂનો પણ થોડો ભાગ મેળવવામાં આવ્યો. જેણે કોઈ દિવસ શરાબની સોડમ પણ લીધી ન હતી



તેની હોજરીમાં શરાબ જવાથી તેનું મગજ ધીરે ધીરે ફરવા લાગ્યું.

‘ નવલ ! સરખત આવું કેમ ? ’ તેણે પૂછ્યું.

મદનની આંખ ઘેરાયત્રી હતી.

‘ નહિ, સરખત બહુ ઊંચું છે. ’

પેલા આવનારે તો સામટા બે પેઠ લીધા. પરંતુ તે તદ્દન શુદ્ધિમાં હતો.

મોતીબને તેની મોઢમયી આંખથી કટાક્ષ ફેંકી મદનની પાસે બેઠક લીધી.

‘ કયું ખ્યારે ? આપ ઉઠાસ હો ? ’

નવલ આ દ્રશ્ય જોઈ જરા દુર જઈ બેઠો.

ફરી તે તેની પાસે ગળામાં હાથ લપેટી બોલી ‘ ખ્યારે શોહર ! તુમ એસા કયેં કરતે હો ? મેરી સાથ ખ્યારસે ખાત કરો. ’

દુનિઆમાં સ્ત્રીઓ એક અજબ જાદુ ખેલે છે. તેના મહઘેરાં નયનોના પલકારાથી પુરૂષોનાં હૃદયો નાચે છે, તેમજ મદન પણ આ ખુબસુરતીમાં ફર્યો. પ્રેમાવેશમાં તેના બાહુ ફરકવા લાગ્યા. તેના હોઠ કંપતા હતા.

તેણે તેને છાતીએ ચાંપીને કહ્યું ‘ દીલજન ! મુઝે ચક્કર આતી હય, તુંને મુઝે સરાખ તો નાહ દીયા ? ’

‘ નહિ ! મયને આપકુ શરાબ નહિ દીયા, વો તો સરખત થા. ’

દિવાનો મહન તેના ગાલો પર ચુંબનોના વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો. તેને અત્યારે દુનિયામાં શું થાય છે તેનું ભાનજ ન હતું. જ્યારે ખીજી બાજુ નવલ અને પેટ્રો શયતાન મહાત્મા આ દ્રશ્ય આનંદથી જોઈ રહ્યા હતા.

આ બંન્ને વ્યક્તિ મોતીબનને મહનને પંખામાં સપડાવાને ઇશારત કરતા હતા.

મોતીબને દારૂનું ગ્લાસ લઈ મહનના મોં પાસે ધર્યું. 'ખ્યારા ઇતના શરાબ પીજીયે.'

તેણે આનાકાની કરી પણ તેણે તેના મોંમાં જરા બળ કરી રેડી દીધું. બસ, બલાસ, આજથી તે બ્રષ્ઠ થયો. તેના આચાર વિચારો પર શરાબની અસર થઈ. તેણે ઘેલછામાં વેશ્યાને દ્રઢ આલીંગન દીધું.

'લે મેરી ખ્યારી, મય તુઝે બક્ષીસ દેતા હું.' કહી તેણે હશ રૂપીઆની નોટ તેના હાથમાં સેરવી.

'મેરે ખ્યારે ! આપકા મેરેપે કીતના અહેશાન હૈ ?' એમ કહી તેણે મહનને લેટીને એક વધુ ગ્લાસ પાચું.

હવે મહનને શુદ્ધિ ન હતી. તેની આંખોમાં રતાશ ચઢી આવી હતી. તેની જીભ બોલતાં લથડતી હતી. આવખતે નવલ પોતાનું કામ પાર પાડવા ઉઠ્યો. તેણે ખીસા-માંથી એક કાગળ કાઢ્યો. તેમાં કાંઈક લખેલું હતું. તે તેની નજીક આવી જોવા લાગ્યો કે તેનામાં શુદ્ધિ હતી કે

કેમ ? ‘ભાઈ ! જો, આ અમે ધર્માદાની ટીપ કરી છે એમાં તારી સહી કર.’

મદને સાંભળ્યું નહિ. ફરી તેણે તેને સહી કરવા સૂચવ્યો, પણ ફોગટ. અંતે અર્ધો એક કલાક પછી તેની સહી કરાવી લીધી.

તેમાં એમ લખ્યું હતું કે, “આજ રોજે રોકડા રૂ. પાંચ હજાર તમારી પાસેથી લઈ છું તે ત્રણ માસની મુદતમાં પાછા આપવા.

સહી, ડા. મદનલાલ દ્વારકાદાસ પરીખ.”

મદન હજી તો આ પહેલાજ ખાડામાં પડ્યો.

મદન હજી બેભાન અવસ્થામાં ઝૂંકતો હતો. ઇલેક્ટ્રીક લાઇટો જગજગાટ બળ્યા કરતી હતી. દુર જમીનપર એક બુઢો ઉસ્તાદ ભરનિંદ્રામાં સુતો હતો.

પેલો મહાત્મા જે અત્યાર સુધી ચુપાચુપ બેસી રહ્યો હતો તે હવે સતેજ થયો, અને નવત્રના કાનમાં કંઈક ગણગણ્યો.

‘હા હું સમજું છું. મને કહેવું પડે એમ નથી.’ નવલે ઉત્તર આપ્યો.

નવલ મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે આ બુઢા ઉસ્તાદનો જાન લઈ તે છરી મદનના ખીસામાં નાખું, અને પછી એને ‘ભરણું’ કે ખુન તેજ તારી છાકટ અવસ્થામાં ક્યું છે.

માટે આ ખુનની વાત સમાવી દેવા નાણાં જોઈશે. આથી એ લોળો ગમાર તરત કાઢી આપશે, અને ખંઠા માલેતુજાર શેઠ થઈ જશે. બસ અંતે એમજ થશે.

મોતીજનન અર્ધનિંદ્રામાં મદનની સાથે પડી હતી. આ તકનો લાલ લઈ નવલ ઝનુનથી પેલા ખુદ્દા તરફ દોડ્યો અને જોરથી છરીનો ઘા કરી તે પુરૂષને લોહી લોહાણુ કરી મારી નાખ્યો. તેની એક ધીરી ચીસથી મોતીજનન ઝબકી ઉઠી, નવલે ચાકુ મદનના ખીસામાં સેરવી દીધો.

‘કયા હુવા નવલ ?’

‘ચૂપ ! આસ્તે ખાત કર.’

મોતીજનન ધૂજવા લાગી. ‘અરે બોલદો કયા હુવા ?’

‘અરે મેંને ખુન કીયા.’

‘કીસ્કે લીયે ?’

‘તેરે લીયે....મત ગભરા, તુઝે ખુશ કરંગા.’ નવલે તેને શાંત પાડી સવિસ્તાર વાત કહી. પૈસાની લાલચમાં આ કમખખત વેશ્યા કંઈ બોલી નહિ. તે પછુ આ કાવત્રામાં સામેલ થઈ.

‘નવલ ! હવે આને જાગૃત કરવો જોઈએ.’ તે બગ-જાત મહાત્મા બોલ્યો.

‘સખુર કર. એમ ઉતાવળે આંખા ન પાકે.’

નવલે જોયું કે તે ધીરે ધીરે જાગૃત થતો હતો.

‘મદન ! મદન ! તેં આ શું કયું ?’ ઓ પ્રભુ ! હવે શું થશે ?’ નવલે રડવાનો ઢાંગ કરીને કહ્યું

મદનની આંખ ખુલી અને રહેજમાં આ બનાવ જોયો.

‘શું છે ? શું છે ? આમ ગભરાય છે શાને ?’

‘ગભરાય શું ? તેં આ બુદ્ધાનું ખુન કયું છે. પોલીસને ખબર પડતાંજ તે દોડી આવશે, એનો તેં વિચાર કયો છે ?’

મદન બેઠાકળો બની આભુ બાભુ જોઈ ગભરાવા લાગ્યો.

‘ના ભા.....ઈ ! મેં ખુન કયું નથી, મને કંઈજ ખબર નથી.’ તે ગભરાતાં ગભરાતાં બોલ્યો.

‘હાફની નિશામાં તેં આ કરપીણ કૃત્ય કયું તેનું તને જ્ઞાન ક્યાંથીજ હોય ? જો આ છરી તારા ખીસામાં.’

‘ઓ રામ ! શીવ શીવ શીવ, કદી બનેજ નહિ, મેં ક્યારે ખુન કયું ? આ છરી ક્યાંથી મ્હારા ખીસામાં આવી ?’ તે અત્યંત ગભરાઈ ગયો. તેની છાતી ધડકતી હતી. તેના શરીર પરનાં કપડા ઉભા થઈ ગયા. તે રડવા લાગ્યો અને નવલેને કાલાવાલા કરવા લાગ્યો. આ લક્ષ્મીના લાડમાં ઉછરેલા જવાનને ભાગ્યેજ ખબર હતી કે “ઝેરી—જમાના”માં લક્ષ્મી મેલવવા માટે આ દગાબાજ દુનિયામાં ખરાબમાં ખરાબ કામ કરતાં પણ દગાબાજ દુનિયાના દુષ્ટો ડરતા નથી.

‘મદન ! આ વાત ઉપર પડડો ઢાંકવાને એક ઉપાય છે.’ ‘શું ? જલ્દી કહે ! જો કે મેં એ કામ કયું નથી, પરંતુ આ વાત જ્ઞાન નજ જવી જોઈએ.’

‘નાણાં પાણી જોઈશે, કારણ કે પોલીસને ચઢાપાણી કરાવવાં પડશે માટે તે તારી પાસે હોય તો બોલ, એ સિવાય બીજો ઉપાયજ નથી.’

‘ભલે, હું તું માંગે તેટલા પૈસા આપીશ પછી વધુ શું જોઈએ? પણ મહેમાની કરી આ વાત દબાવી દે. એ પ્રભુ! હું અહિં ક્યાંથી આવ્યો?’

આજ વેળા કોઈએક પુરૂષ ગાયન સાંભળવાની લાલચે ઉપર ચઢી આવ્યો. નવલને તે આવતો હતો એની બીજા-કુલ ખબર ન હતી. તે પુરૂષ બારણું ખોલી, અંદર આવતાંજ જુએ છે તો દુર લોહીથી ભીંજાઈ જમીન જોઈ. તે તરતજ નીચે ઉતર્યો, અને પોલીસને પોતાની શંકા કહી.

તરતજ એ પોલીસો ઉપર ચઢી આવ્યા. તેઓને જોઈ મદન એટલો તો ગભરાઈ ગયો કે શરીર ઉપરનાં રૂવે રૂવાં ઉભાં થઈ ગયાં. તેનું આખું શરીર ધ્રુજતું હતું. તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું, પરસેવાના જેએએ છુટતા હતા. પેલા ઉસ્તાદના શખને લઈ જવામાં આવ્યું. આજ વખતે પોલીસોની આંખમાં ધૂળ નાંખી જાંબુ વંજે માપી ગયો. બીજા પોલીસો પણ આવી લાગી અને તેઓએ ગુણીકા સહીત ત્રણે જણાને પહેરાવી ચોકી ઉપર લઈ ગયા.



## “સરોજનું” કલ્પાંત.”



રોજે આખી રાત્રિ પતિની ચિંતામાં પસાર કરી, મધરાત સુધી તે બારી પાસે બેસી પતિના માર્ગની પ્રતિક્ષા કરતી હતી. તેના હૃદયમાં સ્વામિના અશુભ થવાના ભયકારા થતા હતા, તેને ખીલકુલ ઉંઘ આવી ન હતી. “મારા પતિનું શું થશે ? ક્યાં ગયા હશે ? અરે ! શું કરું ? ક્યાં જઈને પતિની શોધ કરું ?” આવા અનેક વિચારોથી આ બિચારી સ્ત્રીનું દીલ ધ્રૂજતું હતું.

પ્રભાત થઈ ગયું હતું. આઠના ટકોરા થયા, ત્યારે ઘરમાં સર્વેએ જાણ્યું કે મહન ગઈ રાત્રીનો ઘેર પાછો ફર્યો નથી. સર્વે ચિંતામાં હતાં તેમાં શારદા અને સરોજ તો પળે પળે દુઃખના નિઃસાસા કાઢતાં હતાં. શેઠ ભારે મુંઝવણમાં પડ્યા, કિશોરી ઘડીમાં ભાભી તરફ તો ઘડીમાં શારદા તરફ દયાદ્ર મુખેથી જોતી.

બપોર થઈ ત્યારે સુશીલકાન્ત મહનને મળવા આવ્યો. એ જાણતો હતો કે મહન તેને ધિછારે છે છતાં મહનની પ્રત્યે તેને શુદ્ધ પ્રેમ હતો. આજે ઘણું દિવસે તે શારદા ભૂવનમાં

આવ્યો. બધાનાં મ્હોં જોઈ તેના પેટમાં ધ્રાસકો પડ્યો. પ્રથમ તો તે શારદા પાસે ગયો.

‘શારદામાસી ! આજે કેમ બધાં ઉઠાસ છે ?’ સુશીલ તેને માસી કહી બોલાવતો.

‘સુશીલ ! મદન હજી ગઈ રાત્રીનો આવ્યો નથી, ક્યાં છે ! તે તને ખબર છે ?’

‘ગઈ રાત્રીનો હજી આવ્યોજ નથી ? મને તો કેટલા દિવસથી મળ્યોજ નથી.’

‘આજ કાલ એણે બહુ રખડવા માંડ્યું છે, બાઈ ! તું એની તપાસ કર.’ શારદાએ આંખમાંના આંસુ લુછતાં કહ્યું.

સુશીલનું હૃદય પીગળી ગયું. તે સરોજ પાસે ગયો તો તેણે પણ આ સમાચાર સંભળાવ્યા.

‘જેન ! જરા પણ સુંઝાતી ના. હું એની તપાસ કરીશ. શું કામ રડે છે ?’ સુશીલે તેને હીંમત આપી કહ્યું.

‘ઓ મારા બહાલા બાઈ ! હું તમારો કેટલો ઉપકાર માનું ? તમે ખરેખર મારા માના જણ્યા બાઈ જેવાજ છો.’ સુશીલનો હાથ પકડી બોલી. સુશીલ તેને આશ્વાસન આપી આવ્યો ગયો.

સૂર્ય પશ્ચીમ તરફ નમતો હતો. સાંજના સાડા પાંચ વાગ્યા હશે. સાંજ વર્તમાન વાળો છોકરો દ્વારકાદાસ શેઠના ઘરમાં છાપું નાંખી ગયો, પણ આજે કોઈએ છાપું હાથમાંએ



ન પકડયું. સરોજને રહેન ન પડવાથી તેણે પેપરના પાના ઉથલાવવા માંડ્યા. બીજું પાનું ફેરવે છે એટલામાં તેની નજર એક મોટા અક્ષરવાળા મથાળા ઉપર પડી. તેમાં લખ્યું હતું કે ' ગઈ રાત્રે વેશ્યાના ઘરમાં ખુન ' સરોજે તે વાંચવા માંડ્યું. કોણ જાણે કેમ તે વાંચતાં તેના હાથો ધ્રુજતા હતા.

ઠહાલા વાંચક ! ઝેરી જમાનામાં નિર્દોષ અને ભોળાઓની સંસાર સાગરની હોડી કેવી ખરાબ રીતે ખડક જેડે અથડી, આખરની ધુળ કરે છે તે તો જોઆ અનુભવે છે તેઓજ જાણી શકે છે.

‘ મહનચંદ્ર નામનો એક પ્રતિષ્ઠીત શેડીઆનો પુત્ર તથા તેના બે દોસ્તો ફ્રેન્ચ પ્રીજપર રહેતી એક મોતીબાન નામની વેશ્યાને ત્યાં ગયા હતા, જ્યાં મહનચંદ્રે મધરાતે એક ખુદ્દા ઉસ્તાદનું ખુન કર્યું છે. શા કારણથી ખુન થયું છે એ હજી પુરવાર થયું નથી. પોલીસે તેમને પકડ્યા છે. જ્યારે તેઓને પકડવામાં આવ્યા ત્યારે તેઓ ‘.....’ આ ભગવાન ! ’ સરોજ આટલું વાંચે છે એટલામાં તો તે કાન ફાડી નાખે એવી ચીશ પાડી, બેશુદ્ધ થઈ ઢળી પડી. ઘરના બધાં માણસો દોડી આવ્યાં.

‘ શું થયું ખેટા સરોજ ! શારદા તેનું માથું ખોળામાં લેતાં બોલી. પેપર તના વૃક્ષસ્થળ ઉપર પડ્યું, બદકે તેજ

માઠા સમાચાર આપતું પાનું પવનમાં ફડફડી રહ્યું હતું. શેઠ પાછળ ઉભા હતા. તેમણે તે દુરથી વાંચવા માંડ્યું.

‘ઓ રામ ! પાપ કર્મનો બદલો તેં બરાબર ચખાડ્યો.’ તે માથું ઢાળી નીચે બેસી ગયા.

‘તમે પણ કેમ આમ કરો છો ?’ શારદા છુટે મ્હોંએ રોધ બોલી.

‘શું કહું ? મદને મારું નામ બોલ્યું, અને હાલ તે જેલમાં સડતો હશે. ઓ પ્રભુ ! શું આકૃત ! મદન તને આવી ખુદ્દિ કેમ સુઝી !’

શારદા તરતજ ચેતી ગઈ. સરોજને શુદ્ધિમાં લાવવા તેણે પ્રયત્નો કરવા માંડ્યા. કિશોરીએ તો પેપરમાંથી બધું વાંચી લીધું હતું. તે પુતળાની માફક સ્થીર ઉભી ઉભી ચોધાર આંસુ વરસાવતી હતી.

‘મારો મદન આખરે જેલમાં પડ્યો, અરેરે હવે શું થશે ? તમે જલ્દી જાઓ, ગમે તેમ કરી મારા મદનને છોડાઓ.’ શારદા શેઠને વીનવવા લાગી.

‘અઘાપી સુધી મદનને તેં કેટલા લાઠ લડાવ્યા. તેને ગમે તેમ વર્તવા દીધો એજ તારી ભૂલ છે. હવે આગ લાગી ત્યારે કયાં કૂવો ખોદવા જઈશું ? જે સાધારણ ગુન્ડો કર્યો હોય તો જામીન પર છોડે, પણ આતો ખુન કર્યું છે, એટલે એ છુટવો મુશ્કેલ છે.’ શેઠની આંખો આંશુઓથી

ઉભરાઈ જતી હતી. તેનાથી સરોજની સ્થિતિ બેધ શકાતી ન હતી, તેથી તે ત્યાંથી દુર થઈ ગયા.

કેટલીકવારે સરોજ બાનમાં આવી, પરંતુ તે અધીર દીવાની જેવી લાગતી હતી. તેનો અંખોડો છુટી, અને વાળો વીખેરાઈ ગયા હતા. તેના ગાલો ઉપર ચોધાર આંશુઓ રેલાયા હતા તે સુકાઈ જવાથી તેના લીટા હજી સુધી માલમ પડતા હતા.

‘ઓ ! હવે શું થશે ? ઓ સાસુજી ! એમની શું હાલત થશે ? કોઈ તો મને રસ્તો બતાવો કે હું તે માર્ગે જાવું. મારા ભાવીનો જળહણતો હીરો અત્યારે અંખો પડી ગયો. મારો શીરતાજ હાલ કેદમાં ? અરેરે ! કેવું અશુભ !’

રાત્રિનો અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. આ વખતે કેટલાક સુખમાં આનંદ કરતાં હતાં ત્યારે શારદા ભુવન ઉપર દુઃખનાં ડુંગરો ઉગતા હતા. દુરથી આજે શારદા ભુવન સ્મશાન જેવું લાગતું હતું. આજે તેમાં ફક્ત બેજ દીવા આંખી રોશની ફેંકતા હતા.

મદનના ઓરડામાં એબલી સરોજ સોફા ઉપર ઢળી દુસઠાં ખાતી ધીરે અવાજે રોતી હતી, તેનું ગૌર મુખ ચીમળાઈ ગયું હતું. એટલામાં બારણું ઉઘાડી સુશીલ દાખલ થયો.

‘જહેન ! સરોજ ! કેમ રડે છે ? હું બધે તપાસ

કરી આવ્યો. પણ કંઈ ભાળ મળી નથી.' તેણે એક પુરશી પાસે ખેંચતાં કહ્યું.

‘ભાઈ! એ પણ ઝહેનના નશીબની બલીહારી.’

‘કેમ આવે તું આમ બોલે છે?’

‘સુશીલભાઈ! શું કહું? તમારે બહુવું જ હોય તો આજનું પેપર વાંચો એટલે જણાશે.’

સુશીલે પેપર મંગાવી વાંચવા માંડ્યું.

‘સરોજ! હું ધારતોજ હતો કે ભુંડો-ભુંડાઈનો ભાગ લજવ્યા વિના રહેશે નહિ. અરે પ્રભુ! કેવી આફત? અહાહા! આ જમાનામાં કેટલાયે નિર્દોષો આમ રેંસાતાં હશે? તું જરા પણ ગભરાતી નહિ. હું મારા મિત્રને નિર્દોષ ઠેરવવા મારાથી બની શકે એટલું કરીશ. એ પેલા લુચ્યાઓનું કારસ્તાન છે.’

‘ભાઈ! એક દુઃખી ઝહેનને સ્હાય કરો છો તો લગવાન તમને સુખી કરે, એજ મારી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.’ તે આભાર દર્શાવતી સુશીલના બંને હાથ પકડી બોલી.

‘ઝહેન! એ તો મારી ફરજ છે. એવા દુઃખના સમયે ખસી જનારા હોસ્તો તો ઘણાએ મળે છે. હું કાલે સવારેજ જેલમાં મદનની મુલાકાત લઈશ, પછી એક સારો વકીલ રોકીશું એટલે મદન પાછો ઘેર આવશે. માફ! હુંકય તો એમજ કહે છે કે મદન નિર્દોષ છે. ચાલ, હવે હું રબા લઈશ.’

‘ભાઈ! મને રાત્રી ખાવા ધાય છે, મને ઝડીક લાગે છે, ઓ ભાઈ! હું મારી સામે હજારો ભૂતોને નાચતાં જોઉં છું, ઓ વીરા! હું મરી જઈશ.’ સરોજ છાતીફાટ રૂદ્ધ કરવા લાગી. સુશીલે હેતથી તેને માથે હાથ ફેરવી ધીરજ દઈ બોલ્યો, ‘જહેન આમ શું કરે છે? દુઃખ સોને માથે પડે છે.’ તેનું માથું છાતીએ ચાંપતાં સુશીલના નેત્રોમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં. ‘પ્રભુ કરે ને મદન નિર્દોષ કરે.’ આટલા શબ્દો તેના મુખમાંથી સરી પડ્યા.

‘ઓ વીરા! હવે તો જીવવુંયે મને ગમતું નથી. ઓ ઈશ! હવે બહુ થયું.’ ફરી તે ચોધાર આંખે રડતી હતી. સુશીલ નિશ્ચય નાંખતો અધકારમાં અદ્રશ્ય થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

‘મહાત્માની ચેલી પલાયન.’



આ પછે જોઈ ગયા છીએ કે નંદા એ અનિતિ-વાન સ્ત્રી હતી. તે કમબખ્ત સ્વામીના વેશમાં ફરતો નવલનો સહાયક, ખંજુ કે જે એક દિવસ જમના ડોશીને ત્યાં ભીક્ષા લેવા આવ્યો હતો, તેની સાથે પ્રેમમાં પડી. બીજે જ દિવસે બગલાકતને મળી નંદાએ પોતાની દુષ્ટ ઇચ્છા જણાવી. તેણે શિયળ તો ક્યારનુંયે વેચ્યું હતું.

એક રાત્રે નંદાએ તેને પોતાને ઘેર આવવા કહ્યું. આ દુબટ ઉપર પ્રેમનો અંશ માત્ર પશુ ન હતો, પરંતુ તે પૈસાને માટે નંદાની રહાય ઇચ્છતો હતો. રાત્રી અધીં વીતી જતાં ત જમના ડોશીની અગાશી પર ચઢ્યો, ત્યાં તેને આવકાર દેવા નંદા તૈયારજ હતી.

‘ કેમ બહાલા ! મોડું થયું ? ’ તેણે હાવભાવથી કહ્યું.

‘ ગાંડી, કોઈના ગૃહમાં આવી રાત્રીએ પ્રવેશ કરવો એ કામ કેટલું કઠીન છે એની તને ક્યાં ખબર પડે ? ’

‘ ભલે, ચાલો અંદર ’

દીવા ખુલાઈ ગયા હતા, તેથી ફરીથી નંદાએ એક બત્તી સળગાવી.

‘ સખૂર ! ખ્યારી ! ઉતાવળ ના કર, આપણે અહીંથી ન્હાસી જવામાં પૈસાનો ખપ પડશે તેનો તે વિચાર કર્યો છે ? ’

‘ તેની તમારે ક્ષીકર ન કરવી. સો રૂપીઆ તો મારી પાસે છે. ’ તેણે એક થેલી બતાવતાં કહ્યું.

‘ એટલાએ શું થશે ? હં ! હવે મને વિચાર સૂઝ્યો. આ કબાટની ચાવી કેાની પાસે રહે છે ? ’

‘ મારી માસીબા પાસે, તે હંમેશા ઓશીકા નીચે મુકે છે. ’

તરતજ તે દુબટ, ડોશી જ્યાં મુતી હતી ત્યાં ગયો. તેણે ચાલાકીથી કુંચી લઈ કબાટો ઉઘાડવા માંડ્યા, પરંતુ

કંઈ હાથ લાગ્યું નહિ. તેની નિરાશા વધતી જતી હતી. એવામાં તેણે દુર એક જીનો લાકડાનો પેટારો જોયો. બધી કુંચીઓ લગાડતાં એક કુંચીથી તે પેટારો ઉઘડી ગયો. અંદર તપાસી જોયું તો એક ચોરખાનું હતું. તેમાં કેટલાક સોનાના દાગીના તથા રોકડ હતું, એ બધું સમેટી, નંદાને સાથે લઈ તે નીચે ઉતર્યો. નંદા આગળ અને બંજી પાછળ આમ તેઓ થોડે દુર ગયાં એટલામાં દુર એક ટેક્ષાવાળો ઝુંકતો હતો, તેને ઉઠાડી તેઓ ભોરીઅંદર તરફ હંકરાવી ગયાં.

\* \* \* \* \*

રાત્રીનો ગાઢ અંધકાર લેદરી ટ્રેન ધસારાબંધ દોડયે જતી હતી. નંદાના દીલમાં તો કોઈ તેને પકડશે એવી દહેશત લાગતી હતી. આખા ડબ્બામાં બે ત્રણ પેસેન્જરો ઉઘડતા હતા. તેણે એક ઉંડા નિઃશ્વાસ મુદ્રી બંજીને ધીરેથી પૂછ્યું. ‘પ્રીય! હજી સુધી આપનું નામ હું જાણી શકી નથી.’

‘મને લોકો બંજીને નામે ઓળખે છે, પરંતુ યાદ રાખજે કે તારે મને એ નામથી નહિ બોલાવવું, કારણ કે મેં હવે માર્ક નામ કૃષ્ણદાસ રાખ્યું છે.’ તેણે તેના કાનમાં કહ્યું. નંદા જેમ જેમ મુંઝાઈથી દુર ધસડાતી હતી તેમ તેમ તેનું દીલ વધારે ડંગતું હતું.

કલ્યાણ સ્ટેશનમાં ટ્રેન દાખલ થઈ અને બંજી નંદાની સાથે ઉતર્યો. તેઓને ક્યાં જવાનું હતું એ વિચારમાં નંદા ગૂંચવાઈ.

‘કૃષ્ણદાસ ! ખ્યારા ! આપણે ક્યાં જઈશું ?’

‘આપણે જ્યાં જવાનું છે તે સ્થળ અહિંથી બહુ દુર નથી.’

તેઓ આગળ આટી એક ઝાડની ઘટામાં પ્રવેશ્યાં. અહિંથી એક વિકટ માર્ગ દક્ષિણ દિશા તરફ જતો હતો. અંધારામાં આ માર્ગ બીજાકુલ દેખાતો ન હતો, પરંતુ બંબુ જાણે એ માર્ગનો લોભીયો હોય તેમ નંદાનો હાથ પકડી રહેલાઈથી આગળ ધસતો હતો. કેટલી વારે તે એક જુના પુરાણા ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો. હજી આકાશમાંના તારા અદ્રશ્ય થયા ન હતા. આકાશમાં કાળાં વાદળાઓનાં ટોળાં વળ્યાં હતાં. બંબુએ દરવાજાને ટકોરા માર્યાં.

‘કોણ છે એ ?’ અંદરથી કોઈનો અર્ધ નિંદ્રામાંથી જાગૃત થવાનો અવાજ આવ્યો.

‘કોઈ નહિ, દ્વાર ઉઘાડ, એ હું બંબુ.’

તરતજ દીવો સળગાવી એક મનુષ્યે દ્વાર ઉઘાડ્યું. અને તે બન્નેને અંદર દાખલ કર્યાં. અને તે જુનું કમાડ અવાજ સાથે ઢંકાયું.

તે જુના મકાનને અંદરથી બારીકાઈથી જોતાં સઘળો સામાન અવ્યવસ્થિત પડેલો હોવાથી જોનારને એમ લાગતું કે એ ઘર મનુષ્યની વસ્તી વિનાનું હતું.

બંબુ અને નંદા પેલા વૃદ્ધ પુરૂષની પાછળ પાછળ દોરવાયાં.



આ મકાનની પાછળ એક વાડો હતો. ત્યાં આ ત્રણે જણા બેઠાં.

‘ભીમા ? લાવ ચાવી. મારે પેલું ખોલવું છે.’ બંબુએ તેની તરફ હાથ ધરી કહ્યું.

‘હાજી આ રહી, દયો.’ તેણે તેના ફેંટાને છેડેથી કુંચી છોડી આપી. તરતજ તે નંદાને સાથે લઈ એક મુથુ તરફ ગયો. કંઈક વિચાર કરી તેણે તે ખોલવા માંડ્યું.

‘કૃષ્ણદાસ ! આ શું કરો છો ?’ નંદાએ તેને આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.

‘જે, આ આપણું દ્રવ્ય. એમાંથી કેટલાંયે વર્ષો સુખેથી ગાળીશું. તારાં આ દાગીના પણ ઉતારી આપ, કારણ કે આવા નિર્જન સ્થળે એ ચીજો બહાર રાખવી એ ભય ભરેલું છે. તે ભોળી ભામિનિ પ્રથમ તો કબુલ કરતાં ખંચાઈ. પણ અંતે માન્ય રાખી તેણે બધી જણસો અંગ ઉપરથી ઉતારી આપી. થોડીજ વારમાં બંબુએ પાછો ખાડો પૂરી દીધો, અને તેઓ એક ચોરડામાં ગયા.

‘ઠંડાલી ! તને મારી સાથે ગમશેને ?’ નંદાને છાતીએ ચાંપી બોલ્યો.

‘ન ગમતું હતે તો તમારી સાથે આવત શું કામ ?’

‘આપણને લગભગ એક વર્ષ સુધી અત્રેજ રહેવું પડશે.’

‘કારણ ?’

‘ કારણ હું કહી શકતો નથી.’

‘ મને ન કહેશો તો કોને કહેશો ? ’

‘ લે ત્યારે કહું છું, જે આપણે બીજે સ્થળે જઈએ તો પકડાઈ જવાનો સંભવ છે. એક વર્ષ પછી આ વાત દબાઈ જશે એટલે આપણે નિર્ભય થઈશું. કેમ હવે સમજી ? ’ નંદાને ધીમી ટપટ્ટી મારતાં કહ્યું.

આમ વાર્તાલાપ કરતાં તેઓની આંખમાં નિંદ્રા ઘેરાવા લાગી, એટલે તેઓ નિદ્રાધીન થયા.

પ્રકરણ ૧૬ મું.



“ અદાલતને રસ્તે. ”



ગંશીષ માસ શરૂ થયો હતો. પ્રભાતમાં ઠંડીને લીધે રસ્તા પર કોઈકજ મનુષ્ય માલમ પડતું હતું. કેટલાંક લિખારઓ ફક્ત પેટમાં પગ ખોસી ટાઢ સહન કરતાં હતાં. આવી સખ્ત ઠંડીમાં કોઈપણ બહાર નીકળતું હતું નહિ, જ્યારે શારદા ભુવવમાં તો ખંધાં જાગતાં હતાં. દ્વારકાદાસ બાગમાં આમૃતેષ આંદ્રા મારતા હતા. તેનો પ્રત્યેક શ્વાસ દીલગીરી દર્શાવતો હતો. તેણે શરીર પર ફક્ત એક ગરમ શાલ ઓઢેલી

હતી. લગભગ એક કલાક સુધી લટાર મારી તે ઘરમાં પ્રવેશ્યા.

આગળના મોટા હોલમાં એક ધગધગતી સગડી બળતી હતી. તેની આબુખાબુ શારદા કિશોરી અને સરોજ તાપવા બેઠાં હતાં. તેઓની આંખોમાંથી વરસેલાં આંસુના ચિન્હ રૂપે તેમના ગાલ પર લીસોટા દીસતા હતા.

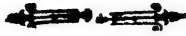
‘દીનાનાથ ! મારા મદનની રહામું જોજો.’ એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખી શારદાએ ડચકું ખાધું.

આ શબ્દો સાંભળતાંજ પ્રત્યેકના નેત્રોમાંથી અશ્રુ ટપક્યાં. જમગીની એ હવે તેઓનો મુખ્ય વિષય હતો.

આજે મદન એક ગુન્હેગાર તરીકે કોર્ટમાં પગલું મુકનાર હતો. આજે તેના જીવન મરણનો સવાલ ચર્ચાવાનો હતો, એટલે આ નિર્દોષ વહાલાંઓને ઉંઘ કેમ આવે ? સરોજના સૌભાગ્યનો દીપક આજે ખુઝાશે કે બળતોજ રહેશે ? તેનો પ્રાણસમ મદન દેહાંત દંડની સજાથી દંડાયે કે પૂનર્જીવન મેળવશે. આજ વિચારો સરોજના મનમાં ઘુંટાતા હતા.

ખીજે દીવસે સાઠાદશ વાગ્યા એટલે સુશીલ શારદા ભૂવનમાં આવી પહોંચ્યા. તેનું ગૌરમુખ ઉદાસીનતામાં ડુબી ગયું હતું. તેના એકેએક હાલમાં અસ્થિરતા હતી. તેણે આવતાંજ દ્વારકાઢાસને કપડાં પહેરી તૈયાર થવાનું કહ્યું. આ ખન્ને વ્યક્તિઓ મૂંઝે મોઢે ગાડીમાં બેસી ‘હાઇકોર્ટ’ તરફ

વળ્યા. સરોજે જ્યાં સુધી ગાડી નજરમાંથી અદ્રશ્ય થઈ નહિ ત્યાં સુધી તે તરફ જોયા કર્યું. અંતે એક નિઃશ્વાસ નાંખી અંદર ચાલી ગઈ.



પ્રકરણ ૧૭મું.



“ બીન ગુન્હેગાર ”



દનના કેસની સુનાવણી સાંભળવા ગૃહ-સ્થાની મોટી સંખ્યા તેમજ લોકોની લીડ ‘ હાઈ કોર્ટમાં ’ જડજૂના હોલમાં ભરાઈ હતી.

રૂઢાંજે ચાર વાગે ન્યાયાધીશે જુરીના અભિપ્રાય સાથે એકમત થઈ ચુકાદો આપ્યો કે ખરો ખુની નવલ છે અને આ ખુન મદન પાસેથી દ્રવ્ય મેળવવા માટેજ કરવામાં આવ્યું છે, આથી હું ખુનીને જન્મ દેશનિકાલની સજા ફરમાઉં છું, અને મી. મદનલાલને આરોપમાંથી મુક્ત કરે છું.’

આટલું બોલી જરૂજ સાહેબ ન્યાયાસન પરથી ઉઠી ગયા. પાંજરામાં ઉભેલા નવલને ચાર સિપાઈઓ મોટરમાં બેસાડી હાંકી ગયા.

આ ચુક દો સંભળતાંજ મદનના પિતા અને તેનો મિત્ર મુશીલ હુપંધેલા થઇ ગયા. તેઓની આંખમાંથી હુપંના આંસુ વહેતાં હતાં. પોતાનો પ્રાણસમો પૂત્ર કાંસીના માચડા તરફ ઘસડતો ઘસડાતો અચાનક ઉગર્યો એ વિચારથી દ્વારકાદાસ શેઠના મગજ પર લોહી ચઢી આવ્યું. તેને તેને બહાર પ્રદર્શિત કરવો એ મુશ્કેલ લાગ્યું.

\* \* \* \* \*

રહાંજના સાડા છ પાગ્યા હશે, દ્વારકાદાસ શેઠની ગાડી પૂર જોસમાં શારદા જૂવન તરફ આગળ ઘસતી હતી. જ્યારે ગાડી કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થઇ ત્યારે શારદા, સરોજ, કિશોરી આતુર હૃદયે માર્ગ પ્રતિક્ષા કરતાં હતા. તેમના ચિત્તમાં મદનના ભાવિની ચિંતા થયા કરતી હતી. ગાડી કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થતી જોઇ બધાં પરિણામ જાણવા ટટાર થયાં. જોવો મદન ગાડીમાંથી ઉતર્યો કે તરતજ કિશોરીનો અવાજ સંભળાયો ‘કોણ મારો ભાઈ! મદન! છુટ્યો?’ આવા શબ્દો બે ત્રણ વાર સંભળાયા. તેઓ તરતજ તેમને લેવાને નીચે દોડી ગયાં.

શારદાએ મદનને છાતી સરખો આંખ્યો. કિશોરી તેને વાંસે હાથ ફેરવવા લાગી, જ્યારે સરોજ અનીયમીત નયને મદનને નીહાળી રહી હતી. અતી હુપંથી તેની જીભ જકડાઈ ગઈ હતી.

સંખ્યા થવા આવી હતી, દિવસનો થાક ઉતારવા લોકો ચોપાટી ઉપર આવવા લાગ્યા હતા. મદન પશ્ચિતાપના નિઃશ્વાસો નાંખતો આરામ ચેરપર પડ્યો હતો. તેનો ચહેરો દુકાળ્યા જેવો દીસતો હતો. ક્રીશોરી, સરોજ અને તેની મા શારદા તેના જીવને બહેનવવામાં મચ્યાં હતાં, પરંતુ પાપનો ક્રીડો તેનું જીવન કોતરતો હતો, તેથી તેને તેમની વાતમાં બીજકુત્તર રસ લાગતો નહી. થોડી વાર પછી તે વાળુ કરવા બેઠો પણ તેનાથી પેટ ભરી ખવાયું પણ નહિ. ખાઈ રહ્યા પછી તે પોતાના ચોરડામાં ચાલ્યો ગયો. સરોજ પણ તેની પાછળ ગઈ દ્વાર બંધ કર્યું અને સરેજે મદનનું માથું ઢમાવા માંડ્યું. ઘણે દિવસે પોતાની બહાલી પ્રિયાનો ઠંડો હાથ ઉજી શીર ઉપર પડતાં તેને રહેજ શાંતી વળી.

‘નાથ ! સુખેથી નિંદ્રા લ્યો, હવે કશી ખંઝવણ રાખતા ના, નહિ તો તબીયત બગડશે’ સરોજ પ્રેમથી તેનો હાથ પકડતાં બોલી.

‘અત્યારે ઉઘ ન આવે એજ ઠીક છે કારણ કે ઉઘમાં હું જંપુ તેમ નથી, મારા પાપો વળી તેમાં પણ દ્રષ્ટિગોચર થશે.’ મદન દીનમુખે સરોજ તરફ જોઈ બોલ્યો.

‘પ્રિય ! બુદ્ધી જાઓ હવે એ બધું’

‘સરોજ ! તને દુઃખી કરવામાં મેં કંઈ બાકી રાખ્યું

નથી. ઢોકો તને સુધરેલી અને ફેશનવાળી કહેતા હતા કેમ ? તેઓ બિચારાને તું કેવા ગુણોથી ભરેલી છે તેની ક્યાંથી ખબર હોય એટલે એમ બોલેજ ને ? તું સુધરેલી છે, તારા સુધારાઓથી તારા સંસર્ગમાં આવનારાઓ સુધરે છે. સુધારાઓના પણ પ્રકારો હોય છે. કેટલાક સુધારા સારા અને કેટલાક નબળા એમાંથી સારા સુધારાઓ બધા તારામાં છે. મારાં હૃદય ! માફ કરજે, હું તો તારી અને અને સુશીલ બંને પાસેથી માફી ચાહું છું. મારો એક વખતનો સાચો સુશીલ કે જેને મેં ઠોકરે મારી તબયો હતો તેજ સુશીલનો અત્યારે કેટલો આભાર માનું ? કહે એનો શી રીતે બદલો વાળું ? આટલું બોલતાં બોલતાં તેની આંખોમાંથી આશ્રુનું ટીપું સર્થું. તેણે આવેશથી સરોજને મુખપાસે જઈ ચુંબન કર્યું. તેને બળતાજીવે છાતીએ ચાંપી આગળ બોલવા માંડ્યું. હવે તો આપણે સુખીજ છીએ, ગભરાઈશ નહિ. હવે કોઈ મને ભમાવે નહિ, ભમાવનારો તો હંમેશને માટે દેશનિકાળ થયો છે. વહાલી, મેં ન કરવાનાં કામો કર્યાં અને કુદરતે તેનો શીરપાવ પણ મને આપ્યો, એ શીરપાવ પુરેપુરો ન લોગવ્યો એ પરમાત્માની કૃપા નહિં તો આજે આપણે આમ બેઠેલાં ન હોતે.'

સરોજથી રડાઈ જવાયું. તેને ક્યારનો છાતીમાં ડુબો

ભરાઈ આવ્યો હતો તેથી તે છુટે મ્હોંએ રડી પડી. મદને તેને શાંત કરવા સોડમાં દાખીને સમજાવી. જ્યારે તેનું હૃદય હલકું પડ્યું ત્યારે જરા સ્વસ્થ થઈ. એટલે બંને જણાં આગલા ઝરૂખામાં ગયાં, ચંદ્ર તેની શીતળતા વરસાવી રહ્યો હતો. બંને તેના અમૃતસમા તેજમાં ન્હાતાં હતાં. પરણ્યાં પછી આજેજ આ પ્રેમી યુગલ સુખથી બેઠું છે. એ સમયે સરોજનું પ્રેમી હૃદય સુખની લહરી ઉપર એક નાનકડા નાવ ॥ માફક ઉદ્ઘાસથી નાચતું હતું. તેને તેના જીવનની સુખની ઘડી તે વખતેજ જોઈ. બંનેના મ્હોં ઉપર આનંદ પ્રસરી રહ્યો હતો. મદન સરોજના તેજસ્વી કપાલપર અનિમીષ નજરે નિહાળતો હતો એવામાં પવનનું સખત વાવાઝોડું થવાથી તેઓ મીડી નિંદ્રા લેવા શયન ગૃહમાં પ્રવેશ્યા.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

‘નવલ છટકયો.’



ધ્ય રાત્રિ થઈ હતી. ચંદ્ર નાની મોટી વાદ-  
ળીઓ લેદતો દોડ્યો જતો હતો, સર્વત્ર  
શાંતી હતી. ફક્ત કોઈક વખત જેલની  
કોટડીઓમાં થતાં કેદીઓની બેડીની સાંકળ



નો અવાજ થતો. પેહેરેગીરો પણ અત્યારે જાગૃતીનો હુકમ ભૂતી જઈ સુખેથી ઘોરતા હતા. ફક્ત એક જ પેહેરેગીર આમતેમ લટાર મારતો હતો. કેટલાક ઠંગાલ કેદીઓ આંચડ માંકડથી ત્રાસી કર્યાજનક ધીમી ધુમે પાડતા હતા, એવામાં એક કેદી શાંતીનો ભંગ કરતાં કેટડીમાંથી બોલી ઉઠ્યો ‘પેહેરેગીર? મારે દીયાએ જવું છે, લઈ જા.’

પેહેરેગીરે સ્વસ્થ થઈ કેટડીનો મજબુત ઢરવાએ ઉઘાડ્યો, અને તેને બહાર કાઢ્યો. પેહેરેગીર તેના એક હાથે દોરડું બાંધી તેની પાછળ ચાલતો હતો. ચંદ્રના પ્રકાશમાં કેદીનું ગંભીર મુખ દેખાતું હતું. હજી તો તેઓ જાજરા પાસે ગયા નહિ એટલામાં તેણે ભેરથી આંચકો મારી પેહેરેગીરના માથામાં સખત મુસ્ટી પ્રહર કરી, તેની બંદૂક ઝુંટવી લીધી, અને બેથોનેટ તેના પેટમાં ભોરી દીધી. પેહેરેગીર એક ઉંડી ચીસ નાંખી લોહીમાં રગદોલાઈ ગયો. તે લીલી ઘાસમાં ઢળી પડ્યો. કેદી આ તકનો લાભ લઈ ભેરથી ઉછળી જાજરાના છાપરા ઉપર ચઢી હાથમાંનું દોરડું દીવાળ ઉપર ઢાટેલા કાચમાં ભેરવી ચઢી ગયો, અને ત્યાંથી કુદકો મારી અદ્રશ્ય થઈ ગયો. એક પેહેરેગીરે તેને દીવાલ ઉપર ચઢતાં જોઈ કેદી નાસવાની ખબર આપવા ઘંટ વગાડ્યો. વીસ પચીસ સીપાઈઓ દોડી આવ્યા, કેટલાકે તેની પૂંઠ પકડી. પેલા બેથુદ્ધ

થયેલા પહેરેગીરને હોસ્પીટલમાં ખસેડ્યો. કેન્સરેગલો તપાસ કરવા લાગ્યા, અને બનાવ કેવી રીતે બનવા પામ્યો તે વિષે વાતો કરવા લાગ્યા. આબુઆબુની ચોકીઓમાં કેદી નાસવાની ખબર થઈ ગઈ. પોલીસે આખી રાત્રિ કેદીની શોધમાં કાઢી, પરંતુ તે તો જીવ લઈને નાઠો હતો, એટલે સવાર થતાં તો ક્યાં જઈ પડોંચ્યો હશે ? એ કેદી તે બદમાસ નવલ હતો. સરોજના સુખમાં વિદ્ય નાંખનારો નવલ હતો. ‘ઝેરી જમાના’નો તે કાળો નાગ હતો.

દેશનિકાલની સજા થતાંજ તેના હાંજ ગગડી ગયા હતા. તેને એકે ઉપાય ન સુજ્યો. અંતે મધ્ય રાત્રિ થતાંજ તે ધારેલી નેમ પાર પાડી છટક્યો.

તેણે નાસતી વખતે મદનને પાછો પોતાના પંજામાં સપડાવવા નિશ્ચય કર્યો- પહેલાં કરતાં હવે તેનામાં પાપ-વૃત્તિ વધી અને તે એટલે સુધી કે સરોજને મેળવવા મદનનું કાટકું પણ કાઢી નાંખવું. તે હવે નરપીશાય પૂરેપૂરો બન્યો હતો. હવે તે તેના ગોડીયાઓની શોધમાં હતો, અને તેમાં મુખ્યત્વે ઠરી તેનો જાની મિત્ર લહેરી તેને મદદરૂપ થઈ પડે એમ હતો. આમ તેના જીવ મદનને રંજીતવાને તલસતો હતો.



(૧૧૦)

પ્રકરણ ૧૯ મું.

“ મધરાતમાં આગ. ”



રદાલુવનના છાપરના નાના નાના વીજળીના દીવાઓ ઝાંળી રોશની ફેંકી રહ્યા હતા. આગલા દિવાનખાનામાંથી ફક્ત એકજ બત્તીનો પ્રકાશ કાચની ખારી ભેદી બહાર પડતો હતો. આ શાંત મધ્યરાત્રિએ મુંબઈ નગરીનું દ્રશ્ય નીહાળતાં કોઈ ઠેકાણે મકાનોમાંથી નાના નાના ટમટમતા દીવાની હારમાળા દેખાતી હતી. સાગરના ઉછળતાં મોજાઓના અવાજથી માણસોના આનંદને વધારવા પેરવી કરી રહ્યો હતો.

એકાએક ખાગના લતામંડપમાંથી એક કાળી આકૃતિ સરી ગઈ, તેની પુઠે બીજી પણ શારદા લુવનના મુખ્ય દ્વાર આગળ આવી. આ બન્ને આકૃતિઓમાંની એક જરા ઠીંગણી અને બીડી હતી, બીજી ઉંચી તેમજ ભરાઉ લાગતી હતી. તેઓ દ્વાર આગળ એકમેકના કાનમાં કંઈક ગણગણ્યા, અને ઠીંગણી આકૃતિ પાસે આવેલા એક ઝાડ પર સડસડાટ ચઢી જઈ, એક ઢાળીપર જઈ બેઠો. ઘડીભર તે સામેની

ખારી તરફ જોઈ રહ્યો. ખારી ખુદશી હતી. તેણે એક જાડું દોરડું કાઢી ઝરખાના એક લાકડાના થાંભલામાં ફાંસો નાંખ્યો. તે મારફતે ઝરખામાં તે કુદ્યો. તેણે કાચની ખારી-માંથી અંદર જોવા માંડ્યું, અને નીચે પેલી ખીજ વ્યક્તિ તરફ કંઈક અર્થસૂચક નિશાની કરી- તરતજ તે વ્યક્તિ નીચે લટકેલું દોરડું પકડી ઝરખા ઉપર આવી પહોંચી. એટલે પેલી ખીજ વ્યક્તિ નીચે ઉતરી ગઈ, અને શારદા ભૂવનની આશપાસ શીકારી કૂતરો પોતાનો શિકાર ખોળતો હોય તેમ ફરી વળી.

ઝરખામાં ઉભીઉભી તે લાંખી આકૃતિ હળવેથી ખારણું તોડતી હતી. અંતે તેણે ખારણાની સ્ટોપર ઉઘાડી અને અંદર પ્રવેશ્યો. અંદર જોતાં મદન અને સરોજ મીઠી નિદ્રા લઈ રહ્યાં હતાં. તેઓ જાણે સ્વર્ગમાં મહાલતાં હોય તેમ તેમના હોઠ ઉપર આછું સ્મીત ફરકતું હતું. સરોજના કપાળ ઉપર વાળની લટો પથરાઈ હતી. દીવો તેની ઝાંખી રોશની તેના આખા શરીરના એક ભાગ ઉપર નાખતો હતો. બંન્ને પતિપત્નિ આમ મીઠી નિદ્રા લેતાં હતાં, ત્યાં પેલી આકૃતિ ધીમે કદમે પલંગ પાસે આવી ઉભી. તેની આંખ ઉપર શ્યામ વસ્ત્રની અંધારી હતી. તેમાંથી તેની આંખો સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. ગજવામાંથી તેણે એક પડીકું કાઢી બંન્નેના નાક આગળ ધર્યું. થોડીજ વારમાં તેઓ બેશુદ્ધ

થવા લાગ્યાં, એટલે સરોજને ઉંચકી તેણે દોરડા ઉપરથી તેણે સરકવા માંડયું, ત્યારે શારદાભૂવનની પાછલી બાજુ તરફ જુદીજ ક્રિયા થઈ રહી હતી. પેત્રી ઠીંગણા દેખાવની આકૃતિ ઠાકડો સળગાવી ઘાસની ગંજીમાં ચાંપતી હતી. એકાએક ભડકો ભભૂકી ઉઠ્યો એટલે એક ધીમી સીટી ફેડી તેણે ઢરવાળ તરફ નાસવા માંડયું, ત્યાં મોટર ઉભીજ હતી. તેમાં સરોજને લઈ પેલો પુરુષ બેઠો હતો, તેમાં તે પણ બેસી ગયો, અને મોટર ઘણીજ ઝડપથી હંકારાઈ ગઈ.

હવે શારદાભૂવનમાં આગ વધારે ફેલાવા લાગી. પહેલા મજલા ઉપર આગના ભડકા જોતાંજ મદન બેબાકજો થઈ ઝળકી ઉઠ્યો. આંખ ફાડીને આદ્રશ્ય એકીટસે જોઈ રહ્યો. પ્રિયપતિન સરોજને ન જોવાથી વધારે ગભરાયો. પ્રથમ તો તેને લાગ્યું કે આ માત્ર સ્વપ્નજ હશે. તે ઓરડામાં મહદને માટે ચારે તરફ ધ્રુમવા લાગ્યો એટલામાં તો આગની પ્રચંડ જ્વાળા અંદર ધુસી. તરતજ તે જોરથી બરણાને હડસેલો મારી બૂમરાણ કરતો નીચે આવ્યો. ઘરના બધાં માણસો જાગી ઉઠ્યાં. ભૈયાએ જાંબાવાળાને ખબર કરી. થોડી મિનિટમાં તો જાંબાવાળા આવી પહોંચ્યા. આગને કાબુમાં લાવવા જાંબાવાળાએ અથાગ પ્રયત્ન કર્યો, છતાં મકાનનો પાછલો ભાગ નાશ પામ્યો હતો. અત્યાર

સુધી સરોજને ન જોવાથી મદન વધારે ગુચ્છવાયો. તેણે આમતેમ તેની શોધ કરી પરંતુ નિષ્ફળ. શેઠ વીગેરે પણ તેને વિષે મદનને પુછવા લાગ્યા, પણ તેણે કંઈપણ ઉત્તર આપ્યો નહિ, અને ચોધાર આશ્રુઓ તેની આંખમાંથી પડવા લાગ્યા.

એકવાર ફરી દારકાદાસ શેઠના કુટુંબ ઉપર આફતની કાળી બાદળી છવાઈ રહી.

સરોજના ગુમ થયાના માઠા સમાચાર પ્રભાત થતાંજ સગારનેહિઓમાં પ્રસરી ગયા. ઠેરઠેર તેની શોધ કરી પરંતુ કંઈપણ પ-તો મળ્યો નહિ. દારકાદાસે પોલીસમાં આ ખબર નોંધાવી. C. I. D.ના માણસો સરોજની શોધમાં નીકળી પડ્યા.

સુશીલ તો આ સમાચાર સાંભળતાં વાર સ્તબ્ધ થઈ ગયો. તેણે તો જાણી લીધું હતું કે આ કામ નવલના સિવાય બીજા કોઈનું નથી. નવલના કેદમાંથી નાસી ગયાના સમાચાર તેણે પેપરમાં વાંચ્યા હતા. તે નવલ ઉપર વેર લેવાની તક જોઈ રહ્યો હતો, અને જમ્મે તે પ્રકારે વેર લેવું એ તેનો નિશ્ચય હતો. વખતે વખતે કિશોરીનું નાબુક હૃદય રડતું ત્યારે તે સ્નેહથી તેને પંપાળી શાંત કરતો. આવી વિટંબણાઓ નડવાથી દારકાદાસ શેઠ તથા શારદાનું શરિર શુષ્ક બનવા લાગ્યું.

## “સરોજનું” હરણ.”



મ ચુંદડી પહેરી રાત્રિ પૃથિવ તટ ઉપર નીસરી હતી. તેના શ્યામ છાયામાં કેટલાક મકાનોમાંથી બત્તીનો પ્રકાશ પડતો હતો. પેલી અંધારા સાંકડી ગલી કે જ્યાં નવલની ‘રેડ લાઇન કલબ’ આવેલી હતી તે રાત્રિના વખતે પણ ખાલી દેખાતી ન હતી. તેમાંથી કવચિત માણસોની આવજવ થયાજ કરતી. તેમાં મોટે ભાગે પઠાણો, મુવાલીઓ ત્યાં ભમ્યાજ કરતા હતા, કારણ કે એ ગલીમાં સ્ત્રીઓના શિયળનું બજાર હતું. એજ ગલીમાં નવલની ખુણામાં આવેલી જુહુ મકાનમાંની કલબમાંથી દીવાનો ઝાંખો પ્રકાશ બારીમાંથી પડી રહ્યો હતો.

\* જોમ જોમ રાત્રિ પસાર થતી ગઈ તેમ તેમ તે ગલીમાં શાંતિ પ્રસરતી ગઈ. કવચિત કોઈ ભટકતા લકડંગાનો કઠોર હાસ્યનો અવાજ થતો. પવન જોરથી ફુંકતો હતો. ફરીથી કોઈનો પગરવ સંભળાયો. કાળા વસ્ત્રથી ઢંકાએલી એક આકૃતિ ‘રેડ લાઇન કલબ’ તરફ જોરથી ધસતી હતી.

તેણે દાર આગળ આવી ત્રણ ટકોરા માયાં. અંદરથી અવાજ આવ્યો ‘કાણ છે ?’

તેના જવાબમાં તેણે અર્થ સૂચક સંજ્ઞા કરી. એટલે તરત દાર ઉઘડ્યું, અને પેલી નીચા દેખાવની આકૃતિ અંદર ઘુસી ગઈ. અંદર તદ્દન અંધકાર હતો, ઉપર ચઢતાં ટેબલ ઉપર નાનું હરીકેન ફાનસ બળ્યા કરતું હતું. ટેબલની આસપાસ બે કદરૂપા રહેરાના પુરૂષો બેઠા હતા. તેમના પોષાક ઉપરથીજ માલમ પડી આવતું હતું કે તેઓ નીચ ધ ધો કરનારા હતા. તે બન્નેની સામે ટગરટગર નજર નાખતો, વિચારના વમળમાં ગોથાં ખાતો પાપી નવલ બેઠો હતો. પેલી ખુંધી વ્યક્તિના આગમનથી ત્રિપુટી ટટાર થઈ.

‘લહેરી, કંઈ સમાચાર !’ ધૂજતા અવાજે નવલે તે આવનાર વ્યક્તિનો પૂછ્યું. આ પુરૂષ બીજો કોઈજ નહિ પણ બદમાસ, ખૂંધો લહેરી કે જે મદનને જાળમાં ફસાવવામાં નવલનો મદદગાર હતો.

‘બીજું શું હોય ? તારી પુઠે પોલીસ લાગી રહી છે.’ નવલનો રહેરો વધારે ખીન્ન બન્યો.

‘અરે ! એક બીજી વાત કરતાં બૂલ્યો’ લહેરીએ આગળ ચલાવ્યું.

‘શું ?’

‘હમણા બંદાજ ખુદ પોલીસના હાથમાં સપડાઈ



જાત, પરંતુ મહામુશીબતે બચ્યો.’

તેણે મીઠું મરચું ભભરાવી વાત કહી સાંભળાવી.

‘હવે તું શું કરવા માંગે છે?’ બીબાએ નવલને પૂછ્યું. બીબા કંઈજ નહિ. પણ મદન ઉપર એક ચીઠ્ઠી લખી તેમાં જણાવીશ કે જો તે સરોજને મેળવવા ઇચ્છતા હોય તો તેણે તેના બદલામાં દશ હજાર રૂપીઆ આપવા પડશે. કેમ વાડ, દુલ્હીઆ, તને આ વિચાર ઠીક લાગે છે કે નહિ?’

‘તું હજી બેવકુફ રહ્યો, તારે જો પોલીસને સ્વાધીન થવું હોય તો આમ કરજે. આ ચીઠ્ઠી તેને મળતાંજ પોલીસને તને પકડવો રહેલ થઈ પડશે.’

‘હું કેવી યુક્તિથી આ ઢાવ ખેત્રીશ તે તને ખબર ન પડે.’

‘નવલની વાત સોએસો ટકા ખરી છે, નહિ તો બીબા કયો રસ્તો એવો સારો છે કે આપણા બીસા તર કરીએ?’ લહેરી દશ હજાર રૂપીયાની વાત સાંભળતાં ખુશ થઈ બોલ્યો. તે જ્યારે ખુશ થતો ત્યારે તેની ખુંધમાં ઉપર માથું ઢબાવતો હતો. “હવે એ વાત પછી, પરંતુ પેલી હવે ખાય પીએ છે કે નહિ?” લહેરીએ સરોજ વિષે પૂછ્યું. એને અહિંજ રહેવા દેવી છે કે બીજી જગ્યાએ ઉપાડી જઈએ, ચાલો, જોઈએ તો ખરા, અત્યારે તે શું કરે છે?’

આ ચંડાળ ચોકડીએ તેજ ખંડમાં એક ખારણું  
પડતું હતું તેની સાંકળ ઉઘાડી, અંદર દાખલ થયા.

x                      x                      x                      x

ઝોરડીની ભીંત ઉપર કાળારા છવાઈ ગઈ હતી,  
અને કેટલીક જગ્યાએથી ચુનો પણ ઉખડી ગયો હતો.  
એક જુનું રેન્ડ અને એક કાથાની દોરીનો ખાટલો  
એટલાં તે ઝોરડીમાં દ્રષ્ટિગોચર થતાં હતાં. ખાટલા  
ઉપર દુઃખના નિઃશ્વાસ નાંખતી એક સ્ત્રી બે હાથમાં માથું  
મુકી ધીરે ધીરે ટુસકાં ખાતી હતી. તેના વાળ મ્હોંપર  
પથરાઈ ગયા હોવાથી તેનું મુખ દેખાતું ન હતું. આ  
ચોકડી તેની સામે જઈ ઉભી રહી. તેમના આવતાંજ તે  
સ્ત્રી રડવા લાગી. લહેરીએ દીવો જરા વધાર્યો, તે પ્રકાશમાં  
તે સ્ત્રીનું મુખ દેખાયું. તે કમનસીબ, પીશાચના પંજમાં  
સપડાયેલી, સરોજ હતી. તેના ગાલ ઉપર પહેલાંના જેવી  
લાલી ન હતી, તેમાં ખાડા દીસતા હતા; આંખો ઉતરી ગઈ  
હતી. હોઠ સફેદ થઈ ગયા હતા. આખું શરીર સુકાઈ  
ગયું હતું. હજી તેની આંખોમાંથી મોતી જેવાં  
આંસુના બીંદુ ટપકતાં હતાં. નવલે ધીમેથી તેની પાસે  
આવી કામદ્રષ્ટિ કરી બોલવા માંડ્યું.

‘દીલોબ્બન, ક્યાં સુધી આ દુઃખ સહન કર્યા કરશે ?  
જો, તારૂં જોબન કેવું બરબાદ થાય છે, આવ પ્યારી,

વધારે ન ટળવળાવ.' આટલું કહી તે હાથ પકડવા ગયો.

‘સખૂર! નીચ, એ વિશ્વાસઘાતી, ખખરદાર જે મને અડક્યો તો,’ સરોજ હાથની ઝાટક મારતાં ગુસ્સાથી બોલી ઉઠી.

નવલે જવાબમાં આંખના પલકારાથી હાસ્ય કયું.

‘નવલ, એ એમ વશ નહિ થશે, પ્રસાદી વગર સીધી થાય એમ નથી.’ લહેરી મલકાતાં મલકાતાં બોલ્યો.

‘સરોજ યાદ રાખજે, તું મારે તાબે નહિ થશે, મારી ઇચ્છા પુરી નહિ પાડશે તો હું મદનને આ છુરીથી દોજખમાં મોકલી દઈશ.’ નવલે છુરી બતાવતાં કહ્યું.

‘ચૂપ, દગાચોર, તારાથી શું થનાર છે? જ્યાં સુધી મારા પતિનો સીતારો પાધરો હશે ત્યાં સુધી તું તેનો વાંકો વાળ કરી શકે એમ નથી.’ તે ડુસરાં ખાતી ખાતી બોલી.

‘નવલ, એને વશ કરવાનું તારાથી નહિ બનશે, એ તો આપણા આ પીરૂમીયાંજ એનો ઘાટ ઉતારશે’ નવલના એક દુઢીઆ ગોઠીઆએ પાસે ઉભેલા મેલાં કપડાંથી સજ્જ થએલા, મવાલી જેવા દેખાતા પુરૂષ તરફ જોઈને બોલ્યો.

‘ઇસમે ક્યાં? મય અકેલા ચે દુકતીકું સીધા દોર કરંગા.’

આટલુંજ કહેતાં તે કદરૂપો બદમાસ સરોજ તરફ ધસ્યો. તેના શરીરને ઘેરવા હાથ પહોળા કર્યાં, પણ ચાલાક સરોજ હિંમત ન હારતાં મામલો ચેતી ગઇ, તે

તરતજ કુદકો મારી ખાટલાની ખીજ તરફ દોડી ગઈ. ત્યાં પછી તે પાપી પહોંચ્યો, અને સરોજના બંને હાથ પકડ્યા. તે દુબટના રાક્ષસી પંજામાંથી હાથ છોડાવવા તે ફાંફાં મારવા લાગી, પરંતુ તે પીશાચના બળ આગળ સરોજનું બળ તલ માત્ર પછી ચાલતું ન હતું.

‘અબી કયા બોલતી હય? હમ કહે વો રસ્તે ચલેગી યા નહિ? બોલ, જલ્દી બોલ.’ નરપીશાએ હાથ વધુને વધુ દબાવ્યા. સરોજથી સહન ન થઈ શક્યું, તેથી ચીસપાડી જમીન ઉપર ઢળી મુળમાંથી ઉપડેલા આડની માફક ઢળી પડી, અને બેસુદ્ધ થઈ ગઈ.

ચાર ગોઠીઆઓ ત્યાર પછી દ્વાર ખંધ કરી આગળના ખંડમાં આવ્યા.

રાત્રિ વહી જતી હતી. આ ચંડાળો, ખુબ રંગરાગમાં આવી દાડની ખાટલીઓ ખાત્રી કરતા હતા. બધા કરતાં લહેરી વધારે ઢીંચતો હતો. તેની આંખ અધીં ખીડા-ઝિલી હતી. તેનું મગજ ચક્કર ચક્કર ફરતું હોય તેમ તેને લાગતું, છતાં તેની પરવા કરતો ન હતો. લૂચ્યા નવલે બધાં કરતાં થોડું પીધું, અને તેઓને બરાબર ગાંડા થએલા બેઠ તેણે ફરેકના ખીસાંમાંથી થોડું ઘણું જે મળ્યું તે તફડાવ્યું. આમ આ ફૂર હૃદયના પીશાઓએ સવાર સુધી નીશામાં ચકચુર બની રાત્રિ પસાર કરી.

## “અચાનક મેળાપ.”



વલનો એક બીજો ગોઠીઓ બંન્નુ કે જોણે પોતાનું નામ કૃષ્ણદાસ રાખ્યું હતું તે હવે કલ્યાણીના નિર્જન પ્રદેશના પેલા ખંડીયર ઘરમાં રહેતો ન હતો. તેણે નંદાને તજ દીધી હતી. જ્યાં સુધી નંદાના પૈસા પુરા થયા નહિ ત્યાં સુધી તેણે તેને તજ નહિ, પરંતુ ખાતના સસાં પડવા લાગ્યા એટલે એક રાત્રિએ તેણે તેને નિંદ્રામાં છેડી પોખારા ગણ્યા.

પ્રભાત થતાં બંન્નુને ન જોવાથી તેણે તેની તપાસ કરી પણ ફેાકટ. હવે તેની આંખના પડદા ખુલ્યા. તેનો બંન્નુ પ્રત્યેનો પ્રેમ ક્રોધમાં પલટાયો. આવા નિર્જન પ્રદેશમાં રહેવાથી તેનું દીલ કંપવા લાગ્યું. તેને આવી ગુચવણમાંથી છુટવાને ખુબ વિચાર કર્યો, પરંતુ તેથી તે વધારે ને વધારે મુંઝાવા લાગી, તેનું મગજ ફરવા લાગ્યું. આવી મુંઝવણમાંથી તેનાથી છુટે મ્હોંયે રડાઈ જવાયું, અને તુટેલા હૃદયે તેણે સ્ટેશન તરફનો રસ્તો લીધો. આ મુખ દ્વારાને જાન ન હતું કે સંસાર સાગરમાં કેટલાકે કેવી રીતે ‘સોનેરી જાળ’ બીછાવી, પૈસા હજમ કરી, મુખ નારીઓને “જેરી--જમાના”માં રખડતી કરી, આખરની ધુળ કરે છે.

ભૂખને લીધે તેનાથી ચાત્રી શકાતું ન હતું. રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં તે ઠોકર ખાતી, પડતી, પગમાં કાંટા વાગતા, લોહી નીકળતું. આ દુઃખથી તે હવે પસ્તાવા લાગી. જીંદગી ઉપર તિરસ્કાર થતાં આત્મ હત્યા કરવાનો વિચાર થતાં ઘડીકમાં જીભ કરડતી તો ઘડીકમાં ચોટલાની લટનો ગળામાં ફાંસો નાખતી.

સ્ટેશન ઉપર આવતાં તે તદ્દન થાકીને લોથપોથ થઈ ગઈ હતી. તેને જોતાંજ ત્યાં જતા આવતા માણસો એક દષ્ટિથી નિહાળતા. કેટલાક ને તેના ફાટા તુટા વસ્ત્રો ઉપર દયા આવતી અને કેટલાકો તેની ઠેકડી કરતા. તેની પાસે ટીકીટના પૈસા પણ ન હતા. ક્યાં જવું? એ વિચારે તેને પાગલ બનાવી. એકવાર તેને એ વિચાર સૂઝયો કે પાછું મુંબઈ જવું અને ડોસી પાસે ક્ષમા માગવી, પણ તે બાણતી હતી કે મુંબઈ જવાથી બધા તેની વાતો કરશે, તેને ધીક્કારશે, અને તેથી તેને દુઃખ દેશે.

ટ્રેન આવવાને હજી દશ મિનીટની વાર હતી. એટલામાં તેણે નિશ્ચય કર્યો કે આજની રાત્રી ત્યાંજ પસાર કરી, લીખ માગી, ખીજે દિવસે જ્યાં નસીબ હોય ત્યાં જવું. દશ વીસની ટ્રેન પ્લેટફોર્મમાં દાખલ થઈ, એટલે નંદા પ્લેટફોર્મ ઉપર આવી. તેણે આખો દિવસ લીખ માંગીને મેળવેલા પૈસામાંથી નાશકની ટીકીટ કઢાવી હતી.

ટ્રેનમાં ગરદી થોડી હતી. તે એક મોટા કમ્પાર્ટમેન્ટમાં ઢાખલ થઈ.

ટ્રેન ઉપડી, નંદાના વિચારો ફરી પાછા મણકાની માફક ફરવા માંડ્યા. સુમસામ રાત્રિ તેના હૃદયને ધડકાવતી હતી. ઈજનના ભૂંગળામાંથી થતો ફકફક અવાજ શાંત રાત્રિનો ભંગ કરી નંદાને વધુ ડરાવતો હતો.

ટ્રેન એક સ્ટેશન પસાર કરી ગઈ. નંદાએ થુંકવાને ખારી બહાર ડોક્યું કર્યું, એવામાં એની નજર છેલ્લા બાંકડા ઉપર પડી, તે એકદમ ચમકી ઉઠી. તે એક અક્ષર પણ ઉચ્ચારી શકી નહિ. ઘડીભર જડવત્ ઉભી રહી ધારી ધારીને તે તરફ જોવા લાગી.

‘કાણુ સરોજ ? અત્યારે રાત્રિએ ક્યાં જતી હશે ? અને વળી એકલી ?’ તે મનમાં ગણગણી.

થોડી વારમાં બંનેની નજર એક થઈ. બંને બોલતાં ગુંચવાયાં.

ઝાડીની ગતી ધીમી થતી ગઈ. નંદા સરોજ પાસે ગઈ. સરોજની આંખમાંથી આંસુ ખર્યાં.

‘ભામી ! રડો છો કેમ ?’

પ્રત્યુત્તર ન મળ્યો.

‘કેમ બોલતાં નથી ?’ ફરી નંદાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

નંદાને આમ બોલતી જોઈ સામેના બાંકડા ઉપર

ઉંઘવાનો ઢાંગ કરતો એક પુરૂષ સુતો હતો, તે આગસ મરડી બેઠો થયો. તેને ભરાઉ મૂછ તથા કાળી દાઢી હતી અને ઠંડીને લીધે તેણે આવરકોટ પહેર્યો હતો.

‘ જહોન તમે મને નહિ ઓળખતા હોવ, હું મદનનો મિત્ર છું. મારું નામ કમળાશંકર. મદન નાશિક હવા ફેર કરવા ગયો છે. ત્યાં હું સરોજ જહોનને તેડીને જાઉં છું. આપ ક્યાં જવાના છો ?’ તે પોતની દાઢી સમારતાં બોલ્યો.

‘ હું પણ નાશિક જ જાઉં છું. ચાલો, ઠીક થયું. મદનભાઈને પણ મળાશે.’ તે જહારથી ખુશ થતી પરંતુ મનમાં મુંઝાતી બોલી, તેને હવે પ્રીતર થઈ કે મદનને કેમ મળાશે ? તે તેને ધીક્કારશે કે કેમ ? આ સવાલથી તેની મુંઝવણમાં વધારો થયો.

‘ સરોજ ભાણી, ભાઈ કેટલા દીવસ થયાં નાશિક ગયા છે ?’ આ પ્રશ્ન થતાંજ પેલા પુરૂષે સરોજના સામું કરડાઈથી જોયું.

‘ થોડા દિવસ થયાં, મને ખરાબર યાદ નથી.’ તે જહીતી જહીતી બોલી.

‘ આમ ઉદાસ કેમ દેખાઓ છો ? તમારી તબીબેત પણ કેવી નબળી પડી ગઈ છે !’

પેલી વ્યક્તિ વચમાંજ બોલી ઉઠી.

‘ મદનની તબીબત હમણા સારી રહેતી નથી, તેથી



સરોજ બહેનને શ્રીકર થયાજ કરે છે. વચમાં એમને પણ તાવ લાગુ પડ્યો હતો એટલે એ પણ નાશક આવે તો સાફ, એવો મદનનો વિચાર થયો છે. એમને ડોક્ટરે આવી નબળી તબીયતે બહુ વાત કરવાની મના કરી છે. સરોજ બહેન, હવે સુધ રહો, નહિ તો વળી ઉબગરાથી માથું દુખશે.' આમ કહી તેણે સરોજને સુવાડી દીધી.

\* \* \* \* \*

નાશક આગ્યું. પેલાએ સરોજને ધીરેથી ઉઠાડી. લગેજમાં માત્ર એક બેગ હતી, તે ઉપાડી સરોજ તથા નંદાને લઈ તે સ્ટેશન બહાર ગયો.

નંદાની હાજરીથી પેલો પુરૂષ કંઈક ગુચ્ચવણમાં પડ્યો. તેના કપાળ ઉપર કરચલી વળી હતી તે ઉપરથીજ જણાઈ આવતું હતું કે તે એક મોટા વિચારમાં પડી ગયો હતો. અંતે તેના મ્હોંપર આશાના કિરણો પડ્યાં, તે મૂંછમાં રહેજ હર્યો, અને ખુંખારો ખાધો. નંદાને ઉદ્દેશી બોલ્યો,

‘બહેન, પેલી સામી ટાંકી જણાય છે, ત્યાંથી આ લોટામાં પાણી ભરી લાવો, એટલે હું ગાડી ભાડે કરું, પછી આપણે જરા મ્હોં ઘોઈ શહેરમાં જઈએ’ નંદા લોટો લઈ દુર દેખાતી ટાંકી તરફ ગઈ.

તે થોડે છેટે ન ગઈ હશે તેટલામાં પેલા પુરૂષે એક બંધ ગાડી ભાડે કરી તરતજ સરોજને લઈ, બેસી, અડપ-

બંધ જતો રહ્યો. આ બનાવ એટલો જલદી બની ગયો કે નંદા ટાંકી સુધી પહોંચતામાં તો તે ઘણું છેટે નીકળી ગયો.

થોડી વારમાં નંદા પાણી લઈને આવી. બન્નેને ન જોતાં આબુબાબુ તપાસ માટે દોડી. તેણે આ બધું સ્વપ્ન જોયું હોય તેમ લાગ્યું. તે સરોજ હતી કે તેના જેવા ચહેરાવાળી કોઈ બીજી સ્ત્રી હતી એ વિચારે તેનું મગજ ભ્રમાવી મુક્યું. પાણી ભરવા જવાનું કહી આમ અલોપ થયાથી નંદાને શંકા પણ થવા લાગી કે આ કોઈ બદમાસનું કાવત્રું હશે, અને તે સ્ત્રી તે બીજું કોઈજ નહિ પણ મદનની પત્નિ સરોજ હતી પરંતુ આમ ચોરી છુપીથી નાસવાનું કારણ શું? અને તેની સાથેના પુરૂષને તો કોઈ દિવસ નંદાએ મદનના મિત્ર તરીકે જોયો પણ નથી. આ બધી ગુંચવણીમાં અથડાતી નંદાએ ચૌટાનો રસ્તો લીધો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

“ કમનસીબ કુટુંબ ”



લીશાન અને રૌનકદાર શારદા ભૂવનનો દેખાવ હવે બદલાઈ ગયો હતો. આગે તેની સુંદરતા હરી લીધી હતી. તેના ઉપર થોડું સમાર કામ થતું હતું.

સુખના સમયમાં મદન તથા તેનું કુટુંબ કે જે હંમેશા

રહાંજે ફરવા જતું, તે હવે ઘરમાંજ ભરાઈ રહેતું. દ્વારકાઢાસને વેપારમાં ભારે ખોટ આવી; ખર્ચ ચાલુજ હતો. લેણદારોનું દેવું ચુકવતાં માત્ર ગણી ગાંઠી રકમ શેઠ પાસે હતી. બહાર ગામની મીલકત પરસ્વાધીન થઈ ચુકી હતી. આવા દુઃખના દીવસો પસાર કરતું એ કુટુંબ અત્યારે સાંજે આગળના દિવાનખાનામાં શોચ કરતું બેઠું હતું. સરોજના ગુમ થવાથી દુઃખી કુટુંબ ઉપર જળરો આઘાત થયો. મદન તેની પ્રાણુસમી સરોજને, ગુણીયલ પત્નિને સંભારતાં આંધુનો વરસાદ વરસાવતો. તેના મીઠા શબ્દો સંભારતો, તેની પતિ ભક્તિને અત્યાર સુધી ન બાણી શક્યો તેથી તેના હૃદયના ચુરેચુર થઈ જતા હતા, અને વળી પોતાના કુટુંબની આવી દુઃખી સ્થિતિ જોઈ તેને વધારે લાગી આવતું.

બધાં મૂગે મોઢે બેસી રહ્યાં હતાં. કીશોરીના ગાલ ઉપર આંધુના સુકાયેલા લીટા માલમ પડતા હતા. દ્વારકાઢાસ કંઈક બોલવા જતા હતા તેટલામાં ઘાટીએ આવી તેમના હાથમાં એક કવર મુક્યું, શેઠે ઉલટાવી સુલટાવીને બેયું, ઉપર નાશકની છાપ હતી. તેણે કવર ફેડી પત્ર વાંચવા માંડ્યો. પત્ર ટુંકો હતો, અને પેનસીલથી લખાયેલો હતો. પત્ર અર્ધો નહિ વાંચ્યો હશે તેટલામાં શેઠની આંખ તિક્ષ્ણ થઈ. તેમનાથી એક ધીમે અવાજ નીકળી ગયો. બધાંએ આતુર હૃદયે શેઠના સામું બેયું; શેઠે ક્રોધથી મદન તરફ

પત્ર ફેંક્યો અને કપડાં પહેરી તરતજ બહાર નીકળ્યા.  
શેઠની આવી વર્તણૂકથી બધા અચંબો પામ્યા.

‘બેટા, કોનો કાગળ છે ? વાંચી સંભળાવને ભેડે ?’  
શારદાએ આંખમાંથી એક અશ્રુનું બીંદુ ટપકાવતાં કહ્યું.  
મદને ધૂજતે સાહે વાંચવા માંડ્યું.

“પૂજ્ય મામાશ્રી, તથા અ સૌ. શારદામામી,

દી૦ આપની કમનસીબ દુઃખી નંદાના પ્રણામ. હું  
અત્રે કેવી રીતે આવી અને ક્યાં હતી એ બધું વર્ણન  
આપને મળીશ ત્યારે કહીશ; મારાથી તમને મળવાની  
હિમ્મત પણ થતી નથી. હું પાપી છું, મામા ! માફ મહેલ  
પણ નથી આવતું. હું મારા પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરું છું.  
મને હવે જીવવાનું નથી ગમતું. બીજું મદનભાઈ અત્રે ક્યાં  
રહે છે ? તે લખશે. પરમદિવસે સરોજભાભી અને મદન-  
ભાઈના મિત્ર કમળાશંકર દ્રેનમાં મળ્યાં હતાં, તેઓ મારી  
સાથે નાશક ઉતર્યા હતાં. મેં ભાભી સાથે વાત કરવા બહુએ  
કર્યું પણ કોણ જાણે ભાભીને શું ખોટું લાગ્યું છે કે જેથી  
તેને મારી સાથે બરાબર વાતચીત પણ કરી નથી. નાશક ઉતર્યા  
બાદ સ્ટેશનની બહાર નીકળતાં, કમળાશંકરના કહેવાથી  
હું પાણીનો લોટો ભરવા ગઈ, આવીને જોયું તો તેઓ ત્યાં  
ન હતાં, આથી હું બહુ આશ્ચર્ય પામું છું એજ.

દી. નિર્ભાગી નંદા.”

પત્ર વાંચી રહેતાંજ મદનથી છુટે મહોંયે રડાઈ જવાયું. તે એક નાના બાળકની માફક મોટેથી રડ્યો. આ જોઈ શારદા અને કીશોરી રડ્યાં. એટલુંજ નહિ પણ શારદા-ભુવનમાં આજે કેટલા વર્ષો થયાં નોકરી કરતા ને કરોન્ની આંખમાં પણ આંસુ ભરાઈ આવ્યા. થોડીવારમાં દ્વારકાદાસ પાછા ફર્યા, તેના મહોંપર પહેલાંની લાલી જતી રહી હતી. તેણે મદનને સમજાવી શાંત કરતાં કહ્યું. ‘ગભરાઈશ નહિ બેટા, દુઃખમાં સુખ માની લે તેજ ખરો નર, મેં સુશીલને ટેલીફોન કર્યો છે. સુશીલ આવશે પછી આપણે શું કરવું તેનો વિચાર કરીશું. નક્કિ પેલા બદમાસોનુંજ કાવત્રું છે.’ સુશીલ ઝપાટામધ દ્વારમાં પેઠો. તેણે આવતાં વારજ પૂછ્યું.

‘કાકા, શું ખબર છે ?’

‘લે આ કાગળ, વાંચી જો.’ મદને કાગળ આપતાં કહ્યું.

પત્ર પુરો વાંચી રહી સુશીલ બેઠ્યો, ‘કાકા, એ પણ હીક થયું.’

‘કેમ વાડ, ભાઈ !’

‘આપણને સરોજ બહેન ધારવા કરતાં બહેલાં મળશે.’ સુશીલ બેઠ્યો.

સુશીલના આવા હિમ્મત ભર્યા ઉદ્ગારોથી તેઓને શક્તિ મળતી. આવા દુઃખમાં કોઈપણ તેઓની મદદે ઉભું

રહ્યું હોય તો તે સુશીલ એકલોજ હતો. ‘સુશીલ, તું બેટા બહુ ડાહ્યો છે, તારી આવડી નાની ઉંમરમાં આટલું બૃદ્ધ જેટલું જ્ઞાન અને ડહાપણ જોઈ હું ઘણી અજબ થાઉં છું, ભાઈ મારે તો જેવો મદન તેવોજ તું છે.’ શારદા સુશીલના માથે હાથ ફેરવતાં બોલી.

\* \* \* \* \*

અંધારૂં થયું હતું, વાળુ કરવાની વખત થઈ ગઈ હતી, પરંતુ કોઈને ખાવાનું રૂચતું નહિ. સુશીલને ઘણા આગ્રહ કર્યાંથી તેણે પણ સર્વે સાથે ખાઈ લીધું. ખાતાં ખાતાં મદન બોલ્યો ‘ખાપૂ, આજે સવારે પેટો કસ્તુરચંદ ઉઘરાણીએ આવ્યો હતો; મેં કહ્યું કે પછી આવજો છતાં તે પૈસાની માંગણી કર્યાજ કરતો હતો.’

‘હવે તે નહિ આવે, કાકા મેં તમારૂં ઢાગીનાનું ખીલ ચુકવી દીધું છે.’

‘સુશીલ, તું કેવો દયાળુ છોકરો છે ! તારૂં દીલ પણ કેટલું કોમળ છે ! તને અમારા દુખમાં શું ભાગ લેવાનું મન થાય છે ! ભાઈ તારા માઆપ જાણશે તો તને શું કહેશે ?’ દારકાઢાસ આ વાત જાણી બોલ્યા.

‘કાકા, કંઈ કહેશે નહિ, પરંતુ મને શાખાશી આપશે. આ તો શું પણ મારા જીવના જોખમે પણ હું મદનના લાભને માટે જે કરવું ઘટે તે કરૂં.’

‘સો વર્ષનો થજે, ભાઈ, અને મદન સાથે આવુંજ હેત રાખજે.’

દ્વારકાદાસે આશીર્વાદ દીધો. વાળુ કયા બાદ સર્વે જરૂખામાં બેઠાં. શોકમાં એકચિત્ત થયેલા મદનને ચિંતામાંથી દુર કરવા સુશીલે અનેક વાતો કહી પણ તે દિવાનાનું હૃદય તો તેની જીવન સખીની અંખના કયાં કરતું હતું. તે હવે પુરેપુરો નીંદ્રામાંથી જાગી સારા રસ્તા પર આવ્યો હતો, અને કુમારે આજ્ઞાતાં જે દુઃખ રહેલું પડ્યું તેની યાદ કરતાં અતી શોચ કરતો હતો. તેની આંખમાંના અળાળામાં જોઈ શેઠે અતી મમતાથી તેને પાસે બેસાડી બોધ દીધો.

“મદન, મારે હવે તને વધારે કહેવાનું રહ્યું નથી, પ્રભુએજ તને શિક્ષા કરી છે. મારું કહ્યું સાંભળ્યું નહિ ત્યારેજ આ પરિણામ ભેગવવાનો વખત આવ્યો, આથી તને એકલાનેજ નહિ પણ આખું કુટુંબ સંકટમાં સપડાયું છે; હવે શોચ કરે કંઈ વળે એમ નથી. માત્ર એટલુંજ ધ્યાનમાં રાખ કે હવેથી મિત્રો કરે તે બરાબર તપાસીને કરજે. દુનિયામાં સુશીલ જેવા મિત્રો મેળવવા મુશ્કેલ છે. હીરા-આમાંથી સાચો હીરો ભાગ્યેજ પ્રાપ્ત થાય છે. સુશીલને કદી પણ છોડતો નહિ, એ તને સુખમાં પણ રહાશે અને દુઃખમાં પણ વળગી રહેશે.....” સુશીલની પ્રસંશા સાંભળતાં

કિશોરીના મુખમાં સ્મીત ભરાઈ આવ્યું; આ તારી બા અને હું તો હવે થોડા દિવસના મહેમાન છીએ, પછી તારેજ ઘરખટલો ચલાવવો પડશે. અમે કીશોરીને પરણાવીને મરીએ તો સાફ નહિતો તારેજ એ કાર્ય કરવું પડશે. તારે તો આખો સંસાર ખેડવાનો બાકી રહ્યો. બીલકુલ મૂંઝાતો ના, મારા ળાલા બેટા, ધંધર સૌ રૂડાં વાનાં કરશે. એમ બાણજે કે થોડા દિવસમાં સરોજ પાછી મળશે. પ્રભુ તને સો વર્ષનો કરે અને તારા કુટુંબ સાથે સુખી રાખે.” બધાની આંખમાંથી આંસુના બીંદુ સરી પડ્યાં. આટલું બોલી દ્વારકાદાસ શયન-ગૃહમાં ચાલ્યા ગયા, અને સુશીલ તેમની રબા લઈ ઘર તરફ વળ્યો.

પ્રકરણ ૨૩મું.

“નવલની શોધમાં લહેરીની મદદ.”



રહાલુવનમાંથી નીકળી સુશીલે એક વીક્ટોરીઆ ભાડે કરી ઘર તરફ હંકારાવી. કદી કદી વીક્ટોરીઆ ગરદીને લીધે એકાએક થોભતી ત્યારે તેની વિચાર માળા તુટતી.

ઘર વટાવી ગાડી વીસ પચીસ પગલાં આગળ ચાલી ગઈ છતાં તેનું ભાન રહ્યું નહિ. છેવટે ગાડીવાળાએ કહ્યું ‘શેઠ, ગાડી



કહાંસે લેઉં ?' પૂછ્યું ત્યારે તેણે જોયું તો ગાડી, આગળ જતી રહી હતી. તે ભાડાના પૈસા આપી ઘર તરફ ગયો.

સુશીલની માતા સુશીલના જેવાજ સ્વભાવની હતી. તેપુખ્ત ઉંમરની સદ્ગુણનો ભંડાર હતી. તે તેના તેજસ્વી મુખ ઉપરથી માલમ પડતું હતું. તેને માત્ર એક સુશીલ અને પ્રભા એ બે સંતાનો હતાં. પ્રભા સુશીલથી બે વર્ષ નાની હતી. પ્રભામાં પણ માતાના ગુણો ઉતર્યા હતા. પ્રભા જરા ઠીંગણી હતી, ગૌરવર્ણની હતી. તેનામાં દરેકને આકર્ષવાની શક્તિ હતી, અને તે રૂપથી નહિ પણ તેનામાં વસેલા ગુણથી. તેનું હૃદય બહુ કેમળ હતું. પારકું દુઃખ તેનાથી ખમી શકાતું નહિ. તે સારે ઘેર પસંદી હતી. તેનો પતી બેરીસ્ટર હતો. ભાઈ તેના પ્રાણ સમો હતો. તેણે ગુજરાતીનું સારૂ જ્ઞાન મેળવી, અંગ્રેજી પણ કામચલાઉ, સુશીલ પાસેથી શીખી કુટુંબમાં તે અતી પ્રિય થઈ પડી હતી. તેનો ટીખળી સ્વભાવ તેના પરિચયમાં આવનારને આનંદ ઉપજાવતો હતો. કેટલીક વખત સુશીલ બહારગામ જતો ત્યારે પ્રભાને પૂછતો, 'પ્રભા, તારે માટે શું લાવું ?'

તે ખડખડ હસતાં કહેતી 'મોટાભાઈ, મારે તો બીજું કંઈ નહિ જોઈએ, ફક્ત ભાભીજી જોઈએ.' આ સાંભળતાંજ સુશીલ તેને બહાલથી ટપલી મારી ગુસ્સે થવાનો ડાળ

કરતો પણ પ્રભા તેને વધારે ચીડવતી.

આ ભાઈ જડેનમાં કલેશનું નામ નિશાન ન હતું.  
ખન્ને તેમની માતાને પૂછું રીતે ચાહતાં.

રાત્રિના નવના ટકેરા થયા હતા. સુશીલની માતા  
મંગળા, સુશીલની રાહ ભેટી ખારીએ બેઠી હતી. પ્રભા  
પણ રસોઈ તૈયાર કરી સુશીલના આવવાની રાહ ભેડી રહી  
હતી. એટલામાંજ સુશીલ આવી પહોંચ્યો.

‘સુશીલ, બેટા કેમ વાર લાગી ?’

‘મદનને ત્યાં ગયો હતો’

‘સરોજના કંઈ સમાચાર મળ્યા ? અરરર પ્રભુ !  
કેવી આફત !’

તે ભલી સ્ત્રી નિઃશ્વાસ નાખતાં બોલી ઉઠી. ‘તેનો  
પત્તો મળ્યો છે. તે હાલ નાશકમાં છે. હું આજની રાત્રિની  
ગાડીમાંજ નાશક જવા માંગું છું.’

‘કેમ બેટા એવું શું છે !’ તે વચમાંજ બોલી ઉઠી.

‘બા, અત્યારે વાત કરવાનો સમય નથી મને જેમ  
ખને તેમ જલદી જવા દે’ તે ઘણાજ ઉતાવળમાં હોય  
એમ લાગતું હતું.

પ્રભા ભાઈને આવી ઉતાવળમાં ભેધ ગભરાઈ ગઈ,  
પરંતુ તેણે એક પણ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો નહિ.

સુશીલ જમી રહ્યો એટલા વખતમાં પ્રભાએ તેના

કપડાં વીગેરેની ઁગ તૈયાર કરી. સુશીલ તૈયાર થઈ રાત્રની ટ્રેન પકડવા વિચાર કરી, ખન્નેની રજા લઈ ઉપડી ગયો.

સ્ટેશન ઉપર આવતાં ટ્રેન આવી હતી તેમાં ચઢી ઁઠો. ટ્રેન ઉપડી ઁટલે તેણે સરોજને કેવી રીતે મેલવવી તેની યુક્તિઁચો રચવા લાગ્યો. ટ્રેનનો ધમધમાટ તેના વિચારોમાં ખલેલ કરતો ન હતો.

ટ્રેન રસ્તામાં લેટ થઈ, આથી સુશીલ પાંચ વાગે નાશક ઉતર્યો. તેણે સીધો લોજનો રસ્તો લીધો. તેને નાશકમાં ઁળખનારા હતાં, પરંતુ તેમને ત્યાં ઉતરવાને ખલેલ લોજમાં ઉતરવાનું તેણે વધારે પસંદ કર્યું.

લોજમાંથી જમીને તે બાર વાગે C. I. D.ની ઁપ્રીસમાં ગયો. ત્યાં તેણે બધી હકીકત કહી, ઁને પત્તો મેળવવા જણાવી ત્યાંથી તે મંદીર તરફ ગયો. દર્શન કરી તે મંદીરમાંથી બહાર નીકળતો હતો તેવામાં તેની આસપાસ ભિખારૂઁચો લીખ માંગવાને વીંટળાયા. તેની નજર ઁક દુર ઁઠેલી બાઈ ઉપર પડી, તે ઁંકર્યો. બીજી વાર બારીકાઈથી તેણે તે બાઈ તરફ દ્રષ્ટિ નાખી. તરતજ તેના તરફ દોડયો. પેલી બાઈ પણ ઁને જોઈ વિસ્મય પામી. તે બન્ને ઁક પણ શબ્દો બોલ્યા સિવાય ત્યાંથી બહાર નીકળ્યાં.

તે ઁ બીજી કોઈજ નહિ પણ નંદા હતી. તેઁચો

એકાંત જગ્યામાં આવ્યાં, એટલે નંદાએ બધી વાત વિગતવાર કહી; સુશીલે વચમાં પૂછ્યું. ‘પછી શું થયું?’

“ત્યાર પછી તેઓ ગાડીમાં બેસી ચાલી ગયાં હોવાં જોઈએ, પછી મેં એક પત્રમાં આ વાત જણાવી, તે પત્ર દ્વારકાદાસ મામા ઉપર ખીડયો.’ નંદાએ વાત કરતાં જણાવ્યું. ‘હા, તે પત્ર અમે’ વાંચ્યો હતો પછી, !’ સુશીલે પુરેપુરી વાત સાંભળવા ઇચ્છા બતાવી. ‘તેમના આમ એકાએક ચાલી જવાથી મને સરોજને મેળવવાની આશા જતી રહી. મેં ત્યારથીજ જાણ્યું હતું કે આમાં કંઈપણ ભેદ હોવો જોઈએ. ત્યાર પછી બીજા માંગતી આ દેવ મંદીરમાં હું પડી રહું છું. ભાઈ, હું જ્યારે મારી પાછલી જીંદગી યાદ કરું છું. ત્યારે માફ હોયુ ભરાઈ આવે છે. મને મારી માસી તથા મામા આશરો આપશે કે કેમ તેનો વિચાર કર્યાજ કરું છું. ભાઈ આગળની હકિકત તો આપ જાણતાજ હશે. તે ચંડાળે મને ફસાવી હે પ્રભુ !” આટલું બોલતાં તેની આંખો અશ્રુથી ભરાઈ આવી. સુશીલે તેને શાંત કરી બે રૂપીઆ આપ્યા. અને સાંજે મંદીરમાંજ મળવાનું કહ્યું, પછી તેઓ છુટા પડ્યા. તેણે જ્યારે નંદાના હાથમાં બે રૂપીઆ મુક્યા ત્યારે એક ઠીંગણી આકૃતિ દુર તેઓની હીલચાલ બારીકાઈથી નિહાળી રહી હતી, પરંતુ સુશીલને તેનો ખીલકુલ ખ્યાલ

ન હતો. જેવો તે લોજ તરફ ગયો તેવોજ તે માણસ સુશીલની પાછળ પાછળ આવતો હતો. સુશીલ લોજમાં પેઠો. તેની પુઠ તે પણ આવ્યો. અને સુશીલ કયા ઝોરડામાં જાય છે એ તેણે જોઈને ધ્યાનમાં રાખ્યું અને ઝોરડાનો નંબર લખી લીધો.

સાંજના સાડા ચાર થયા હશે. ફરી પાછો પેલો બટુક પુરુષ આવ્યો. તેનો કેસ લપકાબંધ હતો. ઘડીકમાં સીટી વગાડતો, તેની નાની લોકડી ફેરવતો લોજના પગથીયાં ઉપર ચઢ્યો, અને મેનેજરની સાથે વાત કરવા લાગ્યો.

‘બારમા નંબરની રૂમમાં મારા એક દોસ્ત મી. નાનુભાઈ કરીને ઉતર્યા છે તેમને હું મળવા માગું છું’

મેનેજરે ચોપડામાં જોયું અને બોલી ઉઠ્યો, ‘નહિ, તેમનું નામ તો સુશીલકાન્ત છે.’

‘Oh! I see ઠીક છે સાહેબજી’ તે જરા આમળ વળ્યો અને ધીરે ધીરે દાદરના પગથીયાં ચઢી બારમા નંબરની રૂમમાં ડોકીયું કયું તો જણાયું કે સુશીલ અંદર બોલીને સુતો હતો. પેલા પુરૂષે એક ઘાટીના પોરીયાને બોલાવી, સુશીલ જ્યારે જાગૃત થાય ત્યારે તેને ચીઠ્ઠી આપવાનું કહી તે દાદર ઉતરી ગયો.

થોડીવાર પછી સુશીલ જાગ્યો; છોકરાએ આવી તેના હાથમાં ચીઠ્ઠી મુકતાં કહ્યું ‘શેઠ એક મનુષ્ય આલો હોતા આની

તેની તુમાલા દીયાલા ચીટ્ટી માલા દીલી હયે. આટલું કહી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. સુશીલે અકિત થઇ ચીટ્ટી વાંચી, તેમાં લખ્યું હતું કે :—

“સાહેબ,

આપને હું ઓળખું છું. તમે પણ મને ઓળખતા હશે. હું આપને એક અગત્યના કામ માટે મળવા માગું છું. હું ધારૂં છું કે આપ કદાચ હું જે બાબત ઉપર વાત કરવા માંગું છે તેને માટેજ આપ અહીં આવ્યા હશે. હું જરૂર આજ રાત્રે નદી કિનારે ઉત્તર દિશા તરફના નાના પુલ તરફની વડની ઘટા છે ત્યાં મળીશ. આપ આવશે તો આપને જરૂર લાભ થશેજ

આપ પછીથીજ ઓલખશે.”

ચીટ્ટી લખનારનું નામ ન હોવાથી સુશીલ વધારે ગુંચવાયો. ચીટ્ટીમાં લખેલે સ્થલે જવું કે નહિ તે માટે વિચારવા લાગ્યો.

વળી કોઈ બદમાસનું કાવત્રું તો ન હોય, ગમે તેમ થાય પણ એક વખત છુપાઈને જવું તો ખરૂં. આમ વિચાર કરતાં તેણે છોકરા પાસે ચૂકા મંગાવી પીધી અને સીગાર સળગાવી ઓરડામાં ફરવા લાગ્યો. દીવાબતી થઇ ત્યાં સુધી સુશીલ ઓરડામાં ભરાઈ રહ્યો. અંધારૂં થતાં તેણે વાળુ કચું, અને સુટ પહેરી ખીસામાં એક નાની સરખી

રીવોલ્વર રાખી નીકળ્યો. કંઈપણ ઝપાઝપી થાય તેને માટે તે તૈયારજ હતો. નદી દૂર હોવાથી તેણે ગાડી બાંડે કરી, અને પુલથી થોડે દૂર ઉતરી પડી ગાડીવાળાને બાહુ ચુકવી આપ્યું.

લગભગ દશ થવા આબ્યા, અગીયાર થયા, તે પુલની સામેની ઘટામાં છુપાઈ રહ્યો કે જ્યાંથી તે સામે બધું જોઈ શકતો હતો. શુદ્ધ ચૌદશ હતી એટલે ચંદની સારી હતી. થોડો વખત થયો હશે એટલામાં સામેની ઘટામાંથી એક નાનું સરખું જનાવર સરકતું હોય તેમ એક આકૃતિ નીકળી આવી. તે પુલ તરફ આવતી હતી. સુશીલે-તરતજ રીવોલ્વર પર હાથ નાખ્યો. એજ સમયે પેલાએ ધીમી સીસોટી વગાડી, અને સુશીલની નજીક આવી પહોંચ્યો.

‘મહેરબાન, આપણાથી અહીં વાતચીત થશે નહિ માટે ચાલો સામે પેલો ઘોળો પથ્થર ફેંચાય છે ત્યાં.’ ઠીંગુસે તેની પાસે આવતાં કહ્યું.

‘જે, કંઈપણ દગો રચ્યો તો મારી પાસે રીવોલ્વર ભરેલી છે એ યાદ રાખજે.’ બહાદુર સુશીલે તેના જવાબમાં જણાવ્યું.

‘સાહેબ, એમ ગુસ્સે શું થાઓ છો?’ તેણે નમન-તાર્છથી પ્રત્યુત્તર દીધો. તેઓ પથ્થર આગળ આબ્યા. ત્યાં

પણ એક તરફ ઝાડી હતી તેમાં આ બન્ને જણા છુપાયા.

‘સાહેબ, જુઓ, અને મને ઝોળખો કે હું કેણુ છું?’  
આમ કરી તેણે કાંડી સળગાવી તેના ચહેરા સામે ધરી.

‘ઓ...તું કેણુ? પેલા નીચ નવલ સાથે ફરતો હતો તેજ મદનને અપડાવવામાં તું પણ હતોને? કમબખ્ત ઉભો રહે, અહીંથી તને જીવતો જવા દેવો એ જોખમ ભરેલું છે.’ સુશીલે તેજ વખતે રીવોલ્વર કાઢી તેની સામે ટાંકી.

‘મહેરબાન, આપ દયાળુ છો, મારી વાત તો સાંભળો પછીથી હું મરવા ખુશી છું, હું તમને એવી વાત કરીશ કે તે સાંભળ્યા પછી તમે મને ઇનામ આપશો.’

‘બાત્ર જોઈએ જલ્દી, શું છે?’

‘નવલની સ્ત્રી સરોજ અહીં નાશકમાં છે.’

‘તે મને ખબર છે, પછી.’

‘ભાઈ સાહેબ, જરા ધીરે થાઓ હજી તો મારે બહુ કહેવાનું છે, અને તે ક્યાં છે તે પણ મને ખબર છે.’

‘ઓ ખેવકુફ! જલ્દી બોલ, નકામી વાતને લંબાવ ના.’

‘દયો ત્યારે બધીજ વાત કહું છું. પરંતુ પહેલાં નક્કિ કરો કે આ વાત કહું તેના બદલામાં મને શું આપશો?’

‘પહેલાં વાત કહે પછી જોઈશ.’



‘ કીક ત્યારે, પણ મને નિરાશ ના કરતા હું સાહેબ !’  
તે જરા ધૂજતો ધૂજતો બોલ્યો.

‘ વાત એમ છે કે હું. નવલ અને એક બીજો માણસ  
સરોજને રાત્રિએ ઉઠાવી મુંબઈમાં અમારી ‘ રેડ લાઈન  
કલબમાં ’ રાખી હતી. શારદા લુવનને આગ પણ અમેજ  
લગાડી હતી.

મદનની આંખ લાલચોળ થઈ ગઈ, પછી એક રાત્રે  
નવલ સરોજને નાશક લઈ આવ્યો. રસ્તામાં મદનની કોઈ  
એક સગી સાથે નવલનો મેળાપ થયો. પરંતુ ચાલાક નવલે  
તેને જરા પણ ઠેસ આવવા દીધો નહિ તેને બીજે ત્રીજે  
દિવસે હું અને એક બીજો માણસ નવલના રહેઠાણે આવ્યા.  
આ મકાન મુસલમાનોની વસ્તીમાં છે. નવલ હાલ મુસલમાની  
ડ્રેસ પહેરે છે. અને એક સાધારણ માણસ તરીકે રહે છે.  
સરોજને એક નાની કોટડીમાં પુરી તેના પર સખ્ત જાપતો  
રાખવામાં આવ્યો છે. અમને નવલે આ ઠેકાણું પહેલેથીજ  
જણાવ્યું હતું એટલે અમે પણ મુસલમાનના પોશાકમાં  
ત્યા ગયાં. નવલની સાથે રહ્યા પછી મારે કેટલાક કારણોમાં  
તેની સાથે તકરાર થઈ. આથી મેં તેની ઠોસ્ટી છોડી દીધી.  
અને એક સમે છાની રીતે નીકળી નાઠો, કારણકે નવલ મને  
સહીસલામત જવા દે એમ ન હતો કારણ કે તેને જા્ય હતો

કે કઢાય આ વાત કોઈને જણાવી દઉં. અત્યારે તો એ મારી તપાસમાં જ હશે. હું છુપાતો છુપાતો શહેરમાંથી કોઈ બીજે ગામ નીકળી જવા જતો હતો તેટલામાં મેં આપને પેલી સ્ત્રી સાથે વાત કરતાં જોયા. મેં આપને અગાઉ મુંબઈમાં જોયા હતા. અને હું જાણું છું કે આપ મદનના સાચા મિત્ર છો. તમારે સરોજને મળવું હોય તો ઉતાવળ કરો નહિ તો તે મને કુટી ગએલો જાણી તે મકાનમાંથી નાસી જશે. ચાલો હું તમને દુરથી તે મકાન બતાઉં.’

‘તે મકાન ક્યાં છે?’

‘તમને નહિ જડશે, પરંતુ, તે અચકાતાં બોલ્યો મને હવે ઇનામ શું આપશે?’

‘બદમાસ, તને નહિ કહ્યું કે પછીથી જોઈશ, ચાલ આગળ થા, મને તે મકાને લઈ જા.’ પીસ્તોલ બતાવતાં કહ્યું

તરતજ તે બંને અપાટાબધ શહેર તરફ ચાલ્યા. સુશીલના પગ આ વખતે શીકારી કુતરાની માફક અપાટાબધ ઉપડતા; ક્વચિત પેલો પુરુષ સુશીલની ગતિને પહોંચી વળતો નહિ ત્યારે ધીરે ચાલતો. લગભગ પોણા કલાકે એક નાનું સરખું બજાર વટાવી તેઓ ગંદી વસ્તીમાં આવી લાખ્યા કે જ્યાં બદમાસોની વસ્તી માલમ પડતી હતી. સુશીલે ઠીંગુજીનો હાથ પકડી કહ્યું, ‘ચાલ, ચોકી ઉપર જઈ આવીએ.’

‘ ના લાઇસાહેબ, તમે મને પોલીસને સ્વાધીન કરો.’

‘ નહિ તને પકડાઉં, મારે આ કામમાં પોલીસની મદદ લેવી પડશે ’

બન્ને જણા ચોક્કી ઉપર ગયા, સુશીલે પોલીસની મદદ માગી. ફેજહાર બંતે વેશ બદલી તેની સાથે નીકળ્યા. રસ્તે ચાલતાં સુશીલે ઠીંગુસના કાનમાં કહ્યું;

‘ અલ્યા તારૂં નામ તેં કહ્યું નહિ, ’

‘ જી, મારૂં નામ લહેરી. ’

‘ ઠીક. તું પ્રથમ તો એ મકાનમાં જા, અને નવલની સાથે જાણે કંઈપણ તેની સાથે તકરાર થઈ ન હોય તેવી રીતે વર્તજે. ત્યાર પછી તું કોઈપણ પ્રકારે અમને ખબર કરજે એટલે અમે આવીશું. સાવચેત રહેજે, જો આ કામ થયું તો તને ભારે ઈનામ આપીશ, જા એટલુંજ. ’

લહેરી ખુંધ હલાવતો હલાવતો ત્વરાથી સામેની ગલીમાં ગયો. ઇન્સ્પેક્ટર તથા સુશીલ પણ તેની પાછળ ધીરે ધીરે ગયા.

અર્ધો કલાક વહી ગયો હશે એટલામાંજ ખુંધો પાછો ફર્યો. તેણે આવી સુશીલના કાનમાં કહ્યું. ‘ સાહેબ, શિકાર છટકી ગયો છે, આપણે બહુ મોડા થયા; હું ઉપર ગયો ત્યારે એક મુશલમાન અંદર જુના ખાંકડા ઉપર બેઠો હતો,

તે મને ઓળખે છે એટલે હું અંદર જઈ શક્યો. તેણે મને જોતાંજ કહ્યું કે નવલ નાશકમાં નથી. તે ગઈ કાલે ઉપડી ગયો છે, બે ત્રણ દિવસમાં આવવાની વચ્છી છે. મેં સરોજને વિષે પૂછતાં જણાવ્યું કે તે પણ નવલની સાથે ગઈ છે.’

‘મી. સુશીલકાન્ત, આ માણસ કહે છે તે મને સત્ય લાગતું નથી.. આપણે ઉપર જઈને જોવામાંજ ફાયદો છે, કારણ કે ગુન્હેગારો પોલીસને આડે રસ્તે દોરવવાના ઉપાયો આવી રીતે યોજતાજ રહે છે.’ ફોજદારે સુશીલને સમજાવતાં કહ્યું. તેઓ ત્રણે જણા તે મકાન આગળ આવ્યા. લહેરી આગળ ચાલતો હતો અને ફોજદાર તેની પાછળ હતા. ઉપર આવી તે ઓરડાનું બારણું ઠીંગુસે હળવેથી ખખડાવ્યું.

‘કોણ ?’ અંદરથી અવાજ આવ્યો. આ અવાજની સાથેજ કંઈક માણસના ધસારાબંધ ચાલવાનો ખડખડાટ પણ સંભળાયો.

ફોજદાર સાવધ થયો. તેણે સુશીલને હોંશીયાર રહેવા કહ્યું ‘મીસ્ટર સુશીલ આપણો શિકાર અહિંજ છે, એમ ખાત્રી છે’ તે તદ્દન ધીરેથી સુશીલના કાનમાં ગળુગણ્યો.

એક મજબુત ખાંધાના મુસલમાને બારણું ઉઘાડ્યું. તેણે દ્વાર ઉઘાડતાં વધારે વખત લગાડ્યો હતો. ‘ક્યું લહેરી પ્રીર આયા, યે સબ કોન હૈ ?’

‘ મેરે હોસ્તો હૈ, મેં જરા આપકી સાથ ખાત કરનેકું મંગતા હું.’

‘ આઈએ ’ તેણે ત્રણે જણાને અંદર બેસાડયા.

લહેરી ફેજદારની સૂચના મુજબ તેની સાથે વાતોના તડાકા મારવા લાગ્યો; પરંતુ પેલાનું ચિત્ત તેમાં ન હતું. તે આકુળવ્યાકુળ થતો હતો. ઘડીકમાં અંદર નજર નાખતો તે મુસલમાન છેવટે બોલ્યો.

‘ હોસ્ત, મુઝે ઉંઘ અળી આતી હૈ; કબઅપન મીલેંગે? અખતો મેં સો જાઉંગા.’ ફેજદાર તરતજ ચેતી ગયો. તે પાછલા લાગ તરફ દોડ્યો. સુશીલ અને લહેરી પણ ત્યાં ગયા. આ લાગ જોઈ પેલો મુસલમાન જીવ લઈને નાઠો. ફેજદાર ગટરની ખારી તરફ દોડ્યો તેજ વખતે તે ખારી નીચે આવેલી ગટરમાંથી મજબૂર જેવો લાગતો પુરુષ માથા ઉપર ગાંસડી મુકી નાસતો હતો.

‘ સુશીલકાન્ત, આપણે બે મિનિટ મોડા થયા; જુઓ તેજ બદમાશ નાસે છે.’ ફેજદાર નિરાશ થઈ બોલ્યો.

‘ ચાલો નીચે, તેને પકડીએ ’ સુશીલ તેને પકડવાની ઉતાવળ કરતાં બોલ્યો.

તેઓએ બાબુના નાના ઓરડામાં ખારીકાઈથી તપાસ કરી. વચમાંજ લુગડાનું ચીંઠડું પડેલું જોયું.

‘આથી વધારે શી સાળીતી હોય ?’ સુધીલ કંઈક હર્ષિત થતાં બોલ્યો.

‘કેમ વાફ, તમે શું કહેવા માંગો છો ?’ ફેજદારે પૂછ્યું.

‘સરોજબહેન આજ ભાતનું લુગડું પહેરતાં હતાં.’ તેણે ફેજદારને કટકો બતાવતાં કહ્યું.

આમતેમ વધુ તપાસ કરતાં કંઈપણ વધારે બાબતો ન મળી શકવાથી તેઓ નીચે ઉતર્યા; અને એક ગાડી કરી લોન્ગમાં ગયા. ત્યાંથી સુશીલે તેની બેઠક લઈ ફેજદાર તથા લહેરીની સાથે રેશન પર ગયો.

ફેજદાર મુખ્યત્વે કરી દરેક મજૂર ઉપર ધ્યાન આપતો હતો, અને ત્રણ ટ્રેનો આવી ગઈ ત્યાં સુધી તેઓ ત્યાં થોભ્યા.

મજરકું થવા આગ્યું ત્યાં સુધી તેઓએ નવલને પકડવાની આશા રાખી. ફેજદારને માલમ પડ્યું કે નવલ હજી શહેરમાં કોઈક ઠેકાણે ભરાઈ બેઠો હોવો જોઈએ. આમ હાથમાં આવેલો શિકાર છટકી જતાં તે બન્નેને ખેદ થયો, અને લહેરીને પોતાના ઈનામની આશા જતી રહેલી બાણી દીલગીરી ઉપજી. અતે તેઓ સાડાચાર વાગ્યાની ટ્રેનમાં મુંબઈ ઉપડી ગયા.

“ઝેરી જમાનામાં પાપનું દૃઢ્યભેદક પરિણામ.”



ધારી રાત્રિ હતી. લોકો આખા દિવસની મહેનતથી થાકી ગયેલા સુવાની તૈયારી કરતા હતા. થંડીને લીધે કેટલાક સગડીની આબુ-આબુ બેંસી તાપતા હતા. મુસાફરો રાત્રિ

થવાથી ગાડાની પાસે ઘાસનું તાપણું સળગાવી તાપતા હતા. આવખતે આ તારાપુર ગામમાં કોઈક ભિખારૂં એક નાનું ક્ષાનસ હાથમાં પકડી શેરીમાં ‘ગરીબ ભિખારીકું ભોજન દે’ એ પ્રમાણે લાંબા સરોદથી બોલતો બોલતો ફરતો હતો. તે બહુ જ ધીમે ધીમે ચાલતો હતો, અને વચમાં પીડાતો હોય તેવા દુઃખના ઉદ્ગારો કાઢતો હતો. તે તાપણા પાસે આવ્યો. તાપણાનું અજવાળું તેના આખા શરીર ઉપર પડતું હતું. તેનું આખું અંગ લકવાથી ધ્રૂજતું હતું. તેના આખા શરીર ઉપર ગરમીના ચાઠા પડી ચામડી કોઈક ઠેકાણેથી ઉતરી ગયેલી હતી તેથી તેના ઉપર પાટા બાંધેલા હતા, છતાં તેમાંથી પડું વહેતું હતું. પેલા વટેમાર્ગીઓને તેની સ્થિતિ જોઈ ક્યા આવી. તેમાંના બેએ તેને બે આનાના પૈસા તથા પોતાની પાસેના ભાથામાંથી થોડુંક ખાવાનું આપ્યું.

‘ભલા હો’ કહી તે આગળ ચાલવા લાગ્યો. થોડે દુર ગયો એટલામાં જ તેનો જમીન ઉપર પડી જવાનો અવાજ સંભળાયો. આ અવાજથી સામેના એક ઘરમાંથી બે જણા ફાનસ લઈ દોડી આવ્યા. એટલામાં પેલા ગાડાવાળાઓ પણ ત્યાં આવ્યા. તેમણે હળવેથી તેને ઉઠાડ્યો, અને સામેના ઘરના એટલા ઉપર બેસાડ્યો. તેને વાગવાથી પડું વધારે નીકળવા માડ્યું. આથી તે હૃદયભેદક ચીસો નાખવા લાગ્યો.

‘તેરા મુકામ કીધર હૈ ?’ તેમાંના એકે પૂછ્યું.

‘મેરા મુકામ નહિ હૈ, મુઝે ખોત હૈ હોતા હૈ.’ તેણે પગ બતાવી દહ્યું.

તેના આખા શરીરમાં વેદના વધતી જતી હતી. આંખના ડોળા કોઇક વખત ઉંચા ચઢી જતા હતા. તેના દુઃખની ચીચીયારીથી આભુખાભુતા ઘરમાંથી સ્ત્રી પુરુષો દોડી આવી પૂછવા લાગ્યાં.

ધીરે ધીરે તેનો શ્વાસ ઘેરાતો હતો. તેના શરીરમાંથી એટલી દુર્ગંધ આવતી હતી કે બધા નાક ઢાળીને દુર ઉભા રહ્યા હતા. તેમાંથી એકે પાસે આવી પૂછ્યું.

‘અલ્યા તારું કોઈ અહીં સગું છે ?’

ઘણાજ મંદ સ્વરે તે બોલ્યો “ભલા ભાઈ, મારું કોઈ સગું નથી. મારો સગો ઇન્ધર, મારું વૃતાંત તમે સાંભળ્યો તો મને તમે આ એટલા ઉપર સુવા પણ ન દો. હું પાપી



છું; હું થોડા વખતમાંજ મરીશ, અરે રે ! જુઓ, પે...લા  
જમદુતો મારી સામે ઢાંતીયા ઢાંટે છે. મારાથી તેમના વિકાળ  
મ્હોં નથી જોવાતાં. તેઓ મારાં પાપકર્મો દેખાડે છે અને  
તેની શિક્ષા માટે લાલચોળ અગ્નિમાં તપાવેલા લોખંડના  
થાંભલાઓ પાસે મને લઈ જશે કે શું ? ઓ દુતો ! મારે  
નથી મરવું. મને થોડો વખત જીવવા દો એટલા વખતમાં  
હું મારા પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરું.” તે મોટેથી રડતાં રડતાં  
બોલતો હતો. તેનું આખું બદન કાંપતું હતું. તે જાણે  
મૃત્યુને વિનવતો હોય તેમ ચાળા કરતો હતો. તેણે આગળ  
ચલાવ્યું, “ ભાઈઓ, મરતાં પહેલાં મારી વાત કહી સંભળાવું  
છું. હું જાતનો હજમ છું. મારા માળાપ નાની ઉમ્મરમાં  
મને છોડી ગયાં હતાં. મેં મારો આપદાદાનો ધંધો કરવા  
માંડયો પણ તેમાં પૈસા ન મળવાથી કેટલેક ઠેકાણે ચોરી  
કરી, આટલેથીજ ન અટકતાં બદમાસોની ટોળીમાં ભળ્યો;  
વ્યભિચાર, લુંટફાટ કરી, પણ તાલેવંત તેમજ સુખી તો  
નજ થયો. અરે ! આ “ જેરી-જમાનામાં ” મેં ઘણા ખોટાં  
કામો કર્યાં છે. પોલીસ મારી પૂઠે પડી આથીમેં સાધુને  
વેશ લીધો, તેમાં કેટલાને મેં છેતર્યાં; લુંટયા અને છેવટે ‘ઓ  
રા....મ’ (આગળ બોલતાં તેની જીભ અચકાતી હતી) મેં  
એક વિધવાને જાળમાં સપડાવી, ત્યાંથી ચોરી કરી, તેને

ઉપાડી દહ્યાણના નિર્જન પ્રદેશમાં એક ખંડીયેરમાં ભરાઈ બેઠો. તેનું શિયળ લુટી, તેના પૈસે થોડા દિવસ મોજ કરી, છેવટે પૈસા ખુટ્યા ત્યારે તેને એકલી રહેવા દઈ એક રાત્રે હું ચાલી ગયો. થોડા મહીના પછી મને લંકવો થયો અને તેની સાથે ગરમીને લીધે આખું શરીર જાણે સડી ગયું. અપાર વેદના લોગવવા લાગ્યો. એક ગામથી ખીજે ગામ ફરતો ફરતો હું આ તારાપુર ગામમાં આવ્યો. મને પકડવાની તો ધાસ્તીજ ન હતી કેમકે મારો રહેરો તદ્દન ફેરવાઈ ગયો છે. અત્યારે મને કોઈપણ ઓળખી શકે નહિ” આટલું બોલતામાં તેને શ્વાસ ચઢી ગયો હતો. હવે તે માંડમાંડ બોલતો હતો, “હવે મારું કથન પુરું થયું. મને જરા પાણી આપો. મને બહુ તરસ લાગી છે. હવે હું આ અજબ અવનિ છોડી જઈશ. અરે ! રે ! પા....ણી પા...” તેની જુલ ખેંચાઈ જવા લાગી. એક જણ પાણી લેવા દોડ્યો. ‘ઓ.....મ...રૂં છું....ઉં ઉ....’ તેની આંખો ઉંચે ચઢી ગઈ, પાણી આવે તે પહેલાં તો તે પાપીનો આત્મા ચમરાજના દરબારમાં દેડી પણ ગયો. દરેકે અકસોસના નિશ્વાસો નાખ્યા. તેનું શબ ત્યાંથી કઢાવી સમશાનમાં લેવડાવી બાળ્યું.



## પ્રકરણ ૨૫ મું

“ નવલનો ધમકી ભરેલો પત્ર ”



ભાએ ટેબલ ઉપર ચ્હાનું કપ મૂકતાં  
એક કવર સુશીલના હાથમાં મુકી બોલી,  
‘ભાઈ, લ્યો તમારો આ કાગળ.’

સુશીલ આ વખતે પેપર વાંચવામાં  
ગુલ્લતાન હતો. પ્રભા પણ તેમાં માથું ઘાલી વાંચવા લાગી.  
તેમાં નીચે પ્રમાણે મથાળું હતું.

“એક સાધુના વેશમાં ભટકતા બદમાસનું મરણ.”

“વાપી”

“ એક સાધુના વેશમાં ભટકતા બદમાસનું દીલ પીગ-  
ળાવે એવું મૃત્યુ પરમ દિવસે રાત્રે બાર વાગે થયું હતું.  
મરનાર પહેલાં મુંબઈમાં અત્યાચારો ચલાવતો હતો. તેનું  
અસલ નામ બંજુ હતું, તે જાતે હજમ હતા. ત્યાર પછી  
તેણે તેનું નામ કૃષ્ણદાસ રાખ્યું હતું. મુંબઈથી એક વિધવાને  
ઉપાડી કલ્યાણના જંગલમાં તે ભરાયો હતો. ઠહેવાય છે કે  
અત્રેના જાણીતા શેઠ દ્વારકાદાસના પુત્ર મદનના કેશમાં તેનો  
પણ હાથ હતો. મરતાં મરતાં તેણે પોતની બધી વાત કરી  
હતીપ્રતેનું મૃત્યુ ઘણી ખરાબ રીતે નીપજ્યું હતું.” સુશીલ  
અને, બા વાંચીને વિસ્મય પામ્યાં.

‘જેયું’ બહેન, કુદરત આવા બદમાસોના પાપો વધુ સહન કરતી નથી, તેને યોગ્યજ શિક્ષા કરે છે. આ માણસજ મદનની સગી નાંદાને લઈ ગયો હતો. નાંદા અમને નાશકમાં મળી હતી. તે હવે પવિત્ર જીવન ગાળે છે. પ્રભુ એને એના પાપમાંથી મુક્ત કરે.’

પેપર મૂકી હવે સુશીલે કાગળ વાંચવા માંડ્યો. અક્ષર અપરીચિત લાગ્યા.

“સુશીલકાન્ત,

નાશક મારે ત્યાં પોલીસ સાથે પધાર્યા હતા તે મેં જાણ્યું છે. હું તમને ચેતવણી આપું છું કે મારી પાછળ પડવામાં સાર નથી, જો તેમ નહિ કરશો તો હું તમારું કાટલું કાઢીશ. તમે હજી મને ઓળખ્યો નહિ. આપણે પણ એક વખતે મિત્રો હતા તે પણ શું તમે ભૂલી ગયા ? સરોજ મારી પાસે છે. મદનને સરોજ પાછી મેળવવી હોય તો તેના બદલામાં તેને એક હજાર રૂપીઆ આપવા પડશે. થોડા દિવસમાં રૂપીઆ નહિ મળશે તો સરોજ આ પૃથ્વિ ઉપર હશે નહિ એ યાદ રાખજો. આ પત્ર વાંચી મારી પૂઠ પકડવાનો ખ્યાલ ન કરતા. આ પત્ર વાંચશો ત્યારે હું કેટલા ગાઉ દુર નીકળી ગયો હોઈશ. સરોજની સલામતી તમારા હાથમાં છે. મદનને રૂપીઆ આપવા સમજાવજો. માફ શરનામું આપને જણાવી

શકતો નથી. એજ. મારો હોસ્ત કે દુશ્મન બનવું એનો બરાબર વિચાર કરજો. હું કોઈપણ રીતે તમારી પાસે રૂપિઆની માગણી કરીશ તે ધ્યાનમાં રાખજો.

લી૦ તમારાથી ક્યાં અજાણ્યો છું.”

સુશીલે બીજી વાર પત્ર વાંચ્યો.

આ પત્ર વાંચી પ્રભા ગભરાઈ ગઈ. તે ફક્ત એટલાજ ઉદ્ગારો કાઢી શકી ‘ભાઈ હવે શું થશે? એ કોનો કાગળ છે?’

‘પ્રભા, તું એમાં ન સમજે. જા તારું કામ કર. કોઈને પણ આ વાત કરીશ નહિ.’ સુશીલે તેને ત્યાંથી જવાં કહી, ફરી વિચારમાં પડ્યો.

આ પત્રથી તે ગભરાઈ ગયો નહિ, પરંતુ તેને યુક્તિથી પકડવાના વિચારો કરતો હતો. તરતજ તેણે સી.આઈ.ડી.ની ઓફીસમાં ટેલીફોન કર્યો. થોડી વારમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર આવ્યો. તેને સુશીલે પત્ર વાંચાવ્યો, આથી તે પણ નવલને સપડાવવાને ચોક્કાં ગોઠવવા લાગ્યો. ‘મી. સુશીલકાન્ત, આથી એમ ન ધારતા કે ગુંડેગાર જલ્દી પકડાશે, તે તમને એવે વખતે મળશે કે જે વખતે તમે તેને કંઈજ કરી શકશો નહિ, માટે હંમેશાં સાવચેત રહેજો. બનતાં સુધી એકલા ફરતા ના. કદાચ તે તમને તમારાજ ઘરમાં આવીને તમારી મુલાકાત લે’ ઇન્સ્પેક્ટરે તેને ચેતવણી આપી,

એને કવર ઉપર છાપ જોઈ તો તે અલ્હાબાદની હતી. પત્ર તારીખ વગરનો હતો, પરંતુ કવર ઉપરની છાપ ઉપર નવેમ્બરની રૂપ મી તારીખ હતી.

‘આપણે એને અલ્હાબાદમાં નહિ પકડી શકીએ?’ સુશીલે પૂછ્યું.

‘તે હાલ અલ્હાબાદમાં નથી એમ હું ખાત્રી પૂર્વક કહું છું.’

‘તો હવે શો ઉપાય?’ સુશીલ નિરાશ થઈ બોલ્યો.

‘ઉપાય એજ કે થોડા દિવસ તમે અહિંજ રહો. જરૂર એ તમને અહિંજ મળશે કારણ કે એ રૂપીઆની માંગણી અહિંજ કરશે. બીજી વાત એ કે તમારા મિત્રને ત્યાં પણ ખબર કહાડો કે તેને પણ આવો પત્ર મળ્યો છે કે કેમ? હું ધારું છું કે તેમને પણ એકાદ પત્ર તેના તરફથી મળ્યો હોવો જોઈએ.’ ઇન્સ્પેક્ટર પોતાની ધારણા કહી સંભળાવી. ઇન્સ્પેક્ટરને વિદાય કરી સુશીલે મદનને ત્યાં જવા કપડાં પહેર્યાં. તેનામાં હવે વધુ શક્તિ આવી. તેને તો એમજ લાગતું હતું કે આરોપી હવે તેનાથી બેજ ડગલાં દુર છે.

## “ એક વધુ સાહસ. ”



નુબ્ય જ્યારે હાથપાર હુટકર્મો કર્યો જાય છે ત્યારેજ ઇશ્વર તેને ઠંડે છે. ત્યાં સુધી તો પાપીઓ હવામાં કિલ્લા બાંધવામાં મશગુલ બની તનતોડ પ્રયાસો કરે છે.

હુષ્ટ નવલ પણ્ય તેવીજ રીતે દ્રવ્ય મેળવવા અથાગ મહેનત કરતો હતો તને બે ઇશ્વરો હતા. એક સરોજને પરણાવવાની, અને બીજો સરોજ તથા મદનની દોલત હજમ કરવાની. અત્યારે ઘડીઆળમાં દશના ટકેરા ક્યારના થઈ ચુક્યા હતા. આ સમયે તે પાપી અંબા આવતી દ્રેનમાં હતો. એક મોટા કમ્પાર્ટમેન્ટમાં કંગાલ વેશમાં ઝૂંકતો હતો. તેની ઢાઢી તેના ચહેરાને છુપાવતી હતી. તેની તિક્ષ્ણ નજરમાં ચપળતા હતી. તે ઉંઘવાનો ડોળ કરતો હતો છતાં આબુઆબુ શું વાતચીત થતી હતી તે ઉપર લક્ષ આપતો હતો. દ્રેન ધમધમાટ આગળ ધસતી હતી. રૂબામાં ગીરદી પુષ્કળ હોવાને લીધે રૂબો ચિકાર ભરાયો હતો. અજાયબ જેવું એ હતું કે તેની સાથે સરોજ ન હતી. શું તેને છોડી દીધી હશે? અથવા

કોઈ ગુપ્ત જગ્યાએ પુરી હશે ? વડાલા વાંચક ! તે તો આગળ જણાશે. હમણા તો એ જ્યાં જાય ત્યાં આપણે એની પાછળ જઈએ.

આ ટ્રેન વિરમગામથી છુટી હતી. ખેડો ફાટતાં ટ્રેન પાલ-ધરના સ્ટેશને અટકી. નવલ જરા સ્વસ્થ થઈ નળ ઉપર હાથ મૂકેાં ઘોઈ આવ્યો. ખારીકાઈથી જોતાં તેની સાથે કોઈપણ હોવું જોઈએ. એમ માલમ પડતું હતું કેમકે તે કોઈને જોતો હોય તેમ પાસેના ડબ્બામાં ડોકીયાં કરતો હતો.

ગ્રાંટરોડ આવ્યું. ઉતારૂઓ ધક્કા મુક્કી કરતા સ્ટેશન બહાર નીકળતા હતા તેમની સાથે નવલ પણ નીકળ્યો. તેની સાથે એક બીજો પુરુષ પણ ચાલતો હતો. બંનેના નેત્રો ઘડી ઘડી એક બીજા ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરતા હતા. તેઓ સીધા ભીંડી બજારને રસ્તે વળ્યા. રસ્તામાં એક નળ આવતાં તેને નાની પોટલીમાંથી સુકો રોટલો કાઢી ખાવા માંડ્યો; ત્યાંથી બીજા માંગતો સાંજના ચાર વાગે કમાટીપુરા તરફ ગયો; અને એક ગલીમાં વળ્યો. આ ગલીમાં ગંદવાડનો પાર ન હતો. અંદર જતાં કોલસાની વખારની બાબુમાં બીજા સાંકડી ગલી હતી તેમાં જઈ એક બુની ઓરડી આગળ આવી થોભ્યો. દ્વાર બંધ હતું. નવલે ત્રણ ટકોરા માર્યા.

અંદરથી અવાજ આવ્યો 'કોન હૈ ?'

નવલે કંઈક સમસ્યા કહી એટલે તરતજ તફન



શ્યામ વર્ણના એક હજસી જેવા પુરુષે બારણું ઉઘાડી તેને હાખલ કર્યો, અને પછી બારણું બંધ કરી દીધું.

અંદર જતાંજ નવલે બનાવટી દાઢી કાઢી નાખી.

‘ક્યું દોસ્ત તું કીધરસે આયા?’ પેલાએ પૂછ્યું.

તેના મ્હોંપર હાથ દઈ નવલ બોલ્યો, ‘ગુલામ હુસેન, આસ્તેસે ખાત કર, મેરી પીછે પોલીસકી પૂંઠ હૈ વો તુએ માલુમ હય?’

તેઓ હવે તદ્દન ધીમેથી ગુસપુસ કરવા લાગ્યા.

‘ક્યા કુછ માલુમતા લાયા?’ શ્યામ વર્ણના પુરુષે મુખ મલકાવી પૂછ્યું.

‘નહિ, દોસ્ત અબ તકતો કુછ નહિ મીલા મેં ઇધર તીન ચાર રોજ ઠેકા, ઓર તેરી મદદ લેનેકા ઇરાદા રખતાં હુ !

‘ખાત અચ્છા, લેફ્ટીન કહે દીજીયે કે અબ તક તું કીધર થા.’

‘ચાર મેં તો સબ પ્રીરકે આયા હું; લેફ્ટીન અપની “રેડ લાઈન” કલબ હૈ યા નહિ?’

‘નહિ અલી તો કોઈલી આતા નહિ હૈ. ંહાંલી પોલીસો આઈ થી, અઝ ઇન સબબ અલી કોઈલી ંહાં જતા નહિ. તેરા બંબુ પહેલે એક દીન આયા થા ઓર વો ઓરતકુ ઇસને અલીતો છોડ દીયા’

‘હાં, યો ઝોરત મુઝે ટ્રેનમેં મીઝીથી, બડી ખખર-  
દાર હૈ, અચ્છા, આજકી રાત મેં સોનેકા ખ્યાલ કરતા હું.’

આમ ગપ્પાં માંરતાં નવલે એક ઉંઘ કાઢી અને નવ  
વાગે ઉઠયો. મ્હોં ઘોઘ બનાવટી દાઢી પહેરી લીધી. તેણે  
તેની પોટલીમાંથી ઘોઘેલાં કોટ પાટલુન કાઢ્યાં. માથે ફેંટો  
ખાંધી, હાથમાં સ્ટીક લઈ આગરે અગીઆર વાગે નીકળ્યો.  
તેના મોઢા ઉપર એક પ્રકારની દવા લગાડવાથી તેનો ચહેરો  
ખીલકુલ ઓળખી શકાતો ન હતો. ગત્રી બહાર આવી એક  
ભાડુતી બંધ ગાડીમાં બેસી ચોપાટી તરફ તે ગાડી  
હંકરાવી ગયો.

ચોપાટી આગળ તે ઉતરી પડી, શારદા ભૂવન તરફ  
ગયો. કમ્પાઉન્ડ પાસે આવી અંદર બેયું તો સુમસાન  
હતું. આવે વખતે રસ્તો પણ નિર્જન હતો. રાત્રિ અંધારી  
હતી. દીવાઓ પણ ઝાંખા થતા હતા. તે અસ્તે આસ્તે  
કમ્પાઉન્ડમાં પ્રવેશ્યો. સરોજનું હરણ કરતી વખતે જે  
ઝાડ ઉપર ચઢ્યો હતો તેના ઉપર ચઢી જઈ, એક ડાળને  
રસી ખાંધી તે સામેના મદનના ઝરૂખા તરફ રસી પકડીને  
કુદ્યો. અંદર ઈલેક્ટ્રીક નાઈટ લેમ્પ તદ્દન ઝાંખો પ્રકાશ  
ફેંકતો હતો. મદન શાંત નિંદ્રામાં હતો. તેના ડાચાં બેસી  
ગયાં હતાં. ગુલાબી લાલી તેના ગાલ ઉપર  
અદ્રશ્ય થઈ હતી. ઉંઘમાં પણ તેનું હૃદય જાણે સરોજના

નામનો ધ્વનિ કરતું હોય એમ તેનાં ઉંચા થએલાં ભવાં ઉપરથી ઠળાતું હતું. તેનો રહેરો એવો હયા ઉપજાવતો હતો કે પથ્થર જેવા હૃદયના માનવીને પણ પીગળાવી શકે. નવલ ઘડીભર તેના પલંગ પાસે આવી થંભ્યો. અંદરના મોટા ખીસામાંથી નાની રીવોલ્વર હાથમાં ધરી મદનનો ભેસમાં હાથ પકડ્યો; તેવોજ તે ઝમકી ઉઠ્યો; ધૂમ મારવા બચ તે પહેલાં તેણે તેના મોં ઉપર હાથ દીધો.—

‘ચૂપ, જરા પણ અવાજ ના કરતો, નહિ તો આ રીવોલ્વરથીજ તારો બાન લઈશ. મને ઓળખે છે કે હું તારો પહેલાનો બની દોસ્ત નવલ.’ ભયાનક મુખમુદ્રા ધારણ કરી નવલ ગણગણ્યો.

મદન આ સાંભળતાં વિજળીનો ઝટકો લાગે તેમ ચમક્યો. તેનાં હાંઠાં ગમડી ગયા. શરીરમાં કંપારી છુટી. પરસેવાથી પહેરણુ ભીંજાઈ ગયું. નવલે સહેજ હાથ અળગો કર્યો ત્યારે તે દીનમુખે બોલ્યો, ‘નવલ, મેં તારું શું બગાડ્યું કે તું આટલો મને સંતાપે છે, તારે શું જોઈએ છે?’

‘તારી સરોજ અને મિલકત.’

‘સરોજ વગર હું કેમ જીવી શકું? હંસણી વગર હંસ કેવો ઝુરી ઝુરી મરે છે, પ્રાણી માત્રમાં તું નથી જોતો કે જોડું ખંડીત થતાં કેવું પરિણામ આવે છે! મને મારી સરોજ ન મળે તો હું વધુ જીવી શકું નહિ, અને મિલકત

તો હવે અમારી પાસે શું રહી છે કે તને આપું. મારી પાસેથી કેટલા રૂપિયા તું લઈ ગયો છે. હવે મારા પાસે કંઈ નથી.’

‘મદન, હું જાણું છું કે તારી પાસે શું છે. તારી સરોજ મારી પાસે છે, અને તે તને જોઈએ છે? જોઈતી હોય તો હજાર રૂપિયા અત્યારેજ આપ. છતાં તું એ રકમ નહિ આપીશ તો તું તારી સરોજને જીવતી જોઈ શકીશ નહિ.’

‘ઓ પ્રભુ! પાપી, તારે જે જોઈએ તે લે પણ મારી સરોજને હાથ પણ ના લગાડતો.’ પિશાચના વાક્યો સાંભળી મદનનું પત્નિઘેલું હૃદય પીગળી ગયું. તેની છાતીમાં ડુમ્મો ભરાઈ આવ્યો.

‘ચાલ, વાર ના લગાડ, મારે અહિંથી ત્વરાથી નાસી જવું જોઈએ.’ તેણે તેની સામે રીવોલ્વર ધરી ડોળા કાઢ્યા.

‘ત્રીજેરીની ચાવી મારા બાપુની બંડીમાં છે.’

‘તે ક્યાં સુતો છે?’

‘નીચેના હોલમાં’

‘ચાલ આગળ થા, જરાપણ ચુંચા કર્યું તો મર્યોજ સમજજે.’ મદનની પાછળ રીવેલ્વર ધરી ચાલતાં ચાલતાં બોલ્યો.

સરોજને ખાતર લેળો મદન થોડાં બાકી રહેલાં દાગીના તથા રોકડ પણ તે બદમાસને આપવા કબુલ થયો.

દ્વારકાદાસ જ્યાં સુતેલા હતા, ત્યાં બે જણા આવી પહોંચ્યા. મદને રહતી આંખે શેઠની બંડીના ખીસામાંથી ચાવી કાઢી નવલને આપી. પછી તેઓ ઉપર આવી ત્રીજે-રીવાળા ચોરડામાં ગયા. આ બધો વખત તદ્દન શાંતિથી નવલ પોતાનું કામ કર્યો જતો હતો. ત્રીજેરી ખોલી. હજી પણ ત્રીજેરીમાં શારદા તથા સરોજના આઠ હજારના દાગીના પડ્યા હતા, તથા કોથળીમાં સો, સો ની પંદર નોટો તથા થોડા રૂપિયા હતા. આ બધું જોઈ નવલ આનંદમાં આવી ગયો. તેણે તેની મોટી બંગમાં બધું સેવ્યું. ત્રીજેરીનું દ્વાર બંધ કરી, મદને ચાવી આપી તેના રૂમમાં આવ્યો.

‘દોસ્ત, હવે રજા લઈશ. ફરી કોઈક વખત મળીશ.’

‘અરે ! ઓ દગાખોર ! મને કહો કેમારી સરોજને તું ક્યારે મુક્ત કરશે ? તારા કહ્યા પ્રમાણે મેં આખું હવે તો તે બિચારીને છોડી દે !’ તે વીનવવા લાગ્યો.

જવાબમાં નવલે ખભાં હલાવી મજાક કરી બોલ્યો, “દીવાના, સરોજ એમ નહિ મળશે. મારી માંગણી તારી સ્ત્રી કબુલ રાખશે, અને ફરી તારી પાસેથી આવો માલ મળશે ત્યારે તેને સોંપીશ.”

‘ઓ....મરી જા. દુશ્મન, મને મારી નાખ અને પછી તારે જે કરવું હોય તે કર. ઓ નવલ ! મારી આટલી વિનંતી તું નહિ સાંભળે ? હું તારો ઉપકાર માનીશ. મેં

તારે માટે કેટલું વેઠ્યું છે તે તું અત્યારે શું બૂઝી જાય છે? હું આખો દિવસ ચિંતામાં બળી મરું છું, નવલ મને સરોજ આપ' તેની આંખોમાંથી અશ્રુની ધાર વહી રહી, તેના હાથો નવલના પગ ઉપર ફરતા હતા, નવલના પગમાં છેવટે તે માથું મુકી રડ્યો, છતાં તે પાષાણ હૃદયના પિશાચનું હૃદય પીગળ્યું નહિ.

‘બસ કર લોળા શિકાર’ આટલું બોલી એક શીશીમાંથી મદનના નાકમાં કંઈક સુંઘાડી, ત્વરાથી ચાલ્યો ગયો. મદન બેલાન થઈ ઢળી પડ્યો. નશીબનો પાસો અત્યારે નવલનો સવળો પડનો હતો. મદનનું કુટુંબ દીન પ્રતિદીન હારિદ્રતાના ડાચામાં સપડાતું જતું હતું. બદમાસ અંધકારમાં અદ્રશ્ય થયો. અત્યારે તે કમ્પાઉન્ડની બહાર ગયો નહિ કેમકે તેને પોલીસની બ્લીક હતી. તે શારદા ભુવનમાં આવેલા બાગના પાછલા ભાગમાં એક કુવાની પાછળની ઝાડીમાં ભરાઈ બેઠો.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

“ગરીબ બિચારી.”



રદાભુવનમાં ચોરી થઈ તેની બીજેજ દિવસે સવારે છાપાઓમાં મોટા ટાઇપોમાં ગથાળા હેથળ એ બખર આવી; ત્યારેજ મુશીલે બહુ. આ બખર બહુતાં

સુશીલ શારદાભુવન તરફ દોડ્યો. શારદાભુવનમાં કેલાહન મચી રહ્યો. સઘળાં રડારોડ કરવા લાગ્યાં. સુશીલે તેઓને આશ્વાસન આપ્યું અને ગઈ રાતના બનાવની સઘળી વાત મદને ખુદશા હૃદયે કહી સંભળાવી. નવલની દવાની અસરથી સવારે આઠ વાગ્યા સુધી તે બેશુદ્ધ રહ્યો હતો. સુશીલના ઘણા આશ્રહથી તેઓ બધાએ તેને ત્યાં રહેવાનું કબુલ કર્યું અને સાંજે તેઓ સુશીલના ઘર તરફ વિદાય થયાં. એટલે શારદાભુવન નિર્જના વસ્થામાં લયાનક દેખાવા લાગ્યું.

\* \* \* \* \*

શારદાભુવનમાં ચોરી થયાને એક માસ વહી ગયો, પરંતુ હજી સુધી નવલ તથા સરોજનો પત્તો મળ્યો નહિ. સુશીલ તનતોડ મહેનત કરતો હતો. તે બીલકુલ નિરાશ થયો ન હતો.

આ સમયે નવલ અને તેનો ગોઠીઓ કે જે તેની સાથે મુંબઈ આવ્યો હતો તે સરોજને લઈ “આસ્ટોડીયારોડ” ઉપર મીલ મજુરોના લક્ષમાં રહ્યા હતા અહીં તે એક મીલ મજુર તરીકે ઓળખાવતો હતો. આખો દિવસ ભટકીને મોડી રાત્રે આવતો ત્યાં સુધી તેનો સાથી સરોજ ઉપર દેખરેખ રાખતો. દુઃખમાં કચરાઈ ગયેલી સરોજને ચિત્તબ્રમ થયો હતો. એક રાત્રિએ નવલ દાડના નિશામાં

ચક્રચુર બની ઘેર ગયો. મશરૂની તળાઈ ઉપર સુનારી, સાહ્યબીમાં ઉછરેલી સરોજ એક જુના કાથાની દોરડીના ખાટલા ઉપર કાબટના પુતળાંની માફક પડી હતી. દ્વાર ઉઘાડી નવલ ડોલતો ડોલતો અંદર આવ્યો.

‘કયું, ખાના ખાયા યા નહિ ?’ નવલે તેના સાથીને પૂછ્યું.

‘નહિ, અમી ખાનેકુ જતા હું.’

‘અચ્છા જાવ, એક પ્રાન્ડી લે આના.’

નવલ તેને પણ પૈસા વાપરવા આપતો અને મોજ કરાવતો આથી તે એક નોકરની માફક તે વશમાં રહેતો; તેના ગયા બાદ નવલે કેરોસીનનો નાનો દીવો લઈને સરોજ પાસે આવી નિદ્રાનું નજરે જોયું.

‘ખ્યારી, તખીયત ફે....મ છે ?’ તે તોતડાતાં બોલ્યો.

સરોજમાં હવે બોલવાની શક્તિ પણ ન હતી. દુઃખ અને બળાપાને લીધે તેનામાં શક્તિ જેવું નજ હતું. નવલના સવાલોના જવાબ આ દુઃખીદારા ભાગ્યેજ આપતી.

‘એમ કમજાત ! બોલે છે કે નહિ !’ હાંત કચકચાવી તેણે બિચારીનો ચોટલો પકડી બેડી કરી. વાળની લટો તાણવાથી તેનાથી રડાઈ જવાયું.

‘મરી ઇચ્છાને રાજીખુશીથી તાબે થાય છે કે નહિ ? આજે તને હું નહિ છોડું સુવર.’ કહી ખીંટી ઉપર લેરવેલા.



હંટરથી તેના સુકાઈ ગયેલા વાંસા ઉપર એક સપાટો લગાવી કાઢ્યો.

‘ઓ....મા મરી ગઈ, મને શું કામ મારે છે ઓ પાપાણુ હૃદયના!’ વેદનાથી તેનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ.

તેનું શરીર નથું જાણે હાડપીંજર હતું. ક્યાં શારદા ભુવનમાં મહાલતી સરોજને ક્યાં આ રીખાતી નવલના ફંદામાં ફસાએલી સરોજ! તેના હાથ પગ કામડી જેવા થઈ ગયા હતા. લોહી ઉડી જવાથી ચામડીનો રંગ પીકકે થયો હતો. ઘડીઘડીમાં મગજમાં લોહી ચઢી આવી ચકરી આવતી.

થોડીવાર સુધી તે શયતાન દાડના નિશાથી રંગાએલી લાલ આંખોથી તેની સામે જોઈ રહ્યો.

‘જલદી બોલ, વાર ના લગાડ નહિ તો આ બીજો....’ કહી તેને ખાટલા ઉપરથી નીચે ઘસડી, હંટરથી બીજો સપાટો લગાવ્યો. તેના બરડામાંથી લોહીની શેરો કુટી. બસ, આટલો માર તેને બેશુદ્ધ થવાને પુરતો હતો. સરોજ એક જરાપણુ અવાજ કરે તે પહેલાં તે કેળના થાંભલાની માફક ઢળી પડી બેશુદ્ધ થઈ ગઈ. છતાં કૂર, ઘાતકી, નવલ તેના વાંસામાં લાત અને મુક્કીના પ્રહારો મારવાના ચાલુજ રાખતો હતો. તે આટલેથીજ અટક્યો નહિ પણ અતી શરમ ઉપજાવનારું કાર્ય કરવા તત્પર થયો. દીવાની વાટ જરા નાની કરી ફરી તેની પાસે આવી તેનો હાથ પકડવા ગયો,

પરંતુ તેના હાથેા ધુજવા લાગ્યા, તેની કામ વાસના તૃપ્ત કરવા, વધુ નજીક જઈ તે તેના અંગને સ્પર્શ કરવા જતો હતો. પાપીઓ પોતાની નેમ પાર પાડવા હજારો તનતોડ પ્રયાસો કરે પરંતુ ઇશ્વર તેમના તે પાપી કાર્યમાં છેલ્લી ઘડીએ વિશ્લેષનાંએ છે તેમજ અહિં પણ થયું. છેવટની ઘડીએ જોત જોતામાં સરોજ શિયળ બ્રષ્ઠ થાત, ખરાબર એજ વખતે એક જણે દ્વાર ખખડાવ્યું. નવલ ચમક્યો. દ્વાર ઉઘાડી જોયું તો તેની પડોશમાં રહેતો મીલ મજૂર.

‘કેમ વારૂ,’

‘કંઈ નહિ, તમારા ઘરમાં કોઈ રહે છે!’ તેણે પૂછ્યું.

‘હા, એ તો જરા મારી ધણિઆણી સાથે મારે અડભડ થઈ એટલે એ રોવા લાગી.’

‘હોય એ તો સંસારના ખટલા છે, મારા મનમાં કે અત્યારે કોણ રડતું હશે તે રહેજ નેવા આવ્યો.’ તેણે પાડોશી તરીકેની લાગણી બતાવતાં તે ચાલ્યો ગયો, પછી નવલે દ્વાર બંધ કર્યું. અને તેને દારૂની કેફ ચઢવાથી તે ઠોકર લાગતાં ત્યાંજ ઢળી પડ્યો.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

“ અવસાન ” અને “ ઉપકારનો ખદ્દો.”



શીલના દીવાનખાનામાંનો દેખાવ ઘણો  
કષ્ટજનક હતો. પદ્મંગ ઉપર સુતેલા  
દ્વારકાદાસની છેલ્લી ઘડીઓ ગણાતી હતી.  
કિશોરી ઓરસીઆ ઉપર દવા વાટતી

હતી, તેની આંખમાંથી ટપકનાં અશ્રુખિંદુઓ ઓરસીઆ  
ઉપર પડતાં તે જાણે સ્વર્ગવાસ થતા પિતાને સ્નેહાંજલી  
અર્પતી ન હોય એવો ભાસ થતો હતો. મદન અને શારદા  
શેઠની પાસે બેસી ડુસકાં ખાતાં હતાં. તેમને ઘડી ઘડીએ  
સુશીલની માતા તથા સુશીલ દિલાસો આપતાં હતાં. પ્રભા  
કિશોરી પાસે બેસી તેના આંસુ લુછતી હતી. એ દેખાવ  
ખરેખર કલ્પી ન શકાય એવો હતો. શેઠ ક્વચિત પાણી  
પીવા લાંબો હાથ કરતા, તે હજી શુદ્ધિમાં હતા. ગળામાંથી  
ઘરડ ઘરડ અવાજ થતાં મદનનું હૈયું ભરાઈ આવતું.  
શારદા ભુવનનો દીપક ખુઝાઈ જવાની તૈયારીમાં હતો.  
સુશીલે હોંશીયાર ડોકટરો રોક્યા હતા, પરંતુ કોઈપણ  
તેમાંનો દ્વારકાદાસનો કેશ સુધારી શક્યો નહિ.

ધડીઆળમાં અગીઆરનો ટકોરો થયો. શારદાએ કિશોરીને કહ્યું, ‘બાપુને છેલ્લો ભાગ પાછ દે.’

કિશોરીએ ધડકતી છાતીએ પિતાનું મુખ જરા અળગું કરી ચમચીવતી દવા પાછ દીધી. શેઠે આંખ ઉઘાડી અને લથડતી જીભે બોલ્યા ‘દીકરી કિશોરી ક્યાં ગઈ?’

‘આ રહી, બાપુ શું કહો છો?’ પાસે આવી તેણે પિતાના શીર ઉપર હાથ ફેરવ્યો.

‘દવા પાચે શું વળે? પ્રભુનું તેડું આવી ગયું છે. એમ બાણજે કે હવે હું ચાલ્યો જઈશ. મારા બહાલાં બા....જકો’ બોલતાં બોલતાં તેનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું, ‘મારી પાછળ શોક ન કરશો. પિતાની આંખમાં આંસુ જોઈ લાને બાળકો રડી પડ્યાં. આ દેખાવ જોઈ સુશીલ અને પ્રભા પણ રોયાં.

‘મહન, બેટા તારી બા ક્યાં છે?’ શેઠે આગળ બોલવા માંડ્યું.

‘તમારી પાસેજ બેઠી છું’ શારદાએ આંસુ લુછતાં કહ્યું.

‘તમે બધાં બીલકુલ ગભરાશો નહિ. એ તો કુદરતનો કાયદો છે કે દુઃખ પછી સુખ અને સુખ અંતે દુઃખ ભાઈ, તું જરા ગીતા વાંચી સંભળાવ કે મરતાં મરતાં ધરમતમાના સુવર્કિયો સંભળું. મહેને સજ્જ નયને ગીતા વાંચવા માંડી. શરદા પતિના મોહમાં થોડી થોડી વારે જાગૃતિ મેળવી.

લાગી. આ વખતે તદ્દન શાંતિ પ્રસરી રહી. કવચિત દુઝે ભરાઇ આવતાં વાંચતાં વાંચતાં મદન અટકયો; ‘દીકરા, આગળ વાંચ, મને સાંભળવાને બહુ આનંદ થાય છે.’ એમ શેઠ કહેતા.

સઘળા એક ચિત્તે ગીતાનું શ્રવણ કરતા હતા થોડી વાર પછી શેઠની તબીયત વધુ ગંભીર થઇ, પરંતુ હજી તે દરેક તરફ ટગર ટગર ભેતા નિહાળતા હતા.

થોડી વારમાં સચ્ચીદાનંદ, સચ્ચીદાનંદ, ના ધ્વનિ થવા લાગ્યા. દ્વારકાદાસના સગાં બહાલાં તથા ઝોળખીતાં માણસો આવી લાગ્યાં.

મધ્ય રાત્રિ થઇ. ધીના દીવાઓનો પ્રકાશ બરાબર શેઠના તેજસ્વી મુખ ઉપર પડતો હતો. અત્યારે તે મૃત્યુના મહેમાનના મુખ ઉપર કોઈ તપસ્વીનું ઓર તેજ હતું. ફરી પાછાં તેના મીચાએલાં નેત્રો ખુલ્યાં અને અચકાતાં અચકાતાં બોલ્યા:—

‘પ્રાણી માત્ર મરવા....ને સ....રજાએલું છે. સુ...શીલ બેટા અહિં આવ. મારી એક અંતિમ ઇચ્છા ક્યારની મનમાં ઘોળાયા કરે છે, તે હું જણાવી દઉં છું. લાવ ભાઈ, તા....રો જમણો હાથ.’

સુશીલનો જમણો હાથ પકડી કિશોરીને બોલાવી, તે તેની પાસે બેઠી એટલે શેઠે તેનો હાથ પકડી

સુશીલના જમણા હાથમાં મુકયો. ‘બસ આજ મારી આશા, સુશીલ, મારી લાડકી દી...કરીનો હાથ તનેજ યોગ્ય ગણી સોંપું છું. તું સર્વ રીતે તેને લાયક છે. તેં અમારા ઉપર અતી ઉપકારો કર્યા છે. મદન, તું ત....થા તારી બા મારી આ ઇચ્છા....ને સંમત છે કે નહિ?’

બન્નેએ આંસુ ભરી આંખે ડોકું ધુણાતી હા કહી, અને શારદાએ બન્નેને આશિર્વાદ દીધો. ‘મારી પણ પ્રથમથી એ ઇચ્છા હતી. તે આજે ફળીભૂત થઈ બાણી મને આનંદ થયો છે’

“મારાં બહાલાં બાળકો, પરમાત્મા તમને દીર્ઘાયુષી કરી સર્વ પ્રકારે સુ...ખી....રાખે. ઐ શ્રી સત્યીદાનંદ’ શેઠની આંખો ઘેરાવા લાગી. બધા તેની પાસે આવી નિહાળવા લાગ્યા. કિશોરી તથા પ્રભાને ત્યાંથી જતી રહેવા શારદાએ કહ્યું. છેલ્લા શ્વાસો ચાલતા હતા. મુખ ખુલ્લું થતું ગયું. હવે શેઠનો આત્મા જોત જોતામાં ચાલ્યો જશે એમ સર્વેને ખાતરી થઈ. બરાબર સાડાબારને ટકોરે ‘જય ગી....રી ધા....’ અસ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરી શારદાભુવનનો તેજસ્વી દીપક ખુઝાઈ જતાંની સાથેજ હૃદય પીગળાવે એવી મદનની ચીસ સંભળાઈ. શારદા, કિશોરી સર્વે પ્રાણ વગરના પિંજરા રૂપી દેહને ટગર ટગર જોઈને પોકેપોક મુકી રડ્યાં.....

## “શાખાશ દહેરી”



ક સમી રહાંજે પેલો ખુંધો, ચપલ દહેરી, દહેરમાં એલીસપ્રીજના ઉપર લટાર મારતો નદીના પાણીમાં ઝીણી કાંકરીઓ મારી રમત રમતો હતો. જ્યારથી નવલની સાથે તેને અણુ બનાવ થયો ત્યારથી તે સુખેથી જંપીને બેસી રહ્યો ન હતો. નવલને સપડાવવાને તે જાળ ગુંથ્યાજ કરતો હતો. તેણે ખંધાઈથી તેના ગોઠીઆઓ પાસે વાત જાણી લીધી હતી કે નવલ અત્યારે અમદાવાદમાં “આરટોડીઆ રૌડ” ઉપર રહે છે. દહેરી ગઈ રાત્રેજ અમદાવાદ ઉતર્યો હતો. તેણે ખચંને માટે સુશીલ પાસેથી, પેલા નવલને પકડવાની સરતે પૈત્રા મેળવ્યા હતા. હવે તેને મદન ઉપર હેત ઉપજતું હતું. નવલને ધીક્કારવા લાગ્યો. તેની પાસે એક એવો લેદી પત્ર હતો કે જેનાથી નવલ ઘણોજ ડરતો હતો. તે પત્ર મેળવવા નવલે ઘણીવાર પૂછ્યું હતું, જવાબમાં દહેરીએ એટલુંજ કહ્યું કે ‘એ પત્રનો મેં નાશ કર્યો છે.’ પરંતુ તે તદ્દન ખોટું હતું. એ નવલને ડરાવવાનું એ લેદી હથિઆર તો

એણે બરાબર સાચવ્યું હતું, અને તેટલાજ માટે દહેરીના જવાથી નવલ બહુ મુંઝાતો હતો. તેની સાથે તકરાર કર્યા પછી તે બહુ પસ્તાયો.

તે હવે સીસોટી વગાડતો ‘આરટોડીઆ’ રોડ તરફ ગયો અને એક હોટલમાં જઈ રૂકાનો ઓર આપ્યો. હજી તે રકાબીમાં રૂકા રેડે છે તેવામાં એકાએક રસ્તા ઉપર એક મહારી ખેત્ર કરતો હતો ત્યાં નજર ગઈ. તરતજ રૂકા પડતી મુઠ્ઠી પૈસા ચુકાવી હોટલ બહાર સાપની પેઠે સરી ગયો, અને દુર ઉભો રહી એક મુસલમાન તરફ જોયા કર્યું. થોડીવાર પછી તે મીયાં સાહેબ ગાડી કરી “આરટોડીઆ રોડ” તરફ વળ્યા, અને તેની પુઠે આપણા દહેરીખાં પણ્ય ખુંધ હલાવતા આવ્યા. તેનો હુષ્ અત્યારે માતો ન હતો. ગાડીનો વેગ વધતો ત્યારે દહેરી પણ્ય દોડતો, અને ગાડી કવચિત ઉભી રહેતી ત્યારે તે પણ્ય ઉભો રહેતો. અંદર બેઠેલા મીયાં સાધારણ સ્થિતિના લાગતા હતા.

એક સાંકડી ગલી આગળ તે ઉતર્યો અને તે ગલીમાં વળ્યો. તે જોઈ દહેરી ગણગણ્યો, ‘બચ્ચા નવલીઆ અખી ફીધર જાયગા,’ આમ કહી તે મુસલમાનના પોશાકમાં સજ થએલા નવલને એક ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં જોઈ નિરાંતે એક નાની ઓટલી ઉપર બેઠો.

શિયાળો હોવાથી અંધારૂં જોત જોતામાં થઈ ગયું.



એટલે તે ખોલી આગળ આવી ખારણા ઉપર ત્રણ ટકોરા માર્યા.

‘કોણ ?’ અંદરથી નવલને અવાજ આવ્યો.

લહેરીએ સંકેત શબ્દ કહ્યો.

ખારણું ઉઘાડતાંજ લહેરીને જોવાથી નવલ દીંગમુઠ થઈ ગયો.

‘કોણ લહેરી ? કંઈ દગો તો નથી રમતો ?’ તે ઘણોજ ગભરાઈ ગયો.

‘તને માફ ઠેકાણું કોણે કહ્યું ?’

‘ગુલામ હુસેને’

‘કંઈ નહિ, પણ તું કેમ આવ્યો છે ! શું પૈસા માંગે છે ?’

‘નહિ દોસ્ત, જાને જીગર હું તારી સાથે રહેવા આવ્યો છું. તેં મને તરછોડ્યો, આટલા વર્ષોની દોસ્તીને ઠોકર મારી, પણ હું કેમ તારા જેવો થાઉં. હું આવ્યો તેમાં આટલો ગભરાય છે કેમ ! હું તો ફરીથી સલાહ કરવા આવ્યો છું. મને તારા વગર કેમ ચાલે ? તને મળવાને માટે ક્યાં ક્યાં રખડ્યો અને છેવટે મહામહેનતે તારું ઠેકાણું મળ્યું’ તેણે મુખ મલકાવતાં નવલને ઉડાવ્યો. ‘પણ સખુર, મને લાગે છે કે તેંજ પેલા સુશીલને નાશકનું માફ ઠેકાણું બતાવ્યું હતું ને ?’ નવલ સંશયથી તેના તરફ જોઈ રહ્યો. લહેરીએ ખીખી કરી હસતાં હસતાં જવાબ આવ્યો.

‘હજી તું એવોજ ંહેમી રહ્યો. હું તો ઉઘટ્યો તને ખબર દેવા જતો હતો, પરંતુ એટલામાંજ કોણ જાણે કેમ તે કમજખતો તારા રહેઠાણમાં આવી લાગ્યા.’

‘ચાલ, હવે એ વાત બળવા દે, એ તો હું પહેલાંથીજ ચેતી ગયો. એટલે ગટરમાંથી પસાર થઈ ગયો, નહિં તો આજે બંદાની શી વલે થઈ હોત.’

‘તે પેલી વાત જાણી કે નહિ, પેલો બંજી મરી ગયો. મૂઓ તો ધુળ નાંખી, એ પણ ઘડી ઘડીએ મારા પૈસા માંગી માંગી જીવ ખાતો હતો. અરે! પણ તેં આ ઘર ક્યાંથી શોધી કાઢ્યું?’ નવલે પૂછ્યું ‘એમાં શું? હું તો આપ નામદારનોજ જાપ જખ્યાં કરતો આટલામાં ભટકતો હતો તેવામાં આપનાજ દર્શન થયા, એટલે આપની પાછળ પાછળ આવ્યો. રસ્તામાં આપને કયા નામથી બોલાવવા એ પણ એક સવાલ હતો, અને તને આ રૂમમાં જતાં જોયો એટલે અંધારૂં થતાંજ અહિં આવી લાગ્યો, કેમ હજી પહેલાંની માફક હોંશીયાર છું કે નહિ?’ નવલની તાલી લેતાં બોલ્યો.

‘વાહ, કેમ નહિ, ઠીક થયું તું આવ્યો તો. મારે તારૂં કામજ છે.’

‘કેમ? આ બીલ્ડુ તને ગાંઠે છે કે નહિ?’ લહેરીએ મુતેલી સરોજને બતાવી કહ્યું.

‘ના હજી એ સીધી નથી. અને જીવ પકડી રહી છે. પણ હું ક્યાં એને છોડું એમ છું. ગમે તેમ કરી મારે એને મારી માથુક બનાવવી છે. પછી જોઈલે મારો રૂવાળ. ગાડીઘોડે એની સાથે ફરીશ. તને મારો સલાહકારક ઢોસ્ત બનાવી તને પણ મોજ સોખ કરાવીશ.’ નવલ સેખચલ્લીના વિચારો કરવા લાગ્યો.

‘હવે તું અહિંજ થોભજો. હું જરા જમી આવી આ કમબખ્તને માટે પણ થોડુંક ખાવાનું લઈ આવું.’ સરોજના તરફ હાથ બતાવી, કોટ પહેરતાં તે બોલ્યો.

‘પણ તું પાછો ક્યારે આવશે?’ દહેરીએ પૂછ્યું.

‘લગલગ દશેક વાગે તો હું પાછો ફરીશ; પણ ધ્યાન રાખજો, અને આ બારણું હું આવું ત્યાં સુધી બંધજ રાખજો.’ આટલું કહી તે ચાલ્યો ગયો. તેના ગયા પછી અરધા કલાકે દહેરી ધીમે ડગલે સરોજ પાસે આવ્યો; અને ઘણીજ નમ્રતાથી ઘુંટણીએ પડી બોલ્યો “ખંડેન!”

સરોજને ભૂખને લીધે ઉંઘ આવી ગઈ હતી. તેના પેટમાં ઉંડા ખાડા પડી ગયા હતા. ફરીથી દહેરી તેના માથા ઉપર હાથ ફેરવી બોલ્યો “સરોજ ખંડેન!”

આ માયાળુ શબ્દોએ સરોજને જગાડી દીધી. તે ઉંઘમાં સ્વપ્ન જોતી હતી કે જાણે કોઈ સફેદ આકૃતિ ઇસારતથી તેને એમ સૂચવતી હતી કે હવે તું જલ્દી અહિંથી

નાસી જા, તને મદદ મળશે; અને તે આકૃતિ અદ્રશ્ય થાય તે પહેલાં દેહરીતા શબ્દોથી તે ઝમકીને જાગી ઉઠી. આંખો ઘોળીને દેહરીની સામે જોતાં તે ગભરાઈ ગઈ.

‘કાણુ ! તું ! શાને માટે રીખાવે, છે ? આ એક ચંડાળ તો મને રોજ રીખાવે છે તેમાં તું વળી વધારે દુઃખી કરવા આવ્યો છે ?’ દીનમુખે સરોજ તેની સામું જોઈ રહી. ‘જેન, હું પહેલાંનો લુચ્ચો લક્ષ્મી દેહરી નથી. તમારે આ નકા- માંથી છુટવું છે ?’ હજી પુરા શબ્દો બોલે તે પહેલાં દેહરીના પગ પકડી તે બોલવા લાગી, ‘દેહરી, તું હવે સુધરી ગયો ! ખરેખર પેલી સ્વપ્નમાંની દયાળુ આકૃતિએજ તને મોકલ્યો. ચાલ ભાઈ, ઉતાવળો થા, મને અહિંથી છોડાવ. હું અને મારા પતિ તારો જીવંતી સુધી ઉપકાર ભૂલીશું નહિ.’

‘સરોજ જેન, હું તમારી પાસે માફી માગું છું. મેં પણ તમને હેરાન કરવામાં બહુ ભાગ લીધો છે તે કેવળ પેટ ખાતર. આજે પ્રભુએ મને સન્માર્ગે વળાવ્યો છે. હું તમને આ કારા ગૃહમાંથી મુક્ત કરીશ એટલે હું એમ સમજીશ કે મારે હાથે એક પૂણ્ય થયું છે. ચાલો ઝટ કરો જેન, આ બદમાસને પકડવાનો ભાગ છે, પણ હમણાં જો પોલીસને એને પકડવાને બખર આપીશું તો વળી ધાંધલ થશે પરંતુ હવે પકડવો બહુ

રહેલ છે, મારે હાલ તો આપણે નાસી જવામાંજ માલ છે.’ આટલું કહી તેણે સરોજને હાથ પકડી ઉઠાડી. શેરીમાં અંધારું હતું. સરોજ જાણે નવો જન્મ લેતી હોય તેમ લાગ્યું. આટલો વખત અંધકારમાં પડી રહેલી તે અજાણે ચોક્કસ હવા મળવાથી તેને કંઈક ચાલવાની શક્તી આવી. દહેરી તેનો હાથ પકડી ગત્રીની બહાર આવ્યો; અને તેઓ બંને ગાડીમાં બેસી સ્ટેશન તરફ ગયાં. દહેરીએ સરોજની ખીઠ પાછળ તેને ગાડીના આંચકાથી શરીરમાં વાગે નહિ મારે કોટની ઘડી ગોઠવી. અર્ધે રસ્તે ગયા પછી સરોજે મંદ સ્વરે વાત ઉપાડી.

‘દહેરી, મારે ઘેર બધાં ખુશીમાં છે !’ તેણે ઉપરા-આપરી પ્રશ્નો પુછ્યા.

‘હું એ વિષે કંઈ જાણતો નથી. મને ફક્ત નાશકમાં સુશીલભાઈ મળ્યા હતા, અને ત્યારપછી અમે બંને તમને લેવા આવ્યા હતા. એ તમને ખબર છે ?’ દહેરીએ પુછ્યું.

‘ના, મને એટલી ખબર છે કે એક રાત્રે તે મને કંઈક સુંઘાડતો હતો. એટલે મેં જાણ્યું કે એ પાછો કંઈક કાવત્રું કરે છે. એ પાપી ઘડીએ ઘડીએ મને કંઈક સુંઘાડી બેશુદ્ધ બનાવી દેતો એટલે હું કંઈજ જાણી શકતી નહિ.’ ત્યાર પછી દહેરી નવલને ઘેર કેવી રીતે આવ્યો, અને કેવી રીતે

તેને શીશામાં ઉતાર્યો એ વાત વિગતવાર કહી. આ સાંમળી સરોજને તેને માટે એટલી લાગણી ઉભરાઈ આવી કે તે ફક્ત એટલાજ ઉદ્ગારો કાઢી શકી, ‘શાખાશ હેરી, ધન્ય છે તને. હું તને અમારી સાથેજ હવેથી રાખીશ.’ એટલામાં સ્ટેશન આવ્યું. હેરીએ ઉતરીને બે સેકન્ડ ક્લાસની ટીક્રીટો કઢાવી; તેઓ સાડાઢશની લોકલ ટ્રેનમાં બેઠાં.

ગાર્ડની સીટી થતાં ટ્રેન ઉપડી. સરોજનું હૃદય તેના પ્રાણાધિક મદનને મળવા તલસી રહ્યું; તે એટલે સુધી કે ટ્રેનની ધીમી ગતી તેને ઠંટાળો આપતી હતી.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

## “પાપીના પંજમાંથી છુટેલી સરોજ.”



રીને ઘર સોંપી નવલ લોજમાં ગયો. જમીને ત્યાંથી રસ્તામાંથી થોડુંક ચવાણું લઈ ભટકતો ભટકતો ઢશ વાગે તે ઘેર આવ્યો. દ્વારને જહારથી સાંકળ દીધેલી જોઈ તેના મનમાં વેહેમ પડ્યો. સાંકળ ઉઘાડી ધડ-

કતી છાતીએ અંદર આવી જોયું તો સરોજનો ખાટલો ખાત્રી. તે જોઈ તેણે ઉદ્ગાર કાઢ્યા ‘પંખી પીંજમાંથી ઉડી ગયું લાગે છે.’ તેની આશાઓ નિરાશામાં પલટાઈ ગયાથી તેને

ધણે ખેદ થયો, અને તેણે ત્યાંથી પોખારા ગણી જવાની તૈયારી કરી. તેણે લેવા જેવું હતું તે બેગમાં ભરી દીધું અને ખહાર નીકળી ગયો; કેમકે તે જાણતો હતો કે જોત જોતામાં પોલીસ આવી લાગશે. લહેરીની આ યુક્તિઓ તે કળી ગયો અને લાલચોળ આંખ કરી તેને ખતમ કરી નાખવાનો દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો. ખહારો ખહાર તે સ્ટેશન તરફ ગયો. પરંતુ સ્ટેશન ઉપર આવ્યો તેજ વખતે ત્રેનની બ્હીસલ વાગી. તે સાંભળી તેણે ઢાંત કચકચાવ્યા, હવામાં મુઠ્ઠી ઉગામી ખડખડવા લાગ્યો, અને નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો.

બહાલાવાંચક! હવે આપણે પાપીના પંજમાંથી છુટેલી સરોજની સાથે જઈશું. સૂર્ય માથા ઉપર આવ્યો હતો. અને તેની પ્રચંડ જ્વાળા પૃથ્વી ઉપર ફેંકતો હતો. ટ્રેન ગર્જના કરતી આન્ટરોડના સ્ટેશનમાં દાખલ થઈ. સરોજનું હૈયું ખુશાલીમાં ધડકતું હતું. એ આનંદમાંજ સરોજને અર્ધો આરામ થઈ ગયો. સ્ટેશન ખહાર આવી લહેરીએ ગાડી ભાડે કરવા માંડી એટલે સરોજે કહ્યું ‘આપણે ગાડી નહિ પણ ટેક્સી કરીશું.’ સરોજને તેના પ્રેમીઓને મળવાની ઉત્કંઠા લહેરી જાણી ગયો, અને ટેક્સીમાં બેસી તેઓ શારદા ભુવન તરફ ટેક્સી દોડાવી ગયાં.

શારદાભુવન આવતાં બન્ને ઉતરીને કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થયાં. દુરથી પોતાની માયાળુ શેઠાણીને લાંબા વખત

(૧૭૯)

પછી જોવાથી માળી તેમની પાસે સામો દોડી આવ્યો.

‘કેમ બા, તમે બહુ સુકાઈ ગયાં છો.’ તે હર્ષથી બોલ્યો.

‘હા, પણ મોટા શેઠ વગેરે.....’ સરોજે આટલા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા નહિ એટલામાં માળીના આંખમાં આંસુ જોવાં.

‘ભીમા, રડો છો કેમ ? શું છે ?’ સરોજના પેટમાં ધાસકો પડ્યો.

‘બા, શું કહું, જીભ ઉપડતી નથી. મોટા શેઠ દેવ લો...’

આટલા શબ્દો સાંભળતાંજ ‘ઓ સસરા.....જી’ બોલી રહી પડી. એક દુઃખની વાદળી પસાર થાય ત્યાં તો બીજી આવી રહી. ‘હે પ્રભુ !’ આ માઠા સમાચાર સાંભળી સરોજના..... હૃદયને સખત આઘાત થયો. રડતી આંખે તેણે માળીને પૂછ્યું ‘મોટાબા અને બધાં ક્યાં છે ?’

‘તેઓ બધાં સુશીલભાઈને ત્યાં છે, અને મોટા શેઠ પણ ત્યાંજ દેવલોક થયા હતા.’

ત્યારપછી લહેરીની સાથે સરોજ સુશીલના મકાન તરફ ગઈ.

લહેરી સરોજની પાછળ ચાલતો હતો. સરોજ બે દાહરા ચઢી સુશીલના ખેલોકના બારણા આગળ ક્ષણવાર



થોભી સામેજ મહન આરામચેર પર પડી 'ટાઇમ્સ'નાં પાનાં ઉથલાવતો હતો. તેની પીઠ તરફ સરોજ હતી. લહેરીને થોડી-વાર ઝહાર ઉભા રહેવા કહી ધીમે કદમે સરોજ મહનની પાછળ આવી ઉભી રહી. તે હોલમાં આ બે જણા સિવાય બીજું કોઈ પશુ ન હતું. ટેબલ ઉપરનું ટાઇમ્સપીસ બાણે લાંબા વખતથી આ વિખુટું પડેલું જોડું પાછું મળતું જોઈ, આનંદમાં આવી ગયું હોય તેમ કટકટ અવાજ કરતું હતું.

“ બહાલા ! ”

એકદમ ઝમકીને મહને પાછળ જોયું તો હૃદય મંદીરમાં વસી રહેલી પ્રેમની પ્રતિમા દીનમુખે હર્ષ ટપકાવતી ઉભી રહી હતી. બન્નેમાંથી કોઈ એકે અક્ષર ઉચ્ચારી શક્યું નહિ. માત્ર હર્ષના આંસુનાં શ્વેત બીંદુઓ આંખમાંથી પ્રવાહ રેલાવતાં હતાં.

“ દેવી ! ”

સરોજ રડી પડી. વ્યાકુળ થયેલો મહન એકદમ સરોજને આલીંગન દેવા કૂદ્યો. હૃદયે હૃદય મળ્યાં; અને રડ્યાં. થોડીવાર સુધી તેઓએ રડીને હૈયાનો ભાર ઓછો કર્યો. સરોજના આંસુ લુછી મહને તેને બહાલથી છાતીએ આંપી તેના ગાલ ઉપર ચૂંબન લીધું. ‘ મારી સરોજ, સરોજ, આખરે પ્રભુએ આપણને મેળવ્યાં ખરાં, પણ આ મિલન બાપુ ન જોઈ શકયા ’ આટલું કહી એધાર આંસુએ તે રડ્યો.

‘ મને એ માઠા સમાચાર માળીએ જણાવ્યા છે. નાથ, ના રડો, એનો આત્મા સ્વર્ગમાંથી પણ આપણા વિયોગનો અંત નિહાળતો હશે; હવે રડે શું વળે ?’ મહનના આંસુ લુંછતાં સરોજે દિલાસો આપ્યો.

ત્યારપછી મહને સરોજની સાથે હિંસકે બેસી તેને પુછ્યું ‘ તું કેવી રીતે આવી ?’

‘ પ્રથમ જે તમારી પાસેથી ખુંચવી લેવામાં હતો તેણેજ મને છોડાવી છે.’

મહનને સમજ ન પડી. ‘ તે કોણ ?’

‘ લહેરી !’ સરોજે જ્ઞાર બેઠેલા લહેરીને હાંક મારી, અને તરતજ હસતો હસતો તે ખુંધો મહનની સામે આવી ઉભો.

‘ કોણ લહેરી ! બલો કે ભૂંડો !’ મહન આશ્ચર્ય પામ્યો.

‘ સાહેબ, જે કહો તે. બલો સાથે બલો અને ભૂંડો સાથે ભૂંડો.’

‘ લહેરી, તને શું ઇનામ આપું ?’ મહને હસતાં હસતાં તેનું પાણી ભેવા માંડ્યું.

‘ ઇનામની લાલચે મેં જહેનને નથી છોડવ્યાં; મારે ભેદજો માત્ર તમારી મહેરબાની.’

‘ અરે ગાંડા ! એ શું બોલ્યો ? હવે તું અમારી સાથેજ રહેજે, તું બહુ રમુળ છે હોં,’ લહેરીના બરડા ઉપર હાથ ઠોકતાં મહન બોલ્યો. આ વાત ચાલતી હતી એટલામાં

સુશીલ, પ્રભા, અને કિશોરી ઝહારથી આવ્યાં. સરોજને આમ એકાએક જોવાથી ત્રણે ચકિત થઈ ગયાં.

“ સરોજ ઝહેન ! ”

‘ ભાઈ, કેમ મળમાં છો ને ? ’

કિશોરી તો ભાભીની સોડમાં આવી ઉપરાસાપરી પ્રશ્નો પુછવા લાગી. આમ એકાએક સરોજને જોવાથી બધાંના હર્ષનો પાર ન રહ્યો.

‘ બા કયાં છે ? તે કેમ દેખાતાં નથી ? ’ સરોજે આમતેમ જોઈ પૂછ્યું.

‘ હું બોલાવી લાવું, માળા જપતાં હશે. ’ કહી કિશોરી દોડતી અંદર ગઈ.

‘ બા, ભાભી આવ્યાં. ’

‘ કયાં છે ? ’ શારદા હાથમાં માળા ફેરવતી હતી તેને મળકે રહી ગયો.

‘ દીવાનખાનામાં. ’

‘ બન્ને ત્યાં ઢોડી આવ્યાં. સરોજ શારદાને પગે પડી, સાસુ વહુ ભેટયાં અને હરેકના મુખ ઉપર આનંદ છવાઈ રહ્યો. સુશીલ અંદર ગયો અને થોડીવારમાં ત્યાં આગળ આવી લહેરીની આંગળીએ એક હીરાની વીંટી સેરવી દીધી.

‘ મહેરબાન આ શું ? ’

‘મારાં જહેનને છોડાવવાની શરતે આપેલું’ વચન.’

‘નહિ ભાઇ, મારે એ ન જોઇએ.’

બધાએ આગ્રહ કરવાથી દહેરીએ વીંટી સ્વીકારી.

‘વહુ બેટા, આ બધી વાતો કરવામાં એક નવી વધાઈ તને સંભળાવવાની રહી ગઈ. સુશીલકાન્ત આપણા જમાઈ ઠર્યા છે. છેલ્લી ઘડીએ તારા સસરાએ આ વિચાર કયો છે.’ વચમાં શારદા બોલી.

‘ચાલો, દુધમાં સાકર ભળી, કેમ સુશીલભાઈ!’ સરોજે સ્મીત કરી કહ્યું.

સુશીલે નીચું જોયું. કિશોરી સરોજની કુંખમાં લાડથી ચીમટી દઈ ધીમેથી બોલી, ‘ભાભી આમ મરકેરી થું કરો છો!’

—:o:—

પ્રકરણ ૩૧ મું.

“કર્મનું ફળ, પત્રનો ભેદ, અને છેલ્લી સલામ.”



જન દેખાતું સારદા ભૂવન ફરી પાછું તેની પહેલાંની સ્થિતિમાં આવ્યું. તેમાં સમારકામ કરી વધારે સુશોભીત કરવામાં આવ્યું. હવે મદન તેના કુટુંબ સાથે આ

ભૂવનમાં રહેવા આવ્યો હતો, અને શારદા ભૂધન ફરી પાછું પહેલાંની માફક કિલકિલાટથી ગાજી રહ્યું.

કિશોરીના લગ્નની તિથી પોષ સુદ પાંચમની નક્કિ થઈ હતી, એટલે મહને મકાનને શણગારવા માંડ્યું અને પિતાના ધંધા રોજગારમાં ખંત રાખી વેપાર વધારવાથી તેનો ધંધો વધવા લાગ્યો, અને સારી કમાણી થવા લાગી.

તેજસ્વી શશીની રૂપેરી ચંદનીમાં એક રાત્રે મહન સરોજ અને કિશોરી અગાશીમાં વાર્તાલાપ કરતાં હતાં. સરોજની તબીયત ઘણી સુધરી ગઈ હતી. શ્વેત સાડીમાં તેનું લાવણ્ય ખીલી રહ્યું, પ્રભા માયાળુ લાલીના ખોળામાં માથું મુકી આકાશમાં દોડતા ચંદ્રને એકી ટસે નિહાળી રહી હતી.

‘સરોજ, પરમાત્મા એક ધરી એવી સુખની આપે છે કે જેથી મનુષ્ય માત્ર તેનાં પાછલાં દુઃખો ભુલી જાય છે’ મહન પાછલાં દુઃખોનું સ્મરણ કરતો બોલ્યો. ‘ખરૂં છે; એ સુખની ધરીમાંજ માનવ પ્રભુને ભુલી જાય છે તેથીજ તેની પડતી આવી લાગે છે, માટે તે વિશ્વપાળકને તો સુખમાં પણ ભૂલવો ન જોઈએ.

‘આપણું કુટુંબ કેવા દુઃખના સપાટાઓમાંથી પસાર થયું છે, અને અંતે પરમાત્માએ આ દિવસોમાં લાવી મૂક્યાં;’

આ વાર્તાલાપ ચાલતો હતો એવામાં લહેરી આવ્યો.

‘લહેરી તું પરણ્યો છે કે નહિ,’ મહને હસીને પુછ્યું

‘હા જી, મારી સ્ત્રી દેશમાં છે. સાહેબ, બહુ હોંશીયાર છે હોં. અને ઉંચાઈમાં પણ મારાથી બે વેંત ઉંચી છે.’ દહેરીએ તેની રમુજ ભાષામાં બધાંને હસાવ્યાં.

‘આપણી કિશોરી જહેનના લગ્ન પ્રસંગે તેને પણ બોલાવજે?’

‘વારૂ, પણ ભાઈ કિશોરી જહેનનાં લગ્ન કયે દિવસે છે?’

‘પોષ શુદ્ધ પાંચમ.’

‘ઝોહોહો! ત્યારે તો થોડા દિવસોજ બાકી છે.’ એમ કહી તે કુદવા લાગ્યો. આ જોઈ સર્વે ખડખડ હસવા લાગ્યાં.

એજ વખતે મહાનના પાછળના કુવા તરફથી ધડાકો થયો.

‘એ શાનો અવાજ થયો હશે!’ મહેને તે દિશા તરફ કાન માંડયા. પછી તરતજ એક ખૂમ સંભળાઈ, અને દહેરી તે તરફ દોડ્યો. ભૈયો તથા માળી પણ આ અવાજ સંભળાયાથી કુવા તરફ કાનસ લઈ દોડ્યા. કુવાની અંદર કાનસ ધર્યું તો કાળા વજ્રથી મુખ ઢાંકેલો એક મનુષ્ય ડુબકાં ખાતો હતો. માળી દોડીને દોરડું લઈ આવ્યો, અને અંદર નાખ્યું, પરંતુ તેણે તેનો આસરો ન લેવાથી ભૈયો કપડાં કાઢી અંદર પડ્યો.

મહેનની અજાયબી વધી. અને તેને જોળખવાને તલપાપડ થઈ રહ્યો. મહામહેનતે લૈયાએ તને એક હાથમાં

પકડી ધીમે ધીમે ઉપર લાગ્યો. લહેરીએ તેના મોઢા સામે પ્રકાશ ફેંક્યો અને ચૂંકેરો જોવા ઉપરનું વસ્ત્ર દુર કર્યું.

‘ઓ.... કોણુ નવલ!’ લહેરીએ ગભરાઈને ચીસ પાડી.

‘સખૂર,’ કહી મદને તેને ઉઘો રાખી પેટમાંથી પાણી કાઢી નાંખ્યું ત્યારે તે થોડીવારે સાવચેત થયો અને લહેરીને જોતાંજ તેની આંખો લાલ અંગારા જેવી થઈ ગઈ.

‘ઓ દુષ્ટ પાપી નીમકહરામ,’ કહી તેણે છરો કાઢી લહેરી ઉપર ઉગામ્યો.

‘મદનભાઈ, મને ખચાવો. એ મને મારી નાંખશે.’ તે ઝહીકથી ધ્રુજવા લાગ્યો. છરો તેના તરફ નમે તે પહેલાં ભૈયાએ તેનું કાંડું મજબુત પકડ્યું. પણ નવલ એવો નબળો ન હતો કે એક ભૈયાથી હારી જાય. એક સખત આચકાથી કાંડું છોડાવી લહેરીની સાંમે ધર્યો. આજ વેળાએ સુશીલ ચારદા બુવનમાં દાખલ થતો હતો તેણે આ જોયું, અને દોડી આવી નવલ ઉપર તુટી પડ્યો. આ જોઈ ભૈયાએ તેને જોરમાં લાત મારી આથી તે ઢળી પડ્યો. પણ દૈવયોગે તેનું માથું તિક્ષણ ધારવાળા એક મોટા પથ્થર ઉપર પડ્યું. માથામાં ઉઠો ઘા પડ્યો. તેમાંથી લોહી વહેવા માંડ્યું. આ વેદનાથી તે ખૂમમારી ઉઠવા જતો હતો પરંતુ ભૈયો તેની છાતી ઉપર ચઢી બેઠો હતો, એટલે તેનાથી ઉઠી શક્યું નહિ. તરતજ સુશીલે પોલીસને ખબર કરી. કોર્ટેબલ અને

પોલીસના માણસો બેડી સહીત આવ્યા. તે વખતે નવલની આંખમાંથી ચોધાર આંસુ ખરતાં હતાં, ‘ખાડો ખોદતાં હું જ પડ્યો’ ઘા ઉપર હાથ ફેરવતાં બોલ્યો.

‘મહન, મરતાં મરતાં હું તને ઠહું છું કે ફરીથી દોસ્તો કરે તો મારા જેવા ના કરતો. હું તમારી બન્નેની ક્ષમા માગું છું. અરેરે ! મારે માટે નર્કનો દરવાજો હવે ઉઘડતો હશે. આખી જીંદગી મેં આવાં કાવત્રાંઓમાં કાઢી છે.’

પછી તે દહેરી તરફ જોધને બોલ્યો. ‘બચ્ચા, તને ંહેલો સારો રસ્તો સૂઝ્યો તો તું અત્યારે સુખી છે. પેલો કાગળ હવે તો મને બતાવ. હવે તે કાગળ તને ઉપયોગી નહિ થઈ પડે. હું તો જરૂર થોડા દિવસમાં મરીશ.’ દહેરીએ તેના કોટના અંદરના એક ગુપ્ત ખીસામાંથી ચીથરે બાંધેલી એક નાની કાગળની ખીંદડી કાઢી; અને મહનને આપતાં તે બોલ્યો, ‘આ પાપીએ કેવાં કેવાં કર્મો કર્યાં હતાં તેનો આ એક વધુ પુરાવો. ખુદ પોતાની બહેનનું ખુન કર્યું છે.’

આ સાંભળી બધાંને કમકમાટી લિપજી. મહને પત્ર વાંચવા માંડ્યો.

“ નવલ,  
તું મારો બાઈ નથી, પણ લોહી પીનારો રાક્ષસ છે  
હું તે બનાવેલા પુરુષને ન પરણી તેમાં તે ગુસ્સે થઈ.



મને ઝેર આપ્યું. તું મને મારો ‘કન્યા વિક્રય’ કરવા માંગતો હતો. મારા કરતાં તેં પૈસાની કિંમત વધારે ગણી. તેં ઝેર બહુ કાતિલ આપ્યું. મને આ પત્ર લખતાં ચક્કર આવે છે. મારા લોહીનું પાણી થઈ જાય છે. પરમાત્માને આનો બ...દલો.... આ.....” આટલું લખ્યા પછી તરતજ તે બાળાનું મૃત્યુ થયું હોયું જોઈએ કેમકે છેલ્લા શબ્દો પૂરેપૂરા લખાયા ન હતા.

જ્યારે આ પત્ર મદન વાંચતો હતો ત્યારે નવલને ગયા બનાવો સાંભરી આવવાથી આ ‘ઝેરી-જમાના’માં કરેલાં પાપો માટે ખુબ પસ્તાવો થવા લાગ્યો. અને રોતાં રોતાં બોલ્યો. ‘મેંજ મારી જહનનું પૈસાને ખાતર ખુન કર્યું હતું. જો મદન અને પવિત્ર સરોજ તમે કેવાં પવિત્ર છો ? મેં તમને દુઃખી કરવામાં કંઈ બાકી રાખી નથી. તમારી પાસેથી લુંટેલા પૈસામાંથી હજી મારી પાસે આઠેક હજારનો માલ છે. જે મારા એક સોબતી પાસેથી મળી શકશે. આ પછી નવલે તે માણસનું ઠેકાણું પોલીસને આપ્યું. તે તમને પાછું સોયું છું. પણ મદન, સરોજ જહન, તમે એક વખત કૂર નવલને ભાઈ કહી માફી આપો.’ તે ઘસડાતો ઘસડાતો સરોજ કે જે ત્યાં આવી હતી, તેના પગ આગળ ગયો.

‘ નવલ ભાઈ, બહુ થયું. પશ્ચાતાપ બહુ મોટો કર્યો

નહિ તો તારો આ દિવસ ન આવત. પ્રભુ તને તારાં પાપોની માફી આપે.’ દયાળુ દીલના મદન અને સરોજે તેના માથા ઉપર હાથ ફેરવ્યો.

‘ મદન, નહિં એમ નહિ. મને તમારા પવિત્ર પગો ચુમવા દો, હું હવે તમારાથી છુટો. પડું તે પહેલાં મને જણાવવા દો કે અત્યારે હું શા ધરાદાથી આવ્યો હતો. અમદાવાદથી નીકળી બહારો બહાર હું અહિં આવ્યો અને આ મકાનમાં કેણુ કેણુ છે એ જોવા આ ઝાડ ઉપર ચઢવા કુવાની પાળ ઉપર પગ મૂક્યો, પરંતુ પાળ ઉપરથી પગ સરકતાં હું પાણીમાં પડ્યો, અને હું ડુબવાની અણી ઉપર આવવાથી મારાથી ખૂમ મરાઈ ગઈ, અને મને મારાં પાપકર્મોનું યોગ્યજ ફળ મળ્યું છે. હું અહિં દહેરીનો જીવ લેવા, અને સરોજખેડેનનું પાછું હરણ કરવા આવ્યો હતો. ધીકકાર છે મારી નીચ વાસનાને, ઓ દયાની દેવી ! મને ક્ષમા આપો.’ તેનું કલ્પાંત જોઈ મદન અને સરોજના હૈયાં પીગળી ગયાં. છેવટે પોલીસોએ નવવના હાથમાં બેડી પહેરાવી કમ્પાઉન્ડની બહાર લઈ જવા માડ્યું. જતાં જતાં બીની આંખે નવલ પાછું ફરી બોલ્યો ‘લોળા સજ્જનો, છેલ્લી સલામ.’



પ્રકરણ ૩૨ મું.

“લગ્નોત્સવ.”



પ શુદ્ધ પાંચમનું ઝળકતું પ્રભાત ઉગ્યું. રવીદેવે તેનાં સૂવણું કીરણો શારદા ભુવનની અટારિઓમાં છોડ્યાં. મકાનના આગલા દરવાજા ઉપર બેઠેલો સુંદર સરોદો સંભળાયા. શારદા ભૂવનમાં માણસો ઉભરાવા લાગ્યાં. કમ્પાઉન્ડ આગળ મોટરો તથા ગાડીઓ હારદોર ઉભી હતી. આ બધી ગરબડ કિશોરીના લગ્નની હતી. આજે સમી સાંજે સુશીલની જીવનસાથી થવાને લગ્નગાંઠથી ભેડાવાની હતી. આજે કિશોરીના હૃદયમાં આનંદ ઉલટયો હતો. તેના મુખ ઉપર ઘડીઘડી હાસ્ય ફરકતું હતું.

બાગમાં બધા કુવારાઓમાંથી જળધારા વરસતી હતી. નાની નાની પુષ્પોમાંથી વેલીઓ પણ બાણે આવનારા મહેમાનોને આવકાર આપતી હોય તેમ ઘડી ઘડીએ વાંકી વળી ઝુલતી હતી. આજે શારદા ભુવનના ખુણે ખુણામાં આનંદ હતો.

પેલા ખુંધા દહેરીનો આજે કંઈ ઓર રૂવાળ હતો. આસમાની રંગનો સાફો બાંધી, સીલકનો કોટ પહેરી આમ-

તેમ મેઢનીમાં જાણે શૂરા ચોદ્ધાની માફક ધુમતો હતો. અને પરોણાઓને માટે વ્યવસ્થા રાખતો, ઘડીક નોકરોને તેમની બેરીકરાઈ માટે ધમકાવતો હતો, અને કવચિત તેની સ્ત્રી પાસે જઈ કંઈ કંઈ ચેબટાઓ કરતો.

આખા દિવસની ધમાલ પછી સમીસાંજે પુષ્કળ ગાડીઓ મુખ્ય દરવાજા આગળ દેખાવા લાગી. થોડી વારમાંજ સુશીલ તેના સગાંબહેલાં, તથા પરોણાઓની સાથે બેન્ડની ટુકડીઓ સહિત શારદા ભુવનના શુશોભીત માંડવા આગળ આવી પહોંચ્યે. કિશોરીને મહન અને સરોજ પરણાવવાનાં હતાં. સરોજને જોતાં સુશીલ શરમાઈ ગયો.

એક ચાંદીના પતરાંથી મઢેલા બાજઠ ઉપર સુશીલને બેસાડવામાં આવ્યો.

‘સુશીલભાઈ, અત્યારે તો હું તમારી સાસુજી તરીકે છું, સમજ્યા!’ સરોજે મજાક કરી.

સુશીલે આછું સ્મીત કર્યું.

સુશીલ અને કિશોરીનો હસ્ત મેળાપ થયો, એજ ક્ષણે મહન, સરોજ, સુશીલ અને કિશોરી એ ચારે જણાની આંખમાંથી દારકાદાસ શેઠનું સ્મરણ થવાથી, આંસુ ખરી પડ્યાં.

મંગળ ફેરા ફરી રહ્યા એટલે કન્યાદાન તથા ચાંદલાઓ

થવા લાગ્યા. બીડમાંથી લહેરી વહેલો વહેલો કિશોરી પાસે આવ્યો, ખીસામાંથી સુશીલે આપેલી વીંટી તેણે કિશોરીના હાથમાં પહેરાવી દીધી, અને બોલ્યો, ‘સુશીલભાઈ એ વીંટી મને ન શોભે’ તેના આ વર્તનથી સુશીલ તથા કિશોરી મુખમાં હસ્યાં.

છેવટે કિશોરી સુશીલની સંસારની સાથી થઈ. કિશોરીને સાસરે વળવાની તૈયારી થતાં, જે શિખામણો સરોજને તેની માતાએ દીધી હતી તે શિખામણો સરોજે નણંદને પણ આપી, અતી પ્રેમથી હૈયે ચાંપી આશીર્વાદ દીધો. સુશીલ અને કિશોરીએ, શારદા, સરોજ તથા મદને એ ત્રણે જણાને પ્રણામ કર્યા, અને આ પ્રેમી જોડું ડંકાનાદ સાથે ગૃહ તરફ વળ્યું.

મદન, તેની પત્નિ સાથે તે અદ્રશ્ય થતાં જોડાંને પ્રેમથીની આંખે જોઈ રહ્યો.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

“છેવટ.”



શોરીનાં લગ્ન થયાંને બે વર્ષ થઈ ગયાં. આ અરસામાં જ્યોતિ મેન્શનની માલીક સરોજ એક પૂત્રની માતા થઈ. બાળકનું નામ અશ્વિનીકુમાર હતું. આખેહુબ સરો-

જના ઢેરાને મળતું તે બાળક પ્રત્યેકના મન હરી લેતું હતું. એ ખુશાલીમાં, ચાંદનિમાં મઢને કુટુંબનો એક નાનો મેળાવડો કર્યો; તેમાં સુશીલ, તેની માતા, તથા પ્રજા, અને કિશોરીને આમંત્રણ આપ્યાં હતાં.

મેળાવડામાં સુશીલના અતિ આગ્રહથી સરોજે હાર્મોનિયમ વગાડી પ્રભુ સ્તુતિ ગાઈ. આ વેળા નાનો અશ્વિનિકુમાર દરેકના હાથમાં રમકડું થઈ પડ્યો હતો. દહેરીએ તેને તેની ખુંધ ઉપર બેસાડી ચંદ્ર તરફ આંગળી કરી, ચાંદા તેની રમુજ ભાષા બોલી સવેને પેટ પકડી હસાવતો હતો. ત્યારબાદ દહેરીએ દરેક પ્રકારની નકલો કરી એક નાનું ભજન ગાયું જે સઘળાંએ તાળીના અવાજોથી વધાવી લીધું. આ પ્રમાણે આ મેળાવડો અતિ આનંદમાં મચી રહ્યો હતો. એજ વખતે તે અગાસીના દ્વાર આગળ શ્વેત વસ્ત્ર પહેરેલી એક યુવતીએ ‘જય સન્નિધદાનંદ’નો રણકાર કર્યો. અન્યબીથી બધાએ તે તરફ દ્રષ્ટિ દેંકતાં મઢન તથા સરોજ બોલી ઉઠ્યાં ‘કોણ! નંદા જડેન!’ આવી આનંદની ઘડીએ તેના આગમનથી, તેમનાં મનમાં વધારે આનંદ થયો. નંદાનું આ પરિવર્તન જોઈ, તેની ઇશ્વર ભક્તિની તેઓ પ્રશંસા કરવા લાગ્યાં. મેળાવડો વિસર્જન થાય તે પહેલાં સુશીલે એક નવીન વાત કહી. ‘મઢન, આજે પેપરમાંથી તેં ખબર જાણી હશે કે નવલને

જન્મ દેશનિકાલ કર્યો છે. અને તેણે આપવા કહેલો માલ આપણને સરકાર પાસેથી મળશે. સરકારે નવલના સાથીને પરહેજ કર્યો છે, અને તેની પાસેથી બધો માલ મળ્યો છે.’ આ વાત જાણી નવલની દુઃખી દશા ઉપર દયા લાવતાં આ મંડળી મોડી રાત્રે વીખેરાઈ.

ચંદ્ર સંપૂર્ણ તેજ ફેંકી રહ્યો હતો. મદન અને સરોજ સિવાય અગાસીમાં કોઈ ન હતું. ફકત તેમનું નાનું બાળક સરોજના બોળામાં ચંદ્ર તરફ હસી રહ્યું હતું. બંનેની નજર ચંદ્રની સામે હાથ હલાવતાં, મુખ મલકાવતાં બાળક ઉપર ચોંટી, તે જોઈ બંનેની નજર એક થઈ. પતિ પત્નિ શરમાયાં. ચંદ્ર એક આછી વાદળીમાં સંતાયો તેજ વખતે મદને સરોજના ગુલાબી ગાલ ઉપર ચૂંબન લીધું, અને તે દંપતી ખડખડાટ હસી પડ્યું. અસ્તુ!

